

Τό παράδοξο φαινόμενο: ΦΟΙΝΙΚΙΣΜΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Έντελέγραφη πινά-
κίδα με σημεία γραφής
της τρίτης φάσεως της
εξελέκως της γραφής
(Γραμμική Β) στην περιοχή
του Αιγαίου (Μουσείο Ήρα-
κλείου). Χρονολογείται γύρω στο
1400 π.Χ., σε περίοδο δηλαδή αμ-
χαώτερη κατά άρκετους αιώνες από την
εποχή της εμφάνισης των Φοινίκων.

58/ΟΚΤ. 1986

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58, Ἀθήνα • Ἰδιοκτη-
της - Ἐκδότης - Διευθυν-
τής: ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
• Φωτοστοιχειοθεσία -
ἐκτύπωση: ΦΩΤΟΚΥΤΤΑ-
ΡΟ ΕΠΕ • Τιμή ἀντιτύπου:
Δρχ. 180 • Ἐτήσια συνδρο-
μή: Δρχ. 2000 • Φοιτητική:
Δρχ. 1000 • Ὁργανισμῶν:
Δρχ. 3000 • Ἐξωτερικοῦ:
Δολλ. 50 • Διαφημίσεις δέν
δημοσιεύονται.

•
"Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ δι-
θλία καὶ τὰ ταχυδρομικά
ἐμβάσματα στή διεύθυνση:
ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ,
ΜΟΥΣΩΝ 51, 175 62, ΠΑ-
ΛΑΙΟ ΦΑΛΗΡΟ.

ΣΕΛΙΣ 3139

Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὸ Ἀλφάβητο καὶ οἱ διαστρεβλωτές της
Κων. Πλεύρης

ΣΕΛΙΣ 3149

Ἡ «Θεογονία», ὁ Ὅμηρος κ.ἄ. μιλοῦν γιὰ
πανάρχαια γραφή
Ἡλίας Τσατσόμοιρος

ΣΕΛΙΣ 3157

Ἡ περιπέτεια τῆς Ἑλληνικῆς Προϊστορίας
S.G. Pembroke

ΣΕΛΙΣ 3163

Καὶ ἡ εὐτράπελη πλευρὰ (Νίκος Δήμου)
Δεινίας Δικαίος

ΣΕΛΙΣ 3167

Ἡ ἱστοριογραφία καὶ τὰ Πανεπιστήμια
Ἀριστόξενος Σκιαδάς

ΣΕΛΙΣ 3173

Ἡ ἐπ'ἀνόδος τοῦ πρωτογονισμοῦ
Λάμπρος Ντόκας

ΣΕΛΙΣ 3181

Ἐλεγεία στὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο
Μανώλης Μαρκάκης

ΡΟΥΜΠΡΙΚΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: σ. 3171 • ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ: σ. 3179 •
ΔΙΗΓΗΜΑ: σ. 3191 • Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σ. 3194.

Το παράδοξο φαινόμενο: Φοινικισμός

Ἀνάμεσα στοὺς τόσους -ισμούς πού ξα-
πλώθηκαν καὶ ταλαιπωροῦν τὸ σύγχρονο
κόσμο, ἓνας ἀκόμη, ὁ πιὸ ἀπροσδόκητος
ἴσως ἀπ' ὅλους, ἀνθίζει σήμερα - ἀλλὰ ἐν-
τοπίζεται ἀποκλειστικά στό Ρωμέικο. Εἶναι
ὁ Φοινικισμός, ἡ ἱερή πίστη δηλαδή ὅτι οἱ
Φοίνικες εἶναι ὁ λαός πού βρῆκε καὶ κληρο-
δότησε στὸν Κόσμο τὸ Ἀλφάβητο, μ' ἄλλα
λόγια ὁ λαός - μέγας ἐκπολιτιστής πνευμα-
τικός πατέρας καὶ εὐεργέτης τῆς πολιτισμέ-
νης ἀνθρωπότητας.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Φοινικισμοῦ εἶναι μεθοδι-
κοὶ καὶ ἀποφασιστικοί, καὶ ἔχουν στὸ
ἐνεργητικὸ τους σημαντικές ἐπιτυχίες. Σή-
μερα π.χ. ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα ἀπὸ τὴν Α' Ἰ-
νυμασίον μέχρι τὸ Πανεπιστήμιο διδά-
σκονται ἀπὸ τὰ σχολικά τους βιβλία τὸ πι-
στεύω τοῦ Φοινικισμοῦ καὶ βαπτίζονται
πνευματικά στὰ νάματά του. Ἐφημερίδες
παρέχουν ἀφειδῶς τίς στήλες τους στοὺς
φοινικιστές, γιὰ νά κηρύξουν τὸ εὐαγγέλιό

τους καὶ νά κατακεραυνώσουν τοὺς ἀντι-
φρονοῦντες. Ἡ κυβέρνηση τοὺς καλύπτει
στή Βουλὴ καὶ νομιμοποιεῖ ἐπίσημα τὴν κο-
σμοθεωρίαν τους. Δικαστήρια μετατρέπον-
ται σὲ ἐπάλξεις ἄμυνας κατὰ τῶν δεβήλων,
πού θά τολμήσουν νά ἀμφισβητήσουν τὴ
νέα θρησκεία. Ἐνας φοινικιστής, ἀπὸ τοὺς
πατριάρχες τοῦ κινήματος, κηρύσσει, ἀπὸ
τίς στήλες μιᾶς ἀπὸ τίς θεωρούμενες ὡς σο-
βαρώτερες ἐφημερίδος, ὡς στερούμενους
σοβαρότητος ὅσους δέν εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ
Φοινικισμοῦ καὶ τοὺς κολλάει σχετλιαστικά
τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ «ἐθνικιστῆ». Ἄλλος
φοινικίζων ἀνακηρύσσει τοὺς ὁμοθρήσκους
του σὲ φορεῖς τοῦ πιὸ γνήσιου πενταπο-
στάγματος τῆς ἑλληνικότητας καὶ καταδι-
κάζει τοὺς μὴ φοινικιστὲς ὡς ἀρνητές της.
Τρίτος φοινικιστής, ἴσως ἀπὸ τοὺς πιὸ ἱλα-
ροὺς, σπουδαῖος «κόλουμνιστ» μιᾶς ἄλλης
«σοβαρώτατης» ἐφημερίδας, συντρίβει τοὺς
μὴ φοινικιστὲς περιλούοντάς τους μέ ἓνα

καταιγισμό ὕδρεων – νεο-σωδινιστές, ἔθνο-κάπηλοι, πληγή τοῦ ἔθνους, εὐτράπελοι κλπ. –, καί μέ ἀξεπέραστη ἀστυνομική ὁσφρηση διαδίδει σ' αὐτούς ρατσιστικά κίνητρα καί... ἀντιαραβικό μένος. Καί οὕτω καθέξῃς.

Γιά νά εἰμαστε δίκαιοι, ἡ θρησκεία τῶν φοινικιστῶν δέν ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά. Ὅπως γράφει ὁ διαπρεπής σύγχρονος Ἀγγλος κλασσικός φιλόλογος S.G. Pembroke (ἴδε τό σχετικό ἄρθρο του στό παρόν τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ»), ὑπῆρξε καιρός, περί τά τέλη τοῦ Μεσαίωνα, πού «γενικά στούς Φοίνικες ἐδίδετο ἕνας ρόλος ἐνδιαμέσων», πού ξέφευγε ἀπό οἰαδήποτε πληροφορία τῆς ἱστορίας, ἕνας ρόλος, δηλαδή, μεταφορέων τῆς σοφίας καί τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ περιούσιου λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ στούς ἀπολίτιστους λαούς, καί δὴ στούς Ἕλληνες. Ταῦτα, βέβαια, εἶναι συγχωρητέα, ἀφοῦ λέγονταν σέ μιὰ ἐποχή πού ὁ θρησκευτικός φανατισμός καί ὁ σκοταδισμός εἶχαν φθάσει σέ τέτοιο σημεῖο, πού σώνει καί καλά ἤθελαν τήν κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια, κόρη τοῦ Ἰεφθά· τόν Δευκαλίωνα, Νῶε· τόν Ἀπὶ, σύμβολο τοῦ Ἰωσήφ· τόν Ἀπόλλωνα, τόν Πρίαμο, τόν Τειρεσία καί τόν Ὀρφέα, διαστροφές τοῦ Μωϋσῆ· τήν ἱστορία τῶν Ἀργοναυτῶν, διάβαση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν Αἴγυπτο στήν Παλαιστίνη· καί ἄλλα πολλά. Ὑπῆρξε, ἐξ ἄλλου, καί ἄλλη ἐποχή, πρὶν ἐνάμισιν αἰῶνα περίπου, πού ὁ ζήλος τῶν σκοταδιστῶν κήρυξε τό ἑλληνικό ἀλφάβητο – καί κατά συνέπειαν τὰ ἀλφάβητα ὅλων τῶν ἐθνῶν τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου – ἐφεύρεση τῶν Σημιτῶν (ἀνατολικῶν; δυτικῶν; βορείων; νοτίων; μέσων;) καί τοὺς Ἕλληνες ἀπλούς μαθητές καί ἀντιγραφεῖς τοὺς (μέ ποιὰ διαδικασία; σέ ποιὰ ἐποχή;). Ἀλλά μετὰ τό τέλος τοῦ Μεσαίωνα ἀφ' ἑνός καί μετὰ τήν ἀνακάλυψη τῶν ἐγχαρακτικῶν πινακίδων στή Ζάκρο, στήν Φαιστό, στα Μάλια, στις Μυκῆνες, στόν Ὀρχομενό, στό Μενίδι, στήν Πύλο κλπ. πρὶν ἀπό 80 χρόνια περίπου, καί τήν ἀνάγνωση τῆς Γραμμικῆς Β, ἀφ' ἑτέρου, ὅλα αὐτά τὰ εὐτράπελα πέρασαν στό παρελθόν ὡς ἀνέκδοτα ἱστορικά, γιά νά ψιχαγωγοῦν τόν μελετητή στό μόχθο τῆς ἱστορικῆς ἐρευνᾶς του·

καί συνέβη παντοῦ αὐτό στή σύγχρονη διεθνή ἐπιστήμη ἐκτός – ἐκτός ἀπό τήν ἀθάνατη ρωμέικη φοινικοκουλτούρα μας.

Ἡ θρησκεία καί τό ιδεώδες τῶν φοινικιστῶν γίνονται ἀκόμη πιό παράδοξα, κατά τό μέτρο πού τὰ ἰνδάλματά τους, οἱ Φοίνικες, ἀποτελοῦν τόν πιό ἀντιπνευματικό καί τόν πιό «ἀντιπολιτιστικό» λαό μεταξὺ ὅλων τῶν ἱστορικῶν λαῶν τοῦ Κόσμου. Χειρότερη ἐκλογή δέν μπορούσε νά γίνει. Αὐτοὶ οἱ «δωρητές τοῦ ἀλφαβήτου» καί ἐκπολιτιστές τῆς ἀνθρωπότητος δέν μᾶς ἄφησαν οὔτε ἕνα φιλολογικό ἔργο, οὔτε ἕνα φιλοσοφικό θεώρημα, οὔτε ἕνα λογοτέχνημα, οὔτε ἕνα καλλιτέχνημα, πού νά ἐπιδιώκουν καί νά ἐνισχύουν τήν εὐδοκίμηση τοῦ πανάρχαιου δέντρον τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνα ἔμειναν στήν ἱστορία ὡς «ἄνδρες τρώκται», ἑλεεινοὶ ἐμπορίσκοι καί μικροαπατεῶνες, περιφερόμενοι τῇδε κακίσει γυρολόγοι, «ἄνδρες ἀπατήλια εἰδότες» – καί τίποτε περισσότερο. Ὁ τρόπος ζωῆς τους καί ὁ τρόπος πού ἀντιλαμβάνονταν τόν κόσμον ὑπῆρξαν συνώνυμα ὄχι μόνο τῆς βαρβαρότητας, ἀλλά καί τῆς διαφθορᾶς καί ἀνεντιμότητος. Τό ρῆμα «φοινικίζω» ἔμεινε στήν ἱστορία τῆς γλώσσας ὡς δηλωτικό τῆς «ἀσέλγειας παρὰ φύσιν». Αὐτούς τοὺς ἀχρεῖους ὁ σημερινός Φοινικισμός ἀναγόρευσε σέ μεγάλους εὐεργέτες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

Φρονῶ, ὅτι οἱ σύγχρονοι Ρωμιοὶ φοινικιστές ἀστειεύονται. Δέν μπορῶ νά τοὺς κολλήσω τῇ ρετινιά τῆς τύφλας καί τοῦ φανατισμοῦ σέ θαθμό μεσαιωνικῶν καλογηρῶν. Οὔτε τήν ιδιότητα τοῦ ἐνωμοτάρχου παλαιοῦ τύπου, πού ὅποιους δέν ἦταν «μέθ' ἡμῶν» τοὺς «χαρακτηρίζε» ἀμέσως πολιτικά – ὅπως «χαρακτηρίζουν» κι ἐκεῖνοι πολιτικά τοὺς διαφωνοῦντες. Οὔτε τήν ἀμεριμνησία τοῦ λαϊκιστοῦ, πού προπαγανδίζοντας μέσω μαζικῶν μέσων ἐνημερώσεως καί «περνώντας τῇ γραμμῇ του» στόν ἀφελή καί ἄσχετο κοσμάκη, νομίζει ὅτι ἔχει κερδίσει καί τήν ὑπόθεσή του. Σίγουρα δέν σοβαρολογοῦν, ἀλλά παίζουν θέατρο ἐλαφρῶν ποικιλιῶν, γιά νά μᾶς διασκεδάσουν οἱ φίλοι φοινικιστές μας...

Δ.Ι.Λ.

*‘Ο περίφημος ψευδόστομος άμφο-
ρεύς του ‘Ορχομενού με πανάρχαια
γράμματα, πού μέχρις στιγμής άπο-
τελούν την πρώτη άπόδειξη γραφής
στήν ήπειρωτική ‘Ελλάδα. Για τον
‘Ορχομενό έχουμε εύρηματα άρχαιο-
λογικά από τό 6.000 π.Χ.!*

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΤΕΣ ΤΗΣ

***‘Από τον κ. Κ. Πλεύρη, δικηγόρο και έπίτιμο καθηγητή Πανεπιστη-
μίου, πήραμε και δημοσιεύουμε την ακόλουθη έπιστολή:***

Κύριε Διευθυντά,

‘Η έπιστολή του καθηγητού κ. Μπάρδη (Δανλός, τ. 55«56, σ. 3075-77) ύπηρεξε πράγ-
ματι συντριπτική για τους θιασώτας της φοινικικής καταγωγής του ‘Αλφαβήτου μας. Οί
έπιστήμονες όφείλουν νά θεμελιώνουν την γνώμη τους μέ στοιχεία και έπιχειρήματα.
Γιά την ‘Ελληνική καταγωγή του ‘Αλφαβήτου μας έκυκλοφόρησε τό διδλίό μου «‘Ελλη-
νικόν ‘Αλφάβητον». Ουδείς ούδέποτε άντέκρουσε τά στοιχεία και τά έπιχειρήματα πού
άνέφερα και βάσει των όποίων απέδειξα την ‘Ελληνικότητα του ‘Αλφαβήτου μας. Καί
δέν ήσαν τά μόνα. Μέ την εύκαιρίαν αυτήν σās παραθέτω στην παρούσα μου και άλλα
στοιχεία και έπιχειρήματα, πού δέν περιλαμβάνονται στό διδλίό μου, κι άν χρειασθή,
θά σās στείλω κι άλλα, κι’ άλλα. ‘Εν άντιθέσει προς τους φοινικίζοντας, πού μέ χίλια
βάσανα κατώρθωσαν νά προσκομίσουν δύο-τρεις παραπομπάς όχι σέ έπιστήμονας, άλ-
λά σέ όμοϊδεάτας των.

Θέλουν νά πούν, και έπιμένουν νά διδάσκουν, ότι οί ‘Ελληνες έμαθαν ξαφνικά τό 776
π.Χ. νά γράφουν, διότι τότε έγράφησαν τά όνόματα των ‘Ολυμπιονικών. ‘Οχι μόνον

άντεπιστημονικώς, αλλά και παραλόγως πάντοτε, με καλογερίκο φανατισμό, κλείνουν τὰ μάτια τους πρό τῶν ἀρχαίων κειμένων πού ὀμιλοῦν γιά γράμματα. Ἐπί παραδείγματι, ἂν ἐδιάβαζαν τόν Πλούταρχον (*Περί τοῦ Σωκράτους Δαιμονίου*, 7κ. ἐπ.), θά ἐμαθαίναν ὅτι, ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος ἐσύλησε τόν τάφον τῆς Ἀλκμήνης, εὔρε χαλκοῦν πίνακα μέ γράμματα, τὰ ὁποῖα, καίτοι ἐφαίνοντο καθαρά μετά τό πλῦσιμο τοῦ χαλκοῦ, δέν ἠδύνθησαν νά διαβάσουν. Ἀπεφάσισαν λοιπόν καί τὰ ἔστειλαν στόν Φαράω, μήπως μπορέσουν νά τὰ ἐξηγήσουν οἱ ἱερεῖς. Ὁ προφήτης Χόνουφισ τότε τὰ συνέκρινε μέ ποικίλους χαρακτήρας γραμμάτων, πού εἶχαν σέ πανάρχαια διβλία (*ἀναλεξάμενος διβλίων τῶν παλαιῶν παντοδαπούς χαρακτήρας*) καί κατώρθωσε νά μεταφράσῃ τό περιεχόμενό τους, τό ὁποῖον παραθέτει ὁ Πλούταρχος. Ἦσαν γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπὶ βασιλείας τοῦ Πρωτέως (*Πρωτεῖ βασιλεύοντι*).

Διερωτῶμαι λοιπόν, τί εἰδικοί ἐπιστήμονες εἶναι οἱ διάφοροι τιτλοῦχοι, πού δέν ξέρουν τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, πού ἀναφέρονται σέ πανάρχαια (*παμπάλαια*) Ἑλληνικά γράμματα. Ναί, γράμματα. Γράφει ἀκριβῶς ὁ Πλούταρχος: «Ἐπάνω τοῦ μνήματος ἔκειτο πίναξ χαλκοῦς ἔχων γράμματα πολλά θαυμαστά ὡς παμπάλαια· γνῶναι γάρ ἐξ αὐτῶν οὐδέν παρεῖχε, καίπερ ἐκφανέντα τοῦ χαλκοῦ καταπλυθέντος».

Ἄλλα ἐπίσης πανάρχαια γράμματα βεβαιώνει ὁ Στράβων (*Γεωγραφικά*, Γ, 170) ὅτι ὑπάρχουν στόν Ναό τοῦ Ἡρακλέους στά Γάδειρα, ὅπου εἶχε γραφή ἢ δαπάνη τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ σέ χαλκᾶς στήλας: «*Ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῷ ἐν Γαδείροις χαλκᾶς ὀκταπλήχεις, ἐν αἷς ἀναγράφεται τό ἀνάλωμα τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ...*». Αὐτά τὰ κείμενα τὰ «ἀγνοοῦν» οἱ σημιτόπληκτοι, οἱ ὁποῖοι, ἀντί νά τὰ ἐρευνήσουν καί νά τὰ προβάλουν, τὰ ἀποσιωποῦν. Οὔτε καν τήν «*Ἰλιάδα*» (Ζ, 168, 178) δέν «ἐδιάβασαν», γιά νά μάθουν ὅτι ὁ βασιλεὺς Προῖτος ἔστειλε μέ τόν Βελλερεφόντη στό πεθερό του κλειστή ἐπιστολή μέ γράμματα; («*Σήματα λυγρὰ, γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ*»). Οὔτε τὰ πανάρχαια «πελασγικά» (Δίδυμος Γ, 67) γνωρίζουν; Καί τέλος πάντων δέν εἶδαν ποτέ τους τὰ ἀρχαιολογικά εὐρήματα; ἰδίως τόν ἀμφορέα τοῦ Ὀρχομενοῦ (6.000 π.Χ.), πού ἐπάνω του φέρει γράμματα;

Ὑπάρχουν πολλά κείμενα, ὅπως ὑπάρχουν καί πολλά ἀρχαιολογικά εὐρήματα, πού βεβαιώνουν τήν ὑπαρξί γραφῆς, γραμμάτων κ.τ.λ. στήν Ἑλλάδα χιλιάδες χρόνια πρὶν ἐμφανισθοῦν στήν ἱστορία οἱ Σημίται. Τὰ βέβαια αὐτά στοιχεῖα, γιατί ὠρισμένοι καθηγηταί τὰ ἀγνοοῦν; Στό ποιόν ἐξυπηρετεῖ καί σέ ποίους συμφέρει αὐτή ἡ ἄγνοια, εἶναι σάν νά θέλετε ἀπάντησι στό τί κάνει νιάου-νιάου στά κεραμίδια.

**

Αἱ ἀρχαῖα παραδόσεις εἶναι καί αὐταί ὑπέρ τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ Ἀλφαθήτου. Καί πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὁ Αἰσχύλος διασώζει τήν παράδοσιν, ὅτι ὁ Προμηθεὺς ἐφεῦρε τὰ γράμματα. Καί πάλιν ἐγώ, καυχᾶται ὁ Προμηθεὺς, δρῆκα στοὺς ἀνθρώπους τὰ γράμματα: «*ἐξηῦρον αὐτοῖς γραμμάτων τε συνθέσεις*» (Αἰσχύλος: 460). Στόν Διόδωρο (τ, 74, Ι) ἀναφέρονται αἱ Μοῦσαι: «*ταῖς δέ Μούσαις δοθῆναι παρά τοῦ πατρός τήν τῶν γραμμασίων εὐρεσιν*». Ὁ Σπυσίχορος («Ἀποσπάσματα» 34, Β) ἀναφέρει τόν Παλαμήδη ὡς εὐρετὴν τῶν γραμμάτων: «*τόν Παλαμήδη λέγει εὐρηκέναι*».

Στό λεξικόν «*Σουῖδα*» (λέξις: «Κόριννος Ἰλιεύς») διαβάζομεν ὅτι ὁ Κόριννος «*ἦν Παλαμήδους μαθητὴς καὶ ἔγραψε τοῖς ὑπὸ Παλαμήδους εὐρεθεῖσι δωρικοῖς γράμμασιν...*». Καί ὁ Ἀριστοτέλης, καθὼς γράφει ὁ Διόδωρος (3, 76, 3), λέγει γιά τόν Παλαμήδη ὅτι: «*ἄφωνα καὶ φωνοῦντα συλλαβὰς τεθείς, ἐξεῦρεν ἀνθρώποισι γράμματα*» εἰδέναι». Ὁ Λίνος, ὁ Ἐπίχαρμος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Σιμωνίδης, ὅπως καί ἄλλοι ἐσημείωσα, ἀναφέρονται ἀπὸ τήν παράδοσι ὡς εὐρεταί γραμμάτων. Ὁ ἐπιγραμματοποιὸς τοῦ 3ου

π.Χ. αἰῶνος Δοσιάδης ἀναφέρει ὅτι τὰ γράμματα ἐπενόηθησαν στήν Κρήτην: «Δοσιάδης δέ ἐν Κρήτῃ φησὶν εὐρεθῆναι ταῦτα» (Ε.Α. Μπέκκερ: «Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα», II, 783, 14)

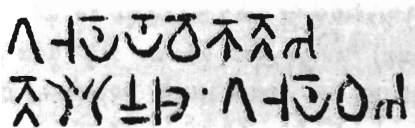
Πέραν τῶν ἀνωτέρω πρέπει νά σημειώσωμεν ὅτι ὁ Κάδμος ἦτο Ἕλλην καὶ ὄχι Σημίτης. Στὸ βιβλίο μου «Τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο» (Θεσ/νίκη 1981, σελ. 22-25) ἀποδεικνύω τὴν Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ Κάδμου. Σχετικὰ γράφουν νεώτεροι συγγραφεῖς, π.χ. ὁ Σουηδὸς καθηγητὴς τῆς προϊστορικῆς ἀρχαιολογίας στὸ πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλα Ἀξελ Πέρσον («*Die spätmý Uenische Inschrift aus Asine*», σελ. 213-214), ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ πανεπιστήμιον Πρίνμωρ τῶν ΗΠΑ Ράις Κάρπεντερ [«*Letters of Cadmus*», *Am. Journ. of Philol.*, 56 (1935) σελ. 5-13]. Μάλιστα ὁ Ἀγγλος καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας στὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης Ἰωάννης Μάιρς πιστεύει ἀκόμη ὅτι καὶ οἱ ἐλθόντες μετὰ τοῦ Κάδμου δέν ἦσαν Σημίται-Φοῖνικες, ἀλλὰ Κρήτες («*Ποῖοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες*», σελ. 321).

**

Πρίν ἀποδειχθῇ ἡ Κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ σημιτοφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, ὑπεστηρίχθησαν ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονας διαφορετικαὶ πηγαὶ προελεύσεως του. Ἔτσι, ὅταν τὸ 1887 ἀνεκαλύφθησαν ἐπιστολαὶ Χαναναίων ἡγεμόνων γραμμέναι σέ σημιτικὴ γλῶσσα ἀλλὰ μὲ βαβυλωνιακὴ γραφὴ, διευπλώθη ἡ ἀποψις, ὅτι ἐκ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς τῶν Βαβυλωνίων παρήχθη τὸ σημιτοφοινικικὸ ἀλφάβητον. Σχετικῶς ἔγραψαν οἱ Ντέεκε, Πάϊζες, Ντάντσελ, Ντέλιτς, Χόμελ καὶ ἄλλοι. Ὅμοιαν γνώμην εἶχαν ὑποστηρίξει καὶ παλαιοὶ συγγραφεῖς, σάν τὸν Πλίνιο (*Historia Naturalis*, VII, 56, 192), τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεά («*Στρωματεῖς*» I, 16, 75) κ.ἄ.

Περὶ σσοτέραν διάδοσιν εἶχε ἡ ἀποψις περὶ τῆς αἰγυπτιακῆς προελεύσεως τοῦ σημιτοφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες ἐθεώρησαν ὡς προερχόμενον ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ ἢ ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ ἱερατικὰ σημεῖα. Κάτι ἀνάλογον διαβάζει κανεὶς στὸν Τάκιτο (*Annales*, XI, IV), καθὼς καὶ σέ νεωτέρους συγγραφεῖς, πού ἀπεδέχθησαν τὴν αἰγυπτιακὴν καταγωγὴν, σάν τοὺς Ρουζέ, Χαλεβὺ κ.ἄ.

Τὸ 1905 ἡ ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ ἀποστολὴ στὸ Σινᾶ, ὅπου οἱ Αἰγύπτιοι εἶχαν μεταλλεῖα, ἀνεκάλυψε τὰς λεγομένας «Σιναϊτικὰς ἐπιγραφάς», γραμμένας μὲ ἱερογλυφικὰ πού ἔμοιαζαν μὲ αἰγυπτιακὰ, δίχως νά εἶναι αἰγυπτιακὰ, ἀλλὰ σημιτικά. Ἀρκετοὶ ἐπιστήμονες (Γκάρντινερ, Σέττε, Πέντερσεν κ.ἄ.) ἔγραψαν συγγράμματα ἢ ἔκαναν ἀνακοινώσεις, ὅπου ὑπεστήριζαν τὴν αἰγυπτιακὴν καταγωγὴν τοῦ σημιτικοῦ ἀλφαβήτου. Ὅπως δὲν θά παραλείψω νά ἀναφέρω καὶ τὴν γνώμην, ὅτι τὸ σημιτοφοινικικὸ ἀλφάβητο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιοκυπριακὴν γραφὴν, δείγματα τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθησαν σέ ἐπιγραφὰς τὸ 1850. Σχετικῶς ἔγραψε ὁ Φ. Πραιτόριους. Ἡ ἀποψις αὕτη ἐδασίσθη κυρίως στήν ἐξωτερικὴ ὁμοιότητα τῶν σημείων.

Πανάρχαια Κυπριακὰ Γράμματα.
Πολλοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν ὅτι
αὐτὰ ὑπῆρξαν πρόδρομοι τοῦ «φοι-
νικικοῦ ἀλφαβήτου». Τὸ κείμενο
γράφει: «ὁ Φάναξ Στασίλης Στασι-
κράτεος».

Μεταξύ των επιστημόνων υπήρξε διαφωνία ως προς την προέλευσιν τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον, ὅπως εἶδατε, ἄλλοι ὑπεστήριζαν ὅτι προέρχεται ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, τοὺς Κυπρίους, τοὺς Αἰγυπτίους – ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς Χετταίους ἐγίνε λόγος. Κι' ὅλα αὐτὰ, μέχρις οὗτο ὁ Ντυσσώ καὶ ὁ Ἑβανς ἀπέδειξαν πειστικότερα τὴν ἀρχαιοκρητικὴν καταγωγὴν τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐπαναλαμβάνω ὅμως, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ἐπιστήμονες, καθὼς καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, δὲν ἐδέχοντο τοὺς φοίνικες ὡς δημιουργοὺς ἀλφαβήτου, ἀλλὰ ὡς διασκευαστὰς γραφῆς, πού ἄλλοι τοὺς ἔδωσαν.

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ συνάγεται σαφῶς, ὅτι κάτι δὲν πηγαίνει καλὰ στὸ θέμα τοῦ Ἀλφαβήτου. Αὐτὴ ἡ μανία ὑπερασπίσεως τῶν σημιτοφοινικίων, ὅτι τάχα ἀνεκάλυψαν καὶ μᾶς ἔδωσαν τὸ Ἀλφάβητο, κάπου ἀποδύεται, κάποιους ὠφελεῖ. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ σημιτοφοινικισμοῦ ἔχουν ἀπώτερο σκοπὸ, πού εἶναι ἐμφανής. Θέλουν νὰ δώσουν τὰ πρωτεῖα στοὺς Σημίτας, εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Ἐδῶ, στήν Ἑλλάδα, μέχρι στιγμῆς διέδωσαν τὴν ἀντεπιστημονικὴν καὶ ἀνθελληνικὴν των γνώμην, διότι μέ τὴν κρατικὴν δοθῆναι μονολογοῦν καὶ ἀποσιωποῦν, πρὸς τὸ παρόν, κάθε ἀντίθετόν τους ἄποψιν.

**

Ὁ καθηγητὴς τῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης Ἀντώνιος Σιγάλας ὑποστηρίζει («*Ἱστορία Ἑλληνικῆς γραφῆς*», ἔκδ. 1934, σελ. 41-42):

«Οἱ Ἕλληνες παρέλαβον τὴν ἀλφαβητικὴν αὐτῶν γραφὴν ἀπὸ τοὺς Φοίνικας. Εἰς μίαν τοιαύτην ἀποδοχὴν ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἀληθῶς ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῆς προελεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς.

»Τὴν στενὴν συγγένειαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς σημιτικῆς (φοινικικῆς) γραφῆς ἀποδεικνύει:

»α) ἡ μορφή τῶν γραμμάτων, ἡ ὁποία εἰς τὰς παλιότερας Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς τοῦ ὀγδόου καὶ τοῦ ἑβδόμου π.Χ. αἰῶνος εἶναι σχεδόν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν σημιτικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ δεκάτου καὶ ἐνάτου αἰῶνος π.Χ.,

»β) ἡ διεύθυνσις τῆς γραφῆς, ἡ ὁποία εἰς τὰς παλαιότερας Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς θαίνει, ὅπως καὶ εἰς τὰς σημιτικὰς, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ,

»γ) ἡ διάταξις τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν διάταξιν τῶν γραμμάτων τῶν σημιτικῶν. Ἡ μορφή τῶν σημείων τοῦ ἀρχαικοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ὁμοιάζει περισσότερο πρὸς τὰ σημεῖα τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Μέσα (τοῦ 850 π.Χ. περ.)...

»Ἡ μορφή, λοιπόν, ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ διάταξις τῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σημιτικοῦ ἀλφαβήτου ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ δύο αὐτὰ ἀλφάβητα ἔχουν στενωτάτην μεταξὺ των συγγένειαν. Ὅτι τώρα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι οἱ δανεισθέντες τὰ σημεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ τοὺς Σημίτας ἀποδεικνύουν σαφῶς τὰ ὀνόματα τῶν γραμμάτων. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σημιτικαὶ λέξεις ἀποδίδουσαι ἀρχικῶς τὴν σημασίαν τῶν εἰκότων ἐξ ὧν προήλθον τὰ σημεῖα αὐτά».

Στοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτοὺς δίνω τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν:

α) Γιὰ τὴν μορφήν τῶν γραμμάτων συμφωνῶ ἀπολύτως μέ τὴν γνώμην τοῦ Σιγάλα, ὅτι οἱ μεταγενέστεροι τύποι εἶναι ἀντίγραφα τῶν προγενεστέρων καὶ ὑπενθυμίζω ὅτι οἱ Σημίται τοῦ δεκάτου καὶ ἐνάτου αἰῶνος π.Χ. ἀντέγραψαν τοὺς τύπους τῶν Κρητικῶν γραμμάτων, πού ἀνάγονται τοῦλάχιστον στὸν 15ον π.Χ. Ἐπομένως, ὅταν χρησιμοποιῶμεν τὴν ἡλικίαν τῶν ὁμοίων τύπων καὶ πολὺ ὀρθῶς ὑποστηρίξωμεν, ὅτι ἐπὶ ὁμοίων γραμμάτων τὰ νεώτερα ἀπεμνήθησαν τὰ παλαιότερα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι λογικῶς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ σημιτοφοίνικες ἀντέγραψαν τοὺς ἀρχαιοκρητικούς τύπους γραφῆς, οἱ

όποιοι προηγούνται κατά πολλούς αιώνας των φοινικικών.

β) Ός προς τήν διάταξιν, ἡ ὑπάρχουσα ἀντιστοιχία μεταξύ σημιτικοῦ καί Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι φυσική, ἀφοῦ ἡ βάσις τοῦ φοινικικοῦ καί τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι ἡ Κρητική γραφή.

γ) Σχετικῶς πρὸς τήν διεύθυνσιν τῆς γραφῆς, εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὑπάρχουν ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ποῦ διευθύνονται ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά. Αὐτό ὅμως δέν μπορεῖ νά θεωρηθῇ σάν ἐπιχειρημα ὑπέρ τῆς προελεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἐκ τοῦ σημιτικοῦ. Πρόκειται γιά μιὰ τεχνική γραφῆς, στήν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες δέν παρέμειναν προσηλωμένοι, ἀλλά τήν μετέβαλαν. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐχρησιμοποίησαν καί τὰς τρεῖς διευθύνσεις γραφῆς, δηλαδή ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά, «βουστροφρόν» καί ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ.

Τέλος τήν ἀποφιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐδανείσθησαν τὰ σημεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπό τοὺς σημίτας «τὴν ἀποδεικνύουν σαφῶς τὰ ὀνόματα τῶν γραμμάτων», ποῦ εἶναι σημιτικά λέξεις τήν ἔχουν ἀντικρούσει πολλοὶ εἰδικοί.

Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ἐδουάρδος Μάγιερ («*Geschichte des Altertums*», II, 2 σελ. 73-75), ποῦ ἀρνεῖται ὅτι τὰ ὀνόματα ἀντιστοιχοῦν σέ κάτι, ἀλλά εἶναι αὐθαίρετοι λέξεις. Ὁ Ἰωάννης Λίντμπλουμ (*Zur Frage der Entstehung des Alphabets*, «*Bulletin de la société Royale des lettres de Lund*», 1932, σελ. 17), ποῦ ἔγραψε γιά τήν σημασίαν τῶν σημιτικῶν γραμμάτων διατυπώνει ἀμφιβολίας (π.χ. γιά τό γράμμα «σάν»), ἐνῶ γιά ἀρκετά γράμματα (δ, θ, η, ι,) ἀναγνωρίζει τήν ἐπίδρασι τῆς Κρητικῆς ἐπὶ τῆς σημιτικῆς γραφῆς (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 22). Σύμφωνοι. Ἐνῶ γιά ἄλλα δέχεται τήν ἐπίδρασι τῆς αἰγυπτιακῆς. Γιά νά μή πολυλογῶ, κι' ὁ ἴδιος ὁ Σιγάλας δέν εἶναι βέβαιος περὶ τῆς σημασίας τῶν γραμμάτων, ἀφοῦ παραδέχεται ὅτι «εἶναι βέβαιοι ὅτι ἡ ὑπό διαφόρων δοθεῖσα εἰς τινὰ σημασία δέν ἱκανοποιεῖ πάντοτε» (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 44). Ἐφ' ὅσον λοιπόν δέν τοὺς ἱκανοποιεῖ πάντοτε ἡ σημασία τῶν σημείων, διατί τήν ἐπικαλοῦνται καί τήν θεωροῦν μάλιστα ὡς σαφῇ ἀπόδειξιν;

Ἐπιπλέον ὁ Σιγάλας συνεχίζει (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 44): «ἡ προσθήκη τοῦ τελικοῦ -α εἰς τινὰ ὀνόματα (ἄλφα, θῆτα, γάμμα, δέλτα κ.τ.λ.) ἐγινε χάριν εὐφωνίας»!! Φυσικά δέν πρόκειται γιά τήν εὐφωνία, ἀλλά γιά ἀναγνωρισμὸ δημιουργίας λέξεων, ποῦ σχηματίζονται διά τῆς προσθήκης καταλήξεων καί ἐπιθεμάτων, ὅπως παρουσιάζω στό βιβλίον μου «*Τό Ἑλληνικόν Ἀλφάβητον*». (σελ. 14-15, 35-37). Ἄλλως τε στόν Πλατωνικὸν διάλογον «*Κρατύλος*» (393) ὁ Σωκράτης ἀναλύει τὸν τρόπον παραγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καί τήν σημασίαν των. Λοιπόν ἐδῶ καί 2.300 χρόνια περίπου οἱ ἈρχαιοἝλληνες ἐξήγησαν τήν δημιουργίαν τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου μας, ὥστε σήμερον τὰ λεγόμενα περὶ εὐφωνίας δέν ἀνταποκρίνονται στήν πραγματικότητα, ἐγράψαν ἐκ τοῦ προχείρου ἢ ἐξ ἀγνοίας. Ὡσαύτως καί ὁ Πλούταρχος («*Συμποσιακά*» Θ, 6) ἀναλύει τὸν σχηματισμὸ τοῦ ἄλφα, ὅχι ἀπὸ φοινική λέξι, ἀλλά ἀπὸ τὴν πρωτόγονον ἀναφώνησι τοῦ -α, κτλ.

Ὁ Σιγάλας (ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 51 κ.ἐπ.), μολονότι παραθέτει τὰς ἀποδείξεις τοῦ Ἐδανς, δέν θέλει νά παραδεχθῇ τὴν Κρητικὴν προέλευσι τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου – τί φοινικομανία εἶναι αὕτη! –, ἀλλά καί μιὰ καί δέν μπορεῖ νά ἀντικρούσῃ τὸν Ἀγγλο ἀρχαιολόγον, τὸν Σνάϊντερ καί τοὺς ἄλλους, ἀναγκάζεται νά κάνῃ τήν ἀκόλουθον ὑπόθεσιν: «*Τό πολὺ θά ἡδύνατό τις νά δεχθῇ κοινὴν τινὰ πηγὴν γραφῆς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ μινωμυκηναϊκὴ καί διάφοροι ἄλλαι τοπικαὶ εἰς τὴν Ἐγγύς Ἀνατολήν καί τὰς νήσους, ἴσως δέ καί εἰς τὴν Αἴγυπτον, προσαρμοζόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τὴν φωνητικὴν τῆς γλώσσης ἐκάστου. Μίαν τοιαύτην γραφὴν "αἰγαιακὴν" θά τὴν ὠνομάζομεν...*» (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 58).

Βλέπετε ἐπομένως, ὅτι καί οἱ φανατικοὶ σημιτόπληκτοι στό τέλος ὑποχρεοῦνται νά δεχθοῦν τὴν μὴ σημιτικὴν προέλευσιν τοῦ ἀλφαβήτου μας καί νά ὁμιλοῦν γιά «αἰγαια-

κήν» γραφήν κοινήν πηγήν τῶν μεσογειακῶν γραφῶν. Εἶναι κάτι καί αὐτό, ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἀντεπιστημονικὴ ἀντίληψιν τῆς σημιτικῆς καταγωγῆς τῆς γραφῆς.

Ἡ ἔλλειψις ἀποδείξεων γιὰ τὴν σημιτικὴ προέλευσι τοῦ ἀλφαβήτου μας εἶναι βεβαία. Οἱ φοινικίζοντες προσπαθοῦν μὲ ἀκροβατισμούς νά θεμελιώσουν τὴν ἐτοιμόρροπον γνώμην των, δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σιγάλας δέν τολμᾷ νά ὁμιλήσῃ γιὰ στοιχεῖα, ἀποδείξεις κ.τ.λ., ἀλλὰ ἀπλῶς ἀναφέρεται σέ «ἐνδείξεις πού ὁδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς προελεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀλφαβητικῆς γραφῆς ἀμέσως ἐκ τῆς φοινικικῆς ἢ δορυοσημιτικῆς...» (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 74). Ἡ βεβαιότης λοιπὸν ἐξέπεσε στὰς ἐνδείξεις. Πῶς ὁμως συμβιβάζονται αἱ ἐνδείξεις (ποῖα ἀραγε;) μὲ τὴν «αἰγαιακὴν ὑπόθεσιν», πού ὁ ἴδιος ὁ Σιγάλας «τό πολὺ» δέχεται, δέν μᾶς τό λέγει.

Τὰ «ἐπιχειρήματα» τοῦ Σιγάλα, ἀκριβῶς τὰ ἴδια, μετέφερε ὁ κ. Μπαμπινιώτης στὸ βιβλίον του «Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας» ('Αθ. 1985, σελ. 83), διχῶς νά ἀναφέρῃ τὴν πηγήν. Ἄλλα ἐπιχειρήματα – πλὴν τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ Σιγάλα – δέν ἔχει ὁ κ. Μπαμπινιώτης, ὁ ὁποῖος σέ δύο σελίδες (!) ἔλυσε τό θέμα τῆς προελεύσεως τοῦ Ἀλφαβήτου, θέμα γιὰ τό ὁποῖο ξένοι ἐπιστήμονες ἔχουν συγγράψῃ τόμους ὁλοκλήρους. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὁ κ. Μπαμπινιώτης ἀντέγραψε ὡς πρὸς τό περιεχόμενον τὸν Σιγάλαν σχετικῶς μὲ τὴν δὴθεν φοινικικὴν (σημιτικὴν) καταγωγὴν τοῦ ἀλφαβήτου μας, ἀλλὰ δέν ἀντέγραψε τὸν Σιγάλαν, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ὑπ' ἐκείνου υἱοθέτησιν τῆς «αἰγαιακῆς γραφῆς». Γιατί ἀραγε; Μᾶλλον διὰ νά μὴ θιγοῦν οἱ Φοῖνικες.

**

Γιὰ τὰ «Φοινίκεια» ἢ «Φοινικήια» γράμματα ἀνεπτύχθησαν πολλαὶ ἀπόψεις, πού ὁποιαδήποτε κι' ἂν δεχθῶμεν, δέν ἐπηρεάζεται ἡ Ἑλληνικότης τοῦ Ἀλφαβήτου.

Πρῶτον, ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ γράμματα ὠνομάζοντο «φοινικήια», διότι ἐκεῖνοι πού τὰ ἔφεραν στὴν Ἑλλάδα ἦσαν ἄποικοι τῆς Φοινίκης. Ἐννοεῖται, οἱ Φοῖνικες αὐτοὶ ἦσαν Κρήτες, πού εἶχαν μεταναστεύσει σ' ἐκεῖνη τὴν μεσανατολικήν περιοχὴ, ὅπου ὑπέταξαν τοὺς ἐγγυθρίους Σημίτας καὶ τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Φοίνικος ὠνόμασαν Φοινίκην. Τὴν ἄποψιν αὐτὴ ἀναλυμένη παρουσιάζω στὸ βιβλίον μου «Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο» (σελ. 25-28), ὅπου δείχνω ὅτι καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν ἔγραφε περὶ «Φοινικίων γραμμάτων» («Ἱστορίαι», 5, 58) εἶχε ὑπ' ὄψιν του τὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν τῆς Φοινίκης.

Δεύτερον, διευτρώθη ἡ γνώμη ὅτι «Φοινίκεια» γράμματα καλοῦνται τὰ κόκκινα γράμματα. Στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά «Φοῖνιξ-ικός» σημαίνει πορφυροῦς, ἐρυθρός. Ὁ Ὅμηρος («Ἰλιάς», Δ, 141) ἀναφέρει τὴν γυναῖκα πού βάφει κόκκινο τό ἐλεφαντόδοντο, γιὰ νά τό κἀνὴ στολίδι στὰ μάγουλα τῶν ἀλόγων: «τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοῖνικι μίγη» καὶ ἄλλου (ἐνθ. ἀνωτ. Ζ, 219) διηγείται ὅτι ὁ Οἰνεὺς ἔδωσε στὸν Βελλερεφόντη ἓνα λαμπρὸ κόκκινον ζώστηρα: «Οἰνεὺς μὲν ζωστήρα δίδου φοῖνικι φαεινόν». Ἐπίσης τό ρῆμα «φοινίσσω» σημαίνει κοκκινίζω. Ὁ Ἡρόδοτος π.χ. («Ἱστορίαι», Η, 77) γράφει ὅτι ὁ Ἄρης θά κοκκινήσῃ μὲ αἷμα τὴν θάλασσαν: «αἵματι δ' Ἄρης πόντον φοινίξει».

Κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν οἱ Ἑλληνοφοῖνικες συνήθιζαν, ὅπως οἱ πλείστοι Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς, νά γράφουν κόκκινα. Ἔτσι φοινίκεια γράμματα ἐννοοῦνται τὰ κόκκινα. Τό ἐρυθρὸ χρῶμα πού τόσο μετεχειρίζοντο στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολή διετηρήθη στὸ Βυζάντιο (πορφυροῦν), καθὼς καὶ στὴν παράδοσι, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὑπογράφει πάντοτε μὲ κόκκινον μελάνι.

Κατ' ἄλλους τὰ γράμματα ὠνομάζοντο «Φοινίκεια», διότι ἐγράφοντο σέ πέταλα φοινίκων («ἐν πετάλοις φοινικικοῖς ἐγράφοντο») ἢ ἀκόμη ἐλέγοντο «φοινίκεια», διότι ὑπ' ἐκείνων «φοινίσσεται», δηλαδή λαμπρύνεται (φωτίζεται) ὁ νοῦς («ἡ ὁπερ κρεῖττον ἐστίν

εἰπεῖν, ὅτι φοινίσσεται ὑπ' αὐτῶν ὁ νοῦς, ἥτοι λαμπρύνεται»). Αἱ ἀνωτέρω γνῶμαι εἶναι τοῦ Μενάνδρου καί τās παραθέτει ὁ Γερμανὸς ἀκαδημαϊκὸς Ἑμμ. Αὐγουστος Μπέκκερ (1778-1871) στὰ «Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα» (II, 728, 17). Ἐπὶ πλεον στό λεξικό ἀρχαιογνωσίας «Σουῖδα» (λέξεις: «Φοινικήια γράμματα») διαβάζομεν ὅτι οἱ Λυδοὶ καὶ οἱ Ἴωνες ἐθεώρουν Φοινικήια τὰ γράμματα πού ἀνεκάλυψε ὁ Φοῖνιξ τοῦ Ἀγήνορος («ἀπὸ Φοῖνικος τοῦ Ἀγήνορος εὐρόντος»), ἀλλὰ οἱ Κρῆτες τοὺς ἀντικρούουν λέγοντες, ὅτι ὠνόμασθησαν ἔτσι, γιατί ἐγράφοντο σέ πέταλα φοινίκων («τούτοις δέ ἀντιλέγουσι Κρῆτες ὡς εὐρέθη ἀπὸ τοῦ γράφειν ἐν φοινίκων πετάλοις»).

Ὁ χαρακτηρισμὸς «Φοινείια γράμματα» διαθέτει πολλὰς ἐρμηνείας. Καμμιά ὁμως ἐξ αὐτῶν δέν θίγει τὴν Ἑλληνικότητά των. Ἀπεναντίας μάλιστα, ὅποιανδήποτε κι' ἂν πάρετε, τὴν ἐνισχύει.

**

Δέν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία καὶ οὐδεὶς ἐπιστῆμων διαφωνεῖ ὅτι τὸν 15ον αἰῶνα Κρῆτες ἄποικοι ἐγκατεστάθησαν στὴν Παλαιστίνη, ὅπου ὑπέταξαν τοὺς ἐγχωρίους Σημίτας. Γενικότερα οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὴν ἐπάκτιον Συρία Φοινίκη πρὸς τιμὴν τοῦ Φοίνικος.

Ὁ Πῶλ Φῶρ («Ἡ καθημερινή ζωὴ στὴν Κρῆτη τὴν Μινωϊκὴ ἐποχὴ», Ἑλλ. ἔκδ. «Ὁκεανίς», σελ. 403) τοποθετεῖ τὴν ἀφιξὶ τῶν Κρητῶν στὴ Συρία-Παλαιστίνη στὰ ἔτη 1460-1450 π.Χ. Ὡστόσο ἐδῶ εἶναι ὁ δεῦτερος ἀποικισμὸς, διότι ἔχομεν στοιχεῖα γιὰ κρητικὸν ἀποικισμὸ τῆς περιοχῆς τὸ 3.000 π.Χ. περίπου. Ὅταν συνεπῶς λέγομεν «Φοίνικες», πρέπει νὰ διευκρινίζωμεν γιὰ ποιούς Φοίνικες πρόκειται. Διότι ἔχομεν τοὺς Ἑλληνοφοίνικας καὶ τοὺς Σημιτοφοίνικας. Τὴν διευκρίνισιν αὐτὴν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκριβολογία. Στὴν κοινὴ πρακτικὴ πάντως οἱ Φοίνικες ἔχουν ταυτισθῇ μὲ τοὺς ἐγχωρίους σημίτας. Ἐπρεπε νὰ σημειώσω αὐτὴ τὴν διάκρισι μεταξὺ Ἑλληνοφοινίκων καὶ Σημιτοφοινίκων, ἐπειδὴ οἱ Σημίται σκοπίμως συγχέουν τὰ ἐπιτεύγματα τῶν Ἑλληνοφοινίκων, καὶ ἰδιαίτερος τὸ ἀλφάθητο, μὲ τοὺς Σημίτας-φοίνικας.

Ὅπως σήμερα, ὅταν περιγράφωμεν τὴν πολιτιστικὴ καὶ τεχνολογικὴ πρόοδο τῆς Αὐστραλίας, δέν τὴν ἀποδίδομεν στοὺς ἰθαγενεῖς ἀνθρωποφάγους, ἀλλὰ στοὺς λευκοὺς ἀποίκους. Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ ὅ,τι πολιτιστικὸ ἐνεφανίσθη στὴ Φοινίκη: ἐκεῖνο ὑπῆρξε ἔργο τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων κι' ὄχι τῶν ἰθαγενῶν Σημιτῶν, οἱ ὅποιοι ἐφημίζοντο γιὰ τὴν κακοήθεια καὶ τὴν βαρβαρότητά τους. Καὶ πραγματικῶς οἱ Φοίνικες εἶχαν βάρβαροι αἰσθηματα. Σχετικῶς ὁ Θ.Μ. Τσερπές («Οἱ πολιτισμοὶ τοῦ Χαλκοῦ», Ἀθ, 1960, σελ. 62) παρατηρεῖ: «Οἱ Φοίνικες ξεπερνοῦσαν σέ σκληρότητα ὁλους τοὺς Σημίτες. Ἡ λατρεία τῶν Θεῶν ἀπαιτοῦσε φοδερὲς ἀνθρωποθυσίες. Ἐσφαζαν στό ἄγαλμα τοῦ Μολῶχ, πού ἦταν τερατόμορφο καὶ ἀπ' τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα του ἔβγαιναν φλόγες, ὄχι μόνο διαλεχτοὺς δούλους κι' αἰχμαλώτους, ἀλλὰ καὶ τὰ ὠραιότερα κορίτσια καὶ ἀγόρια, παρουσία τῶν μητέρων τους, πού ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ μὴ θγάλουν δάκρυ, γιατί ἦταν ἱεροσυλία. Ὁ Πλούταρχος τοὺς χαρακτηρίζει ἐρπετὰ ἐνώπιον τῶν ἰσχυρῶν καὶ θρασεῖς καὶ τυραννικοὺς στοὺς ἀδυνάτους.».

**

Οἱ σημιτόπληκτοι ἐπιστῆμονες (τυπικῶς ὅποιος ἔχει πτυχίον Ἀνωτάτης Σχολῆς λογίζεται ἐπιστῆμων) σχετικῶς μὲ τὸ Ἀλφάθητο δέν ἔκαναν καμμιά προσωπικὴ ἐρευνα πάνω στό ἀφθονο ἀρχαιολογικὸ ὕλικό, πού ὑπάρχει καὶ εἶναι σ' ὅλους γνωστό. Οὔτε ἐπίσης ἐμελέτησαν τὰ ἀρχαῖα κείμενα, ὅπου ἀξιόπιστοι ἈρχαιοἝλληνες συγγραφεῖς ὑποστηρίζουν τὴν Ἑλληνικότητα τοῦ Ἀλφαθήτου μας.

Ἄγνοοῦντες λοιπόν τὰ ἀρχαιολογικά εὐρήματα καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν κειμένων, περιωρίσθησαν στήν ἀπλή ἀντιγραφή μιᾶς ἀναποδείκτου, ἀντεπιστημονικῆς καὶ συνάμα τόσο ἀνθελληνικῆς γνώμης, ὅτι τάχα ἐμεῖς ἐπήραμε τό Ἐλφάδῃτό μας ἀπό τοὺς Σημίτας. Στὰ σχολικά καὶ πανεπιστημιακά βιβλία ἐπανέλαβαν τὴν παραπάνω ἀπαράδεκτον ἀποψιν καὶ τὴν ὑποστηρίζουν φυσικά δίχως ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ μέ ὑποπτο πείσμα. Ὁ φανατισμός τους, τονίζω, ἐκτός ἀπὸ παράλογος εἶναι καὶ ὑποπτος, διότι σκοπῶν ἀποσιωποῦν τοὺς Ἑλλήνας καὶ τοὺς ξένους εἰδικούς ἐπιστήμονας, οἱ ὅποιοι στὰ ἔργα τους ἀποδεικνύουν τὴν Ἑλληνικὴ καταγωγή τοῦ Ἐλφάδῃτου μας. Οὔτε κἀν ἀναφέρουν ὅτι πολλοὶ καὶ μάλιστα διαπρεπεῖς ἀκαδημαϊκοὶ καὶ καθηγηταὶ πανεπιστημίων γράφουν, ὅτι οἱ Σημίται ἀντέγραψαν ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες τό Ἐλφάδῃτο.

Πρὸ παντός ὑπογραμμίζω ὅτι ἀποσιωποῦν τὸν διάσημο Ἑλληνα ἀκαδημαϊκὸ ἀρχαιολόγο Π. Καββαδία, πού ἀπὸ τό 1914 ὑπεστήριξε τὴν Ἑλληνικὴ προέλευσι τοῦ Ἐλφάδῃτου μας, ἀποσιωποῦν τὸν Γάλλο ἀκαδημαϊκὸ Ντυσσώ, ὁ ὅποιος ἐπίσης ἐτάσσετο ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ Ἐλφάδῃτου μας, ἀποσιωποῦν τὸν Ἑβανς, πού ἀπέδειξε διὰ τῶν εὐρημάτων του τὴν ἀποψι τοῦ Ντυσσώ καὶ μαζί μ' αὐτοὺς ἀποσιωποῦν συστηματικῶς πλῆθος ἄλλων σπουδαίων ἐπιστημόνων, πού ἔχουν ἀντικειμενικῶς συμπεράνει, ὅτι οἱ Ἑλλήνες ἔδωσαν τό Ἐλφάδῃτο στοὺς Σημίτας.

Θέλω μέ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν νά ὑπενθυμίσω, ὅτι οἱ σημιτίζοντες ἐπιστήμονες οὐδέποτε ἐτόλμησαν νά ἀντικρούσουν κάποιο ἀπὸ τὰ ἀποδεικτικά στοιχεῖα ἢ τὰ ἐπιχειρήματα πού ἀνεκοίνωσαν οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς Ἑλληνικῆς προελεύσεως τοῦ Ἐλφάδῃτου μας. Ἐνῶ τό σωστό, ἡ λογικὴ καὶ τέλος πάντων ἡ ἐπιστημονικὴ δεοντολογία εἶναι νά βασίζης τὴν γνώμη πού ἐκφέρεις σέ στοιχεῖα ἢ ἐπιχειρήματα καὶ νά ἀντικρούης τὴν γνώμη πού ἀρνεῖσαι πάλι μέ στοιχεῖα ἢ ἐπιχειρήματα. Μόνον ἂν συμπεριφέρεται κανεὶς κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπιστήμονος καὶ διαφωτίζει πραγματικῶς τὸν λαόν. Ἡ αὐθαρεσία καὶ ὁ δογματισμός στὴ διατύπωσι γνώμης δέν εἶναι μέθοδος ἐπιστημονικὴ. Ὅπως ἡ ἀποσιώπησις τῆς ἀντιθέτου γνώμης δέν εἶναι ἐπιστημονικὸς τρόπος ἀντικρούσεως τῆς. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁποιος ἀποφεύγει τὸν διάλογο, δέν θεωρεῖται ἐπιστήμων, καὶ τό λιγότερο πού δυνάμεθα νά πιστεῦμεν εἶναι ὅτι ἔχει ἄδικο.

Δέν νομίζω ὅτι εἶναι τυχαῖο τό γεγονός, ὅτι στήν Ἑλλάδα δέν ἐκυκλοφόρησαν οἱ «εἰδικοί ἐπιστήμονες», ὅπως αὐταρέσκως αὐτοαποκαλοῦνται, βιβλία γιὰ τό Ἐλφάδῃτό μας καὶ γιὰ τὰ γράμματά του. Πού ὀφείλεται ἡ παράλειψις αὐτῇ; Νά τὴν ἀποδώσω σέ ἀδιαφορία; σ' ἀγωνία; ἢ σέ σκοπιμότητα; Ἀσφαλῶς σέ κάποιον ἀπὸ τοὺς παραπάνω λόγους θά ὀφείλεται. Καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς παραπάνω λόγους θά ταιριάξῃ στὸν κάθε «εἰδικὸ ἐπιστήμονα», πού παρέλειψε νά γράψῃ γιὰ τό Ἐλφάδῃτό μας καὶ τὰ γράμματά του, πρᾶγμα πού πρωτίστως ὀφείλε νά εἶχε κάνει, ἂν ἀληθῶς ἦτο εἰδικὸς ἐπιστήμων καθηγητῆς γλωσσολογίας, φιλολογίας, ἱστορίας, ἀρχαιολογίας. Ἐχῶ καὶ ἄλλοῦ διαμαρτυρηθῇ, καὶ ἐπαναλαμβάνω καὶ ἐδῶ τὴν διαμαρτυρίαν, πού κυρίως αἱ Σχολαὶ γλωσσολογίας καὶ φιλολογίας δέν ἔχουν ἐκδώσει βιβλία μέ θέμα τό Ἐλφάδῃτό μας καὶ δέν δίνουν ὥς θέμα διδακτορικῶν κ.τ.λ. διατριβῶν τὰ γράμματά τοῦ Ἐλφάδῃτου μας, πού ἀποτελοῦν τὴν βάση τῆς γλώσσης μας.

Τό ποῖος βρῆκε πρῶτος τό Ἐλφάδῃτο δέν εἶναι ἀσήμαντο ζήτημα. Ἀπεναντίας εἶναι σημαντικώτατο. Διότι πρόκειται γιὰ τὴν ἐφεύρεσι βασικωτάτου πνευματικοῦ ἐργαλείου δημιουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἐπομένως ἐπιβάλλεται νά λάμψῃ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὥστε νά τιμηθοῦν οἱ πρωτοεργοὶ αὐτῆς τῆς ἐφευρέσεως, οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ ἈρχαιοἝλληνες.

Οἱ ἈρχαιοἝλληνες, πού πρῶτοι ἐφιλοσόφησαν, ἐφιλολόγησαν, ἐλογοτέχνησαν κ.τ.λ., γιὰ νά ἀνταποκριθοῦν στὰς ἀπαιτήσεις τῶν πνευματικῶν τῶν ἐπιδόσεων, μετεχειρίσθησαν τὸν γραπτὸ καὶ προφορικόν λόγον, καὶ συνεπῶς τοὺς ἦτο ἀναγκαῖα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Ἐλφάδῃτου, τό ὅποιον προῆλθε ἐξ ἀναγκῶν ἐπιστημονικῶν κι' ὄχι ἐμπορικῶν.

Σήμερα υπάρχουν απολίτιστοι λαοί που ασκούν εμπόριο, δίχως να έχουν 'Αλφάβητον. Είναι ψευδός ότι αι εμπορικά ανάγκαι των Σημιτοφοινίκων τούς ώδήγησαν στην δημιουργίαν 'Αλφαβήτου. Αυτό έδημιουργήθη σάν άποτέλεσμα πνευματικής εξέλιξεως κι' όχι εμπορικής. Μολοτούτο οί δήθεν ειδικοί έπιστήμονες άποπροσανατολίζουν τόν λαόν, λέγοντάς του ότι οί Σημιτοφοινίκες που ήσαν καλοί έμποροι, γιά να διευκολύνωνται στάς συναλλαγάς των, έκαναν ένα 'Αλφάβητο, τό όποϊον άντέγραψαν οί "Έλληνες. 'Ισχυρίζονται κάτι τό άφύσικο καί παράλογο. Φυσικό είναι οί "Έλληνες, που ήσαν λαός πνευματικής δημιουργίας, να έκαναν τό 'Αλφάβητο, που πρέπει να τό βλέπωμεν σάν βαθμίδα τής φιλολογικής ζωής των. Κι' από τούς "Έλληνας να πήραν μέρος του 'Αλφαβήτου οί Σημιτοφοινίκες, γιά να έξυπηρετηθούν. Καί λογικόν είναι οί άσχολούμενοι μέ τήν φιλολογίαν να κάνουν άλφάβητα, παρά οί άσχολούμενοι μέ τό εμπόριον. Καί άν άκόμη δεχθώ τό άπίθανο ότι εμπορικοί λόγοι ώδήγησαν στην δημιουργίαν του 'Αλφαβήτου, πάλιν καί έδώ προηγούνται οί "Έλληνες, οί όποιοι διέσχιζαν σάν έμποροι τήν Μεσόγειον, τόν Εύξεινον Πόντον, καί μέχρι τήν 'Αγγλίαν έφθασαν, πρίν να έμφανισθούν ιστορικώς οί Σημιτοφοινίκες.

Σ' ένα δημόσιο διάλογο οί όπαδοί του σημιτοφοινικισμού δέν θά είχαν να πουν τίποτε. Καί γι' αυτό, άν καί επανειλημμένως έχουν προκληθή, δέν άπαντούν. Διά τής σιωπής των άποφεύγουν κάθε έπιστημονική συζήτηση. "Όταν τέλος λόγω τής έπιμονής ή καί έπειδή έδόθη κάποια δημοσιότης, είναι ύποχρεωμένοι να μιλήσουν, τότε άοριστολογούν ή μεταθέτουν τό ζήτημα ή καί δέν διστάζουν να καταφύγουν σέ ύδρεις.

**

Συνοπτικώς, αι έπιστημονικαί θέσεις γύρω από τό άλφάβητο είναι αι άκόλουθοι:

1) Οί "Έλληνες (Κρήτες καί νησιώται του Αίγαίου) τό 3.000 π.Χ. καί τό 1.500 π.Χ. άποίκισαν τήν έπάκτιο Συρία, τήν όποίαν πρós τιμήν του Φοινίκος ώνόμασαν Φοινίκην.

2) Στη Φοινίκην (σημιτική Χαναναία) οί "Έλληνες ύπεδούλωσαν τούς έγχωρίους σημιτικούς λαούς. "Έτσι στην περιοχή ήσαν έγκατεστημένοι οί 'Έλληνοφοινίκες καί οί Σημιτοφοινίκες. Οί 'Έλληνοφοινίκες είναι γνωστοί καί ως Παλαιστίνιοι ή Φιλισταίοι.

3) Οί 'Έλληνοφοινίκες προφανώς διέθεταν τήν άρχαιοκρητικήν γραφήν, βάσει τής όποιάς έφήρμοσαν ένα άλφαβητικό σύστημα. Τά γράμματα του άλφαβήτου αυτού προέρχονται από τήν γραμμικήν γραφήν των Κρητών.

4) Οί Σημιτοφοινίκες άντέγραψαν μέρος του 'Ελληνικού άλφαβήτου, δίχως τά φωνήεντα, τά όποια δέν υπάρχουν στάς σημιτικές γλώσσας καί έξ άπομμήσεως πρós τό 'Ελληνικό άλφάβητο παρουσίασαν τό λεγόμενο «φοινικικό».

5) 'Ερχόμενοι στην 'Ελλάδα οί 'Έλληνοφοινίκες ήτο φυσικόν να φέρουν τό άλφάβητόν τους, τό όποϊον υιοθέτησαν οί λοιποί "Έλληνες, οί όποιοι βεβαίως είχαν καί διετήρησαν καί τά δικά τους άλφάβητα (π.χ. Χαλκιδεϊς κ.τ.λ.).

6) Τά γράμματα πάντως δέν εύρέθησαν στην Φοινίκη, άπλώς εκεί διεμορφώθη συγκεκριμένος τύπος γραμμάτων προερχόμενος από τήν Κρητική γραφή, όπως τουτο άποδεικνύουν τά άρχαιολογικά εύρήματα. Γράμματα διέθεταν οί "Έλληνες από πανάρχαια χρόνια. 'Αναφέρονται μάλιστα στην παράδοσι καί τά κείμενα πολλοί "Έλληνες έπινοηταί γραμμάτων.

7) Ουδέποτε οί Σημίται-φοινίκες διεκρίθησαν στην λογοτεχνίαν, τήν φιλοσοφίαν, τήν φιλολογίαν κ.τ.λ., ώστε να μπορή κανείς έστω να ύποθέση ότι έχουν πνευματικήν ύποδομήν γιά φιλολογικήν δημιουργίαν. Οί Σημίται-φοινίκες που δέν εύρον κάτι, έστω τό έλάχιστον στή φιλολογία, πώς είναι δυνατόν να επενόησαν τήν βάσιν τής φιλολογίας,

πού είναι τό ἀλφάβητον; καί μάλιστα μετά τήν ἀνακάλυψίν τους αὐτήν νά ἐσταμάτησαν κάθε περαιτέρω προσφορά στά γράμματα;

8) Τά τελευταῖα χρόνια παρουσιάσθησαν «ἐπιστήμονες», οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίσθησαν δι τὸ ἀλφάβητό μας τό εἰσηγήθησαν γενικῶς οἱ Φοίνικες, σκοπῖμως συγχέοντες ἔτσι τοὺς Φοίνικας-σημίτας μέ τοὺς Φοίνικας-Ἑλληνας. Τοὺς «φοινικίζοντας» «ἐπιστήμονας» ἀντιμετώπισαν ἀμέσως διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες καί κυρίως τά ἴδια τά πειστικά ἀρχαιολογικά εὐρήματα, πού ἀπέδειξαν δι τὸ λεγόμενο «φοινικικό ἀλφάβητο» προέρχεται ἀπὸ τὴν Κρητική γραφή.

Ἀπέναντι τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ τῆς ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ ἀλφαβήτου μας, οἱ σημιτόπληκτοι ὑποστηρικταί τῆς σημιτικῆς προελεύσεως τοῦ ἀλφαβήτου δέν ἔχουν νά παραθέσουν κάτι τό οὐσιαστικό, κάτι τό ἀληθές, παρὰ μόνον τὴν αὐθαίρετο γνώμη καί τὴν ἐπὶ κλησι ὄχι ἐπιστημόνων, ἀλλὰ διαφημιστῶν τοῦ σημιτισμοῦ.

Ἐν τέλει καί πρὸς πλήρη ἐνημέρωσιν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ ΔΑΥΛΟΥ θά σᾶς ἀποστείλω συνοπτικῶς τὰς γνώμας πολλῶν ἐπιστημόνων.

Μέ τιμή

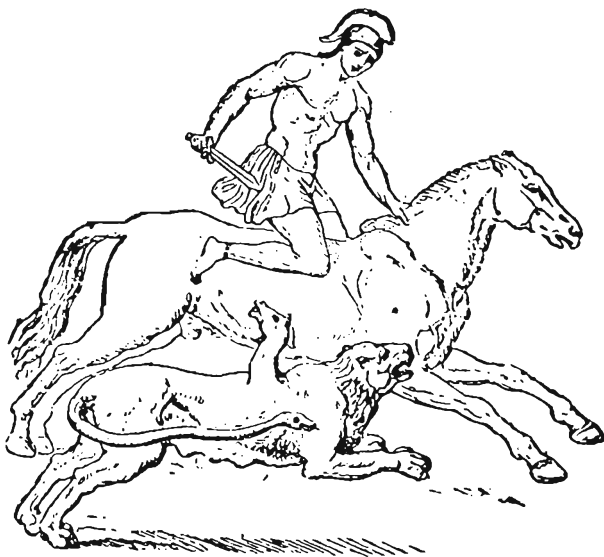
Κώστας Πλεύρης

Δικηγόρος, Ἐπίτιμος Καθηγητής
Παν/μίου Γκουανταλαχάρα

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

Ἑλλάδα μου

*Κι ἐγώ, πού σέ βλέπω, Πατρίδα,
σάν κολώνα μαρμάρινη λάμπουσα
καί σάν δέος μυστικό τ' οὐρανοῦ μου,
σέ στολίζω μέ δάφνες κι ὑψώνω
τό χρυσό δισκοπότηρο,
γιά νά ζήσεις αἰώνια.*

Ὁ Βελλερεφόντης. Ἐξη-
σε πολλοὺς αἰῶνες πρὸ
τῶν Τρωϊκῶν. Κατὰ τὴν
Ἰλιάδα, μετέφερε ἐπιστο-
λὴ τοῦ Προΐτου πρὸς τὸν
Ἀμφιάνακτα, ἡ ὁποία
ἦταν γραμμένη μέ τόσο
προηγμένη γραφή, ὥστε
τὸ περιεχόμενό της νά
προκαλῇ τὴν ἀγανάκτηση
τοῦ παραλήπτη της.

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

«Θεογονία», Ὅμηρος, Πλούταρχος κ.ἄ. ἀναφέρουν ὑπαρξὴ προηγμένης πανάρχαιας ἐλληνικῆς γραφῆς

Συνέχεια τῆς ἐξιστορήσεως τῆς Διὸς ἐποχῆς*

«Μνημοσύνης δ' ἐξαυτὺς ἐράσσατο καλλικόμοιο,
ἐξ ἧς Μοῦσαι χρυσάμπυνες ἐξεγένοντο
ἐννέα, τῇσι ἄδον θαλῖαι καὶ τέρψις ἀοιδῆς».

(Θεογονία, στίχ. 915-917)

Ζεὺς – Μνημοσύνη

Τό ζεῦγμα Ζεὺς-Μνημοσύνη συμβολίζει τόν δημιουργό ἄνθρωπο. Αὐτὴ τὴ δημιουργία τὴν προκαλεῖ ἡ ἴδια ἡ φύση ἡ ἀνθρώπινη. «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει», θέτει ὡς ἀρχὴν ὁ Ἀριστοτέλης, προκειμένου νά μᾶς διατυπώσῃ τίς περαιτέρω ἀπόψεις του (Μετά τὰ φυσικά). Αὐτό ὅμως τὸ «εἰδέναι» μεταδίδεται διὰ τοῦ λόγου. Ἔτσι ἡ μεταδίδασή γνώσεων ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον μεταβάλλεται σὲ διδασχὴ. Μᾶς λέγει δὲ γι' αὐτὴν ὁ Δημόκριτος [D. 33], ὅτι «ἡ φύσις καὶ ἡ διδασχὴ παραπλήσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἡ διδασχὴ μεταρυσμοὶ τόν ἄνθρωπον, μεταρυσμουῖσα δὲ φυσιοποιεῖ».

Μεταρυσμός εἶναι ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπάρχοντος ἐκάστοτε ρυθμοῦ, ἀτομικοῦ καὶ κοινω-

* Βλ. Δαυλόν, τεῦχος 56-57, σελ. 3087-96.

νικοῦ, διά τῆς διδαχῆς. Ἡ διδαχή μπορεῖ νά δημιουργήσῃ ἀλλαγές, ἀσφαλῶς, στήν κοινωνική ἀνθρώπινη ζωὴ καί ἴσως καί στήν ἀτομική δομὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅχι βέβαια καί μετάλλαξη, ἀλλὰ μιά βελτίωση τῆς διαγωγῆς τοῦ εἵδους. Αὐτό εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Δημοκρίτου λεγόμενο, ὅτι «φυσιοποιεῖ». Ὁ Δίας κατενόησε ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος-διδαχή, γιὰ νά «φυσιοποιεῖ», πρέπει ἀπ' ἐνός νά ῥεεὶ ἀκάματος («ἀκάματος ῥεεὶ αὐδὴ», *Θεογ.*, στίχ. 39), ἀπ' ἐτέρου πρέπει νά διατυπώνει καί ἐμφανίζει τὰ συμβάντα μέ τέλειο τρόπο, ὥστε «τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα» σέ κάθε ἐπίπεδο πολιτισμοῦ νά δοθεῖ τὴν **χαμηλὴ χρονικὴ ἐμβέλεια τῆς ἀνθρώπινης μνήμης**, ὥστε τὰ μὲν ἀνθρώπινα λάθη νά μὴν ἐπαναλαμβάνονται, ἡ δὲ γνώση νά προωθεῖ τὸν πρέποντα ἐκάστοτε ρυθμὸ στοῦ ἀτομικοῦ, κοινωνικοῦ καί τελικὰ στοῦ οἰκουμενικοῦ γίνεσθαι. Πρῶτο, ἐπομένως, ἀναγκαῖο ἐργαλεῖο τῆς συγκροτήσεως τοῦ λόγου, ὥστε νά συμπαρασταθεῖ αὐτὸς στὸν ἀγωνιζόμενο ἄνθρωπο, ἦταν ἡ γραφή.

Ἡ *Θεογονία* μιλάει γιὰ ὑπαρξή γραφῆς: Μοῦσαι «φωνῇ ὁμηρεῦσαι». Ἐχῶ ἀναλύσει (*Δαυλός*, 37, 38) τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς ἀποκαλυπτικῆς φράσεως, πού ἀποδεικνύει ὅτι οἱ συντάκτες τῆς *Θεογονίας* ὄχι μόνον γνώριζαν οἱ ἴδιοι γραφή, ἀλλὰ διέσωσαν ἐντὸς τῶν Μουσείων ὅλα τὰ ἀπὸ ἀνακαλύψεως τῆς γραφῆς συμβάντα. Αὐτὴ ἡ διάσωση τῆς μνήμης τοῦ ἀνθρώπινου παρελθόντος ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ νοηματικὸ περιεχόμενο καί τῆς ἀ-λήθειας ἢ τοῦ *μή λήθοντος* κατὰ Ἡράκλειτον.

Ὁ Ζεὺς προχώρησε ἀμέσως πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καί «ἐράσσατο καλλικόμοιο Μνημοσύνης». Ἡ λέξις «*Μνημοσύνη*» ἐκφράζει τὴν ιδιότητα τοῦ «*μνήμονος*». Ἡ λέξις *μνήμη* (ἡ ρίζα εἶναι *MNA* – τοῦ *ρήμ. μνάομαι*) μᾶς ὑποδηλώνει τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπαναφέρει στοῦ συνειδητοῦ συμβάντα καί γνώσεις τοῦ παρελθόντος. Εἶναι φανερό ὅτι μιλώντας γιὰ μνήμη δὲν μιλάμε γιὰ κάποια *ισόποση* σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ιδιότητα οὔτε τῆς αὐτῆς χρονικῆς ἐμβελείας. Εἶναι ἐπίσης φανερό ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπάρχει ἡ ἀντικειμενικὴ ἀδυναμία πληροφόρησεως ὅλων τῶν συμβάντων ἢ γνώσεων τοῦ μικροῦ ἢ εὐρύτερου χώρου ἀπ' ὅλους τοὺς ἐντὸς τοῦ χώρου διαμένοντες. Ἀλλὰ καί ὑποκειμενικὴ ἀδυναμία ὑφίσταται ἀποδοχῆς ὁμοιόμορφης τῶν ἔξωθεν ἐρεθισμάτων. Αὐτὰ ὅλα, σὰν τὰ πιὸ μεγάλα αἶτια, καθιστοῦν τὴν ἀνθρώπινη μνήμη καί ἐπομένως τὸν ρόλο τοῦ μνήμονος, μικρῆς σημασίας, ἐάν ἡ μνήμη δὲν ἔχει τὸν τρόπο νά συγκρατεῖται καί συντηρεῖται (ῥῆμα *συνέχω*), νά πέμπει (ῥῆμα *συνίημι*) βεβαίως καταληπτῶς (γλῶσσα), καί ἀκόμη νά τοποθετεῖ, συμπαραθέτει, συνδυάζει, συνθέτει, συγγράφει ἢ θέτει σημεῖα (ῥῆμα *συντίθημι*). Ἔτσι ἡ Μνημοσύνη ὡς μητέρα ὅλων τῶν Μουσῶν, δηλαδή τῶν Μουσείων, πού ρόλος τους (*Δαυλός*, 44-45/1985) ἦταν ἡ ἀνατροπὴ (σώματος καί πνεύματος ὡς ἐνότητος) τῶν ἀνθρώπων [«οἱ δ' ἐξ' ἀθανάτων θνητοὶ τράφεν αὐδένετες» (*Θεογονία*, στίχ. 146)], ἔπρεπε νά ἐκφράζει δυναμικὰ αὐτὴ τὴν ιδιότητα. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐκφράζει ἡ ζεύξη Διός-Μνημοσύνης, «ἐξ ἧς Μοῦσαι χρυσάμπικες ἐξεγένοντο» (*Θεογ.*, στίχ. 916).

Εἴπαμε ἀναλύοντας τὸ ἔργο τῶν Μουσῶν (*Δαυλός*, 44-45/1985) ὅτι ἀπὸ τίς πρότερον ὑπάρχουσες καταγραμμένες μνῆμες ἢ ἀπὸ τίς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διασωζόμενες, ξεκίνησε τὸ ἔργο τῶν Μουσῶν. Πρῶτο ὅμως καί μεγάλο μέλημα πρέπει νά ἦταν ἡ διαμόρφωση καί σύνθεση νέων λέξεων, ὅπως καί νέας γραφῆς, πού θά ἔπαινε νά ἀποτελεῖται ἐκ «*τεράτων*» ἢ «*σημείων*»¹, ὥστε δι' αὐτῆς καί ἐνότητα τῆς γλώσσας νά ἐπιτευχθεῖ – ἀπαραίτητος ὁρος διδαχῆς – καί νέες λέξεις νά ἐφευρεθοῦν, ὥστε διὰ νέων γλωσσικῶν σημάτων νά διατυπωθοῦν τ' ἀνέλπιστα καί τέλος νά δοθηθοῦν οἱ ἄνθρωποι στοῦ ἔργο

1. Ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος θεωρεῖ ὅτι οἱ λέξεις «σημεῖον, τέρας ἢ σφραγίς» δηλώνουν τὸ ἴδιο πράγμα. Ἡ λέξις «σημεῖον», πού εἶναι ταυτόσημη μέ τὸ «τέρας» χρησιμοποιήθηκε στοὺς κλασσικούς χρόνους, γιὰ νά ἀποδοθοῦν ἔννοιες ὅπως οἰωνός, σινιάλο, τὰ συμφωνηθέντα, ὄριο, χάραγμα,

Ὁμηρο εἶναι γιός τοῦ Σίσυφου, πού ἡ γενιά του κρατάει ἀπό τόν Αἰόλο (Ἰλ., Ζ 154-155):

«Σίσυφος Αἰολίδης δς δ' ἄρα Γλαῦκον τέκεθ' υἱόν, αὐτάρ
Γλαῦκος ἔτικτεν ἀμύμονα Βελλερεφόντην.»

Ἀλλά καί ἂν, ὅπως ἄλλως ὑποστηρίζεται, ὁ Βελλερεφόντης εἶναι μέν γιός τοῦ Γλαύκου ἀλλά ὁ Γλαῦκος εἶναι γιός τοῦ Μίνωος, «Διός μεγάλου δαριστοῦ» (Ὀδύς., τ. 179), καί πάλιν ὁ Βελλερεφόντης ἀνήκει στοὺς παμπалаίους χρόνους, δηλαδή στοὺς πρὸ τοῦ Δευκαλίωνος, τὸν ὁποῖο Δευκαλίωνα (Δαυλός, 25/1984) ἡ Θεογονία ἀγνοεῖ. Γιὰ τὴ Θεογονία, ὅπως ἔγραφα, **ἔχει γίνει ἀποδεκτό ἀπ' τὴν ἐπιστήμη τῆς φιλολογίας** ὅτι εἶναι ἔργο ἀχρονολόγητο καί ἀκόμη ὅτι ἡ φιλογική ἐπιστήμη στερούμενη θετικῶν μαρτυριῶν εἶναι ὑποχρεωμένη νά δεχθεῖ ὅτι τὸ κείμενο τῆς Θεογονίας εἶναι προγενέστερο τοῦ Ἡσίοδου καί ὅτι οὐδέν ἄλλο κατόπιν αὐτοῦ ὁμοιο ποίημα συνετέθη. Ταυτόχρονα, ἔχει καταλήξει, ὅτι ἡ ἐποχή πού ὁ Ἡσίοδος ἔζησε βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν Ὀμηρικὴ (Δαυλός, 25/1984): «Αὐτοὶ δέ οἱ Βοιωτοὶ λέγουσιν, ὅτι τὴ μαντικὴ ὁ Ἡσίοδος τὴν διδάχθηκε ἀπ' τοὺς Ἀκαρῶνες ἱερεῖς τῶν Ἐλικωνιάδων Μουσῶν, καί γιὰ τοῦτο αὐτὰ πού ἔγραψε εἶναι “ἔπη μαντικά”». Αὐτὰ τὰ ἔπη καί ἐγώ (ὁ Πανσανίας) τὰ διάβασα καί εἶναι ἔπη στά ὁποῖα δίδονται “ἐξηγήσεις ἐπὶ τέρασιν”» (Πανσανίας, Βοιωτικά, 31, 4).

Καί τώρα ἔρχομαι στό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ Ὀμηρος τονίζει, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ περιεῖχε «θυμοφθόρα πολλά». Ἡ λέξη «θυμοφθόρα» εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸ «θυμός» καί «φθείρω». «Θυμός» λεγόταν ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα· ἀκόμη θεωρεῖται τὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, τῆς αἰσθήσεως ἢ τῆς σκέψεως, ἰδίως δὲ τῶν ἰσχυρῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν [Πλάτων, Κρατ., 419 Ε: «ἀπὸ τῆς θύσεως καί ζέσεως τῆς ψυχῆς»] (δηλαδή τὸ θεωρεῖ παραγόμενο ἐκ τοῦ «θύω»). Ἡ λέξη «φθορά» σημαίνει καταστροφὴ, ὄλεθρο, ἀπώλεια. Τέλος ἡ λέξη «πολλά» μᾶς ἐπιβάλλει νά θέσουμε ἓνα ἐρώτημα ἐντελῶς λογικὸ καί ἀπλό. Εἶναι δυνατόν μὲ κάποια γραφὴ (ὅπως π.χ. τοῦ Δίσκου τῆς Φαιστοῦ ἢ τὴν γραμμικὴ Α ἢ Β) οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βελλερεφόντη νά ἀντήλλασαν ἐπιστολές, **πού νά περιελάμβαναν «θυμοφθόρα πολλά»;** Νομίζω ὅτι ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅχι! Ὁ Ὀμηρος δὲν φαίνεται καθόλου ν' ἀμφιβάλλει ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βελλερεφόντη ἀντήλλασαν τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἐπιστολῶν. Ἄς δοῦμε ὅμως τί γράφει ὁ Ἡρόδοτος **πού εἶναι καί ὁ κυρίως ὑπεύθυνος τῆς δημιουργηθείσης ἐντυπώσεως ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου εἶναι προελεύσεως φοινικικῆς** (Τερψιχόρη, 58-59): Διάβασε ὁ ἴδιος ἐπιγράμματα ἐπὶ τριπόδων πού ἦταν γραμμένα μὲ Καδμήια γράμματα στό ἱερό τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος στὴ Βοιωτικὴ Θήβα, καί ἦταν ὅμοια μὲ πολλά ἀπ' τὰ σημερινά (τῆς ἐποχῆς του) Ἰωνικά. Τὰ ὀνομάζει δὲ «Καδμήια γράμματα», διότι θεωρεῖ ὅτι μὲ τὸν Κάδμο ἦλθαν καί οἱ Φοινικεῖς στὴν Βοιωτία. Κατὰ τὴν Θεογονία ὅμως:

«Κάδμω δ' Ἀρμονίη, θυγάτηρ χρυσεῶς Ἀφροδίτης,
Ἰνώ καί Σεμέλην καί ἀγαυὴν καλλιπάρηον
Αὐτονόην θ' ἦν, γῆμεν Ἀρισταῖος βαθυχαίτης,
γείνατο καί Πολύδωρον ἐυστεφάνω ἐνὶ Θήβῃ».

[= Ὁ Κάδμος καί ἡ Ἀρμονία, ἡ θυγατέρα τῆς χρυσοστόλιστης Ἀφροδίτης, γέννησαν τὴν Ἰνώ καί τὴ Σεμέλη καί τὴν ἀγέρωχη καί ὁμορφομάγουλη Αὐτονόη, πού τὴν παντρεύτηκε ὁ πυκνομάλλης Ἀρισταῖος καί τέλος ἔκαναν τὸν Πολύδωρο στὴν Θήβα, πού μοιάζει σάν στεφανωμένη ἀπ' τὸ τεῖχος πού τὴν ζώννει δλόγυρα].

Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς βεβαιώνει, ὅτι κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Αἴγυπτο οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς γνώριζαν καί ἔχουν καταγράψει τίς περὶ Κάδμου χρονολογίες:

142: «... Αἰγύπτιοί τε καί οἱ ἱερεῖς ἔλεγον, ἀποδεικνύοντες, ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέως ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸν ἱερέα τοῦτον τὸν τελευταῖον βασιλεύσαντα μίαν τε καί τεσσαράκοντα καί τριηκοσίας ἀνθρώπων γενεάς γενομένας καί ἐν ταυτῇσι ἀρχιερέας καί βασιλέας

ἐκατέρους τοσούτους γενομένους... ἔσαγαγόντες ἐς τό μέγαρον ἔσω ἐόν μέγα ἐξηρίθμεον δεικνύοντες κολοσσούς ξυλίνους, τοσούτους δσους περ εἶπον· ἀρχιερεὺς γάρ ἕκαστος αὐτόθι ἰστᾷ ἐπὶ τῆς ἐωυτοῦ ζόης εἰκόνα ἐωυτοῦ· ἀριθμέοντες ὧν καὶ δεικνύντες οἱ ἱερεῖς ἐμοὶ ἀπειδείκνυσαν παῖδα πατρὸς ἐωτῶν ἕκαστον ἐόντα, ἐκ τοῦ ἀγχιστα ἀποθανόντος τῆς εἰκόνης διεξιόντες διὰ πασέων, εἰς δ' ἀπέδειξαν ἀπάσας αὐτάς.

... 144. Ἦδη ὧν τῶν αἱ εἰκόνες ἦσαν, τοιούτους ἀπεδείκνυσαν σφέας πάντας ἐόντας, θεῶν δέ πολλόν ἀπαλλαγμένους. Τό δέ πρότερον τῶν ἀνδρῶν τούτων θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντας οἰκέοντες ἅμα τοῖσιν ἀνθρώποισι, καὶ τούτων αἰεὶ ἓνα τόν κρατέοντα εἶναι· ὕστατον δέ αὐτῆς βασιλεῦσαι Ὡρον τόν Ὀσίριδος παῖδα, τόν Ἀπόλλωνα Ἕλλη-
νες ὀνομάζουσι· τοῦτον καταπαύσαντα Τυφῶνα βασιλεῦσαι ὕστατον Αἰγύπτου. Ὅσιρις δέ ἐστι Διόνυσος κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσαν.

Ἐπελὶγραφη (Γραμμικὴ Β) πινακίδα τῆς Πύλου, πολύ ἀρχαιότερη τῶν Τρωϊκῶν. ἔχει ἀποκρυπτογραφηθῇ. Εἶναι γραμμένη σὲ πανάρχαια ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ περιέχει στοι-
χεῖα γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν μόνιμων στρατιωτικῶν φρουρῶν σὲ δέκα σημεία τῆς ἐπικρά-
τειας. Ἡ Πύλος ἀποτελοῦσε, ὡς γνωστόν, σημαντικὸ μυκηναϊκὸ κέντρο τῆς Πελοποννή-
σου (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν).

145... *καί τούτω (Διονύσῳ) πεντακισχίλια καί μύρια λογίζονται εἶναι ἐς Ἀμασιν βασιλέα. Καί ταῦτα Αἰγύπτιοι ἀτρεκέως φασί ἐπίστασθαι, αἰεὶ λογιζόμενοι καί αἰεὶ ἀπογραφόμενοι τὰ ἔτεα*».

[= 142. Οἱ Αἰγύπτιοι καί οἱ ἱερεῖς ἔλεγον καί ἀποδείκνυναν διά στοιχείων ὅτι ἀπὸ τὸν πρῶτον βασιλέα ἕως τὸν ἱερέα αὐτὸν τοῦ Ἡφαίστου, πού βασιλεύσε τελευταῖος, ὑπῆρξαν τριακόσιες σαράντα μία γενεές ἀνθρώπων, καί σ' αὐτές ὑπῆρξαν τόσοι ἀρχιερεῖς ὅσοι καί βασιλεῖς. (Ὁ Ἡρόδοτος ἐπιβεβαιώνει λέγοντας ὅτι ὄντως οἱ γενεές αὐτές καλύπτουν 11. 340 ἔτη). Μὲ εἰσήγαγαν, λέγει, σὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ, πού εἶναι εὐρύχωρο καί ἐκεῖ μοῦ ἔδειξαν ἀπαριθμοῦντες κολοσσοὺς ξυλίνους τόσοις ὅσοις ἀνέφερα, διότι κάθε ἀρχιερεὺς στήνει στὸν τόπο τοῦτον, ἐν ὧσ' αὐτῷ, ἕνα ὁμοίωμα τοῦ ἑαυτοῦ του· ἀπαριθμοῦντες καί δεικνύοντες σ' ἐμένα οἱ ἱερεῖς τὰ ὁμοιώματα (ξόανα) μὲ δεβαίωσαν ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦταν υἱὸς ἐνὸς πατρὸς συμπεριλαμβανομένου στήν σειρά. Ἀρχισαν ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ πού πέθανε τελευταῖος καί πέρασαν ὁλόκληρη τὴν σειρά, ἕως ὅτου συμπλήρωσαν τὴν ἀπόδειξη γιὰ ὅλες τὶς σειρές.

144. Ἔτσι λοιπόν, ὅπως ἀπεδείκνυναν τὰ ὁμοιώματα, ὅλοι αὐτοὶ ἦταν διαφορετικοὶ ἀπ' τοὺς θεοὺς. Πρὶν ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνδρες θεοὶ ἦταν στήν Αἴγυπτο οἱ ἄρχοντες, κατοικοῦντες μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους καί μεταξύ τούτων πάντοτε ἕνας ἦταν ὑπεράνω ὅλων τῶν ἄλλων· τελευταῖος δὲ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ὁ Ὡρος, τοῦ Ὁσίριδος παιδί, τὸν ὁποῖο οἱ Ἕλληνες Ἀπόλλωνα ὀνομάζουν. Αὐτὸς ἀνέτρεψε τὸν Τυφῶνα καί ἐγενε ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ὁσίρις στήν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀνομάζεται Διόνυσος.

145. ... καί γι' αὐτὸν (τὸν Διόνυσον) λέγουσιν ὅτι ἔχουν περάσει δέκα πέντε χιλιάδες χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλέως Ἀμάσιος (Ἀμασις ἢ Ἀχμοσις ὁ Β', Φαραὼ τῆς 26ης Αἰγυπτιακῆς δυναστείας, 569 π.Χ.). Καί αὐτὰ οἱ Αἰγύπτιοι δεβαίωσιν ὡς ἀληθινά, διότι γνωρίζουσιν, λέγουσιν, τίς χρονολογίης ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ἀριθμοῦν τὰ ἔτη καί τὰ καταγράφουσιν].

Ὁ Ἡρόδοτος ἐκπληκτος ἀπὸ τὴν δήλωση τῶν ἱερέων ὅτι ὁ Διόνυσος, πού λέγουσιν ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Σεμέλη, τὴν κόρη τοῦ Κάδμου, ἔζησε πρὸ δέκα πέντε χιλιάδων ἐτῶν, καταλήγει σ' ἕνα **αὐθαίρετο** καί ἀνευ ἱστορικῶν τεκμηρίων συμπέρασμα ὅτι: *δὲν πρέπει νὰ ἔχουν περάσει τόσα πολλὰ χρόνια. Θεωρεῖ ὅτι εἶναι περίπου χίλια ἑξακόσια χρόνια μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ καί καταλήγει: «Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο τούτων ἀπόψεων εἶναι ἐλεύθερος καθένας νὰ παραδεχθῇ ἐκεῖνο πού θὰ θεωρήσει πειστικώτερον· ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ, ἐδήλωσα ποῖα εἶναι ἡ προσωπικὴ μου γνώμη.»*

Ἡ ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν πρέπει νὰ ἀμφισβητηθεῖ. Πρόκειται γιὰ ἀτεκμηρίωτη προσωπικὴ γνώμη τοῦ Ἡροδότου. Ἀμφιδάλλω δὲ ἀκόμη, κι ἂν ὑπῆρχε λόγος ν' ἀντιπαραθέσει στὴ χρονολόγηση τῶν Αἰγυπτίων τὴν δική του ἁποψη. (Μήπως ἄλλοι εὐθύνονται;). Ἐκεῖνο πάντως πού συμπεραίνω, εἶναι, ὅτι τὰ *«Καδμήια γράμματα»* πού ὁ ἴδιος ἀνέγνωσε στοὺς Τρίποδες, σὸ ναὸ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος τῶν Θηβῶν, ἀνήκουν στοὺς παμπάλαιους χρόνους τῆς ἐποχῆς τοῦ Διὸς, τότε πού μὲ τὴν κόρη τοῦ Κάδμου Σεμέλη γέννησε τὸν Διόνυσον. Ἀλλὰ καί ἐπὶ τῆς δευτέρας προσωπικῆς γνώμης τοῦ Ἡροδότου, ἐάν σταθοῦμε, καί πάλι τὰ *«Καδμήια γράμματα»* ἀνήκουν σὸ 2000 π.Χ., ἐφ' ὅσον εἶναι 1600 χρόνια πρὶν τὸν Ἡρόδοτον, ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς λέγει.

Καί στὸν Πλούταρχο ὅμως γίνεται σχετικὴ ἀναφορά γιὰ τοὺς διαδοχικοὺς τύπους γραφῆς, πού χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Ἰδοὺ τὸ ἄκρως σημαντικό στοιχεῖο πού μᾶς ἀποκαλύπτει: *«Νυνὶ δ' ὑπὲρ ὧν ἀρτίως ἠποροῦμεν, ὦ Συμμία, γραμμάτων, εἴ τι γιγνώσκεις, πλεῖον ἐξάγγελον ἡμῖν· λέγονται γάρ οἱ κατ' Αἴγυπτον ἱερεῖς τὰ γράμματα συμβαλεῖν τοῦ πίνακος, ἃ παρ' ἡμῶν ἔλαβεν Ἀγασίλαος τὸν Ἀλκμήνης τάφον ἀνασκευασάμενος». Καί ὁ Συμμίας ἀναμνησθεὶς, «οὐκ οἶδ'», ἔφη, «τὸν πίνακα τοῦτον, ὦ Φειδόλαε· γράμματα δὲ πολλὰ παρ' Ἀγασίλαου κομίζων Ἀγγο-*

πάθη: καί «οὐκ ἀέκητι Ζηγός Ὀλυμπίου ὑψιμέδοντος». (Στίχ. 520-529):

«Τόν μὲν ἄρ' Ἀλκμήνης καλλισφύρου ἄλκιμος υἱός
Ἡρακλῆς ἔκτεινε, κακὴν δ' ἀπὸ νοῦσον ἄλαλκεν
Ἰαπετονίδη καὶ ἐλύσατο δυσφρονησάων
οὐκ ἀέκητι» κ.λ.π.

Εἶμαι καὶ πάλι ὑποχρεωμένος νά ἐπαναλάβω διὰ τὴν Ἱστορίαν πού γνωρίζει τὴν Ἀλκμήνη, τὴν μητέρα τοῦ Ἡρακλέους, ἀγνοεῖ τὸν Δευκαλίωνα! Ἡ περίοδος τῆς μεγάλης καταστροφῆς τῆς εἶναι ἀγνωστή, διότι εἶναι ἔργο προκατακλυσμαῖο. Ὅλες ὅμως οἱ μέχρι στιγμῆς ἀποδείξεις πού προσκομίζονται ἐδῶ (Ἱστορία – Ὅμηρος – Ἡρόδοτος – Πausanias καὶ Πλούταρχος) ἐπιβεβαιώνουν διὰ τὴν Ἑλληνική γραφή εἶναι ὑπόθεσις πράγματι τῶν παμπάλαιων χρόνων – καὶ εἶναι ἀστείον νά ὁμιλοῦμε ἐπομένως περὶ Φοινίκων. Τὴν διὰ κειμένων τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας θεμελίωση αὐτὴ θεώρησα ἀναγκαῖον συμπλήρωμα στό κεφάλαιο Ζεύς-Μνημοσύνη, διότι τό θέμα εἶναι ὁ γραπτός λόγος, καὶ οἱ ἀποδείξεις ἔπρεπε ν' ἀναζητηθοῦν μέσα ἀπ' αὐτόν. Τά συμπεράσματα ἄς τά συναγάγουν οἱ ἀναγνώστες.

Στό ἐπόμενο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» θά δημοσιευθοῦν περίπου 50 ἀποσπάσματα ἀπὸ ἔργα ἰσαριθμῶν νεωτέρων καὶ συγχρόνων διαπρεπῶν ἐπιστημόνων, πού ἀποδίδουν τὴν ἀνακάλυψη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου στοὺς Κρήτες.

S.G. PEMBROKE*

Ἡ περιπέτεια τῆς Ἑλληνικῆς Προϊστορίας

[...] Οἱ Χριστιανοί εἶχαν ἓνα εὐρύ ρεπερτόριο ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων στή διάθεσή τους, καί μπορούσαν νά ἀποδώσουν τήν ἐπιτυχία πού εἶχαν οἱ παγανιστικές λατρεῖες πρίν ἀπό τήν ἀνατροπή τους ἀπό τόν Κωνσταντῖνο στήν παρουσία διαβολικῶν δαιμόνων, πού στήν πραγματικότητα κατοικοῦν μέσα στά ἀγάλματα τῶν θεῶν (ἓνα πλήθος ἀπό Νεοπλατωνικούς, ὡς γνωστόν, ἔχουν ἀσχοληθῇ μέ «θεουργικές» τελετουργίες, γιά νά φέρουν τά ἀγάλματα στή ζωή, πού ἔχουν μακρινή Μεσοποταμική προέλευση, σέ νυκτερινές τελετές μέσω τῶν ὁποίων ἀνοίγαν τά μάτια καί τό στόμα τῶν ἀγαλμάτων). Ἀργότερα, μετά ἀπό τόν θρίαμβο τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ παγανιστική λογοτεχνία, ὅταν διεπιστώθη ὅτι εἶναι δυσαναπλήρωτη σάν μέσον παιδείας, μπορούσε ἐπίσης νά χρησιμοποιηθεῖ, γιά νά ὑποδείξει εἴτε μία προχωρημένη ἀποκάλυψη τῆς ἐνσάρκωσης εἴτε τήν διαστροφή τοῦ εὐαγγελίου ἀπό ἄλλους δαίμονες, πού ὅπως ἡ *Almighty*, ἐθεωροῦντο ἱκανοί γιά ἐπέμβαση καί στήν πράξη καί στόν λόγο.

Πρό αὐτῆς τῆς καταστάσεως, δύσκολα θά μπορούσε νά ἀναμένεται ὅτι θά γινόταν μεγάλη πρόοδος στήν μελέτη τῶν ἐλληνικῶν καί ρωμαϊκῶν μύθων. Ὁ Μεδαίων ἔφερε νέες προσωποποιήσεις, ὅπως οἱ Κακίες καί οἱ Ἀρετές, ἀλλά ἡ *bella menzogna* τοῦ Δάντη δέν ἀποτελεῖ καμμία σημαντική θεωρητική πρόοδο ἐν σχέσει μέ τόν Πλάτωνα καί τόν Αὐγουστῖνο, καί ἡ σειρά ἐρμηνειῶν στήν «Γενεαλογία» τοῦ Βοκκαίου ἔχει ἐξ ὀλοκλήρου σχηματισθεῖ ἀπό αὐτές τῆς ἀρχαιότητος. Καμμία ἀληθινή πρόοδος στήν μελέτη τῶν μύθων δέν ἐγίνε στήν Δυτική Εὐρώπη, μέχρις ὅτου μελετήθηκε ὁ τεράστιος ἀριθμός τῶν ἀρχαίων κειμένων πού ἀνεκαλύφθησαν κατά τό ἥμισυ τοῦ αἰῶνος πού προηγήθηκε τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453). Καί γιά ἀρκετό χρόνο μετά οἱ ἀναγνώστες τους ἦταν κατά μεγάλο μέρος στό ἔλεος ἐνός σεβαστοῦ ἀριθμοῦ ἐργασιῶν πού ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦσαν κάτι πού δέν ἦσαν, ὅπως τά ἰουδαίω-χριστιανικά ἐλληνικά ἐξάμετρα, πού παρουσιάζονται σέ μορφή σιθυλικῶν χρησμών, ἢ οἱ Ἑρμητικές πραγματείες, πού τώρα χρονολογοῦνται στόν δεύτερο καί τρίτο αἰῶνα π.Χ., ἀλλά πού δυνάμει τοῦ κύρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ἦταν πανάρχαιες – στήν πραγματικότητα παλαιότερες καί ἀπό τόν Μωϋσῆ. Ὁ Πλάτων, ὁ ἴδιος, ὑπετίθετο ὅτι ἐπεσκέφθη τήν Αἴγυπτο καί ἐκεῖ ἦλθε εἰς ἐπαφήν μέ Αἰγυπτίους ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀπεκάλυψαν τήν ἀλήθεια τοῦ μονοθεϊσμοῦ πού εἶχαν μάθει ἀπό τόν Μωϋσῆ, δόγμα τό ὁποῖο ὁ Πλάτων παρεμποδίσθηκε νά διδίδει ἀπό τήν θεωρία τοῦ πεπρωμένου τοῦ διδασκάλου τοῦ Σωκράτους. Μία περαιτέρω ὥθηση πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση δόθηκε ἀπό τοὺς παλαιότερους Ἑλληνες μετανάστες στήν Ἰταλία: Πλήθων ὁ Γεμιστός (1452) κατέγραφε ἓνα μεγάλο κατάλογο τῶν ἀρχαίων προφητῶν τῆς ἀληθείας, τῶν ὁποίων κατά πολὺ παλαιότερος ἦταν ὁ Ζωροάστρης, τόν ὁποῖο τοποθέτησε χρονολογικά περισσότερο ἀπὸ 5.000 χρόνια πρίν ἀπὸ τήν ἔλευση τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους. Εἶναι πασίγνωστο, καί κατανοητό, πόσο καιρὸ ἐπιστεῖετο ὅτι ἡ «Τετάρτη Ἑκλογή» τοῦ Βιργιλίου ἀνήγγειλε τήν γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά πιθανῶς ὑπῆρξε περισσότερο ἀνησυχητική ἢ διαπίστωση, ὅτι ἡ λατινική μετάφραση τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τόν Marsilio Ficino, πού ἐγίνε μέ ἐντολή τοῦ Κόσμου τῶν Μεδίκων τό 1463, καί πού εἶχε ἄκρως μεγάλη ἐπίδραση, πρακτικά ἀνεβλήθη, μέ ἐντολή του,

* Ο κ. S. G. Pembroke εἶναι καθηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας στὸ Bedford College τοῦ Λονδίνου.

ώστε νά μπορῇ νά δοθῇ προτεραιότης στήν σοφία τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Τριμεγίστου.

Ἐνας ἄλλος διδάσκαλος μυστικῶν δογμάτων ἦταν ὁ μυθικός Θράξ ποιητής Ὁρφεύς, ὑπό τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἕνας τεράστιος ἀριθμός ἐξαμέτρων στίχων κυκλοφοροῦσε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (περιλαμβάνοντας ἕνα ἐπικό ποίημα γιὰ τοὺς Ἀργοναῦτες, ἡ τελευταία χρονολόγηση τοῦ ὁποίου δέν καθορίσθηκε παρὰ κατὰ τίς ἀρχές τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος). Ἡ αὐθεντικότης τῶν Ἑρμητικῶν κειμένων καὶ τῶν Σιδυλλικῶν χρησμών τελικῶς ἀντεκρούσθη ἀπὸ τὸν μεγάλο λόγιο Isaac Casaubon κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του (1614), ἀλλὰ τὰ περὶ Ὁρφέως ἐπέζησαν πολὺ περισσότερο χρόνο: μόλις τὸ 1738 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Warburton μπόρεσε νά προωθήσῃ τὴν ἀποψη (ἀκολούθως ὑποστηρικθεῖσα ἀπὸ τὸν Βολταίρο) ὅτι τὸ μυστικό δόγμα πού μετεδίδετο στὰ Ἑλευσίνια μυστήρια ἦταν τὸ δόγμα τοῦ Ὁρφέως, γιὰ τὸν ἕνα ἀληθινὸ Θεὸ καὶ ὅτι ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦταν μιά αὐθόρμητη ἐκφραση διαμαρτυρίας ἐναντίον τῆς πολυθεΐας ἀπὸ τοὺς κωμαστές, στοὺς ὁποίους τὸ μυστικό ἀπεκαλύφθη παρανόμως ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδη.

Μία ἄλλη πηγὴ συγχύσεως ἦταν τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαίων παραδόσεων γιὰ ἄλλοδαπούς μετανάστες στήν Ἑλλάδα. Στὴ ραψωδία 6 τῆς Ἰλιάδος ὁ Πέλωψ, ὁ υἱὸς τοῦ Ταντάλου, ἐμφανίζεται σάν πρόγονος τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ Θουκυδίδης, ἐπειδὴ ἡ νοτιότατη χερσόνησος τῆς Ἑλλάδος ἦτο γνωστὴ ὡς Πέλοπος νῆσος (Πελοπόννησος) καὶ ἐπειδὴ ὁ πατέρας τοῦ Πέλοπος ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχε ζήσει στήν Μικρὰ Ἀσία, κατέληξε στὸ ὅτι ὁ οἶκος τοῦ Ἀτρείδους ἦταν μιά δυναστεία πού εἶχε εἰσβάλει, δίνοντας ἔτσι στήν ἀφιξή του μιά σπουδαιότητα συγκρίσιμη μέ αὐτὴν τῆς κατακτήσεως τῆς Βρετανίας ἀπὸ τοὺς Νορμανδούς. Πολλές ἄλλες τέτοιες παραδόσεις ἐρμηνεύονταν ὁμοίως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως αὐτὴ τῶν Θρακῶν τῶν συνδεδεμένων μέ τὸν Ὁρφέα στήν Ἑλευσίνα, καὶ πάνω ἀπὸ ὅλους ὁ «Φοῖνιξ» Κάδμος τῶν Θηβῶν.

Ἡ ἀνασύνταξη τῆς προϊστορίας κατὰ τρόπον ἀκόμη πιὸ φιλόδοξο ἦταν μιά εὐρέως διαδεδομένη ἀπασχόληση ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ μετὰ. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ ἀλληγορία συχνὰ ἐνισχύετο ἀπὸ τὴν χρῆση ἄκρως ἐπισφαλῶν ἐτυμολογιῶν. Ἀπὸ τὸν δέκατο ἔκτο αἰῶνα καὶ μετὰ ἐγίνετο χρῆση τῆς ἐβραϊκῆς γλώσσας γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἑλληνικῆς προϊστορίας, γιὰ τὴν ὁποία ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἐγίνετο προσπάθεια νά συμβιβασθῇ μέ τὴν βιβλικὴ παράδοση. Αὐτὸ ἐπετεύχθη μέ τόσο δραστικὰ μέσα, ὥστε νά ταυτίζεται ἡ κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια μέ τὴν κόρη τοῦ Ἰεφθᾶ (ὑπετίθετο ὅτι ὁ Δευκαλίων ἦτο ὁ ἴδιος μέ τὸν Νῶε, καὶ γενικὰ ἐδίδετο στοὺς Φοῖνικες ἕνας ρόλος ἐνδιαμέσων, ὁ ὁποῖος ἐπῆγαινε πολὺ πέραν οἰασδήποτε πληροφορίας εὐθέως ἀναφερομένης στὶς ἀρχαῖες πηγές). Ἡ προσπάθεια νά συμβιβασθοῦν ἱερά καὶ κοσμικὴ παράδοση ἐφθασε στὸ κατακόρυφὸ τῆς κατὰ τὸν δέκατο ἑβδομο αἰῶνα. Ἐν τούτοις, παρὰ τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποικιλία τῶν ἀρχαίων πληροφοριῶν, λόγιοι ὅπως ὁ G.J. Voss ἦταν σέ θέση νά συνεισφέρουν στὸ πρόβλημα, ἢ μᾶλλον γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν πρακτικῶς ἀκατόρθωτο, τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἕνα βῆμα ὀπισθοχωρήσεως. Ἡ πραγματοποιηθεῖσα χρῆση τοῦ ὕλικου γίνεται κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκλεκτικὴ διὰ τῆς ταυτίσεως τοῦ Νῶε μέ τοὺς Ρωμαϊκοὺς θεοὺς Ἰανὸ καὶ Σατοῦρνο καὶ διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ Ἄπιος – μέ κεφαλὴ μόσχου –, ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, σέ σύμβολο τοῦ Ἑβραίου πατριάρχου Ἰωσήφ. Ἡ «*Demonstratio Evangelica*» τοῦ P.D. Huet (1679) εἶναι τοῦλάχιστον πιὸ συστηματικὴ στήν παρουσίαση πρακτικῶς κάθε ἑλληνικῆς θεότητος ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ὡς τὸν Πρίαμο, μαζί μέ ἕνα πλῆθος ἀπὸ μυθικὲς προσωπικότητες ὅπως ὁ Τειρεσίας καὶ ὁ Ὁρφεύς, ὡς τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιά διαστροφή τοῦ Μωϋσῆ (περὶ τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ἀπὸ τὸν Κάδμο). Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἡ ἱστορία τῶν Ἀργοναυτῶν ἀργότερα ἐθεωρήθη ὡς παραχθεῖσα ἀπὸ τὴν διάβαση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στήν Παλαιστίνη. Ὁ Λόρδος Herbert τοῦ Clerbury πῆγε μακρύτερα ἀπὸ τὸν Voss, ὑποθέτων ὅτι ὅλη ἡ ἀνθρωπότης ἔχει μιά ξυμνητὴ γνώση τοῦ ἐνός

ἀληθινοῦ (ἰουδαϊκοῦ), Θεοῦ, ὅτι ἡ διαφθορά τῆς ἀπὸ μίας γνησίως συμβολικῆς λατρείας τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δόξης του σέ εἰδωλολατρικὴ ὀφείλεται σέ παραπλάνηση ἀπὸ μίας ὁμάδα πανούργων (Ἑλλήνων) ἱερέων – μία ἄποψη πού πλησίασε ἐπικίνδυνα νά καταστήσει τὴν χριστιανικὴ θρησκεία περιττή, ἀλλὰ πού ἐπίσης φροντίζει νά εἶναι ἀντικληρικοκρατική, θέση πού εἶναι προφανῆς μεταξὺ τῶν γραμμῶν πολλῶν κειμένων σχετικῶν μὲ τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ θρησκείες κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺν αἰῶνα. Ἐνα σημεῖο καμπῆς σημειοῦται ἀπὸ τὸν Fontenelle, ὅχι τόσο μὲ τὴν ἐργασία του ἐπὶ τῆς προελεύσεως τῶν μύθων, πού εἶναι πρωτότυπη κατὰ τὸ ὅτι βλέπει τοὺς μύθους σάν ἕνα εἶδος πρωτογόνου ἐξηγήσεως ἀλλὰ καὶ ἐπιτολαία στὴν μελέτῃ τῆς λεπτομερείας, ὅσο μὲ τὴν «*Ἱστορία τῶν Μαντείων*» (1687), πού εἶναι κατὰ γενικὴν παραδοχὴν ὅχι πρωτότυπη ἀλλὰ πολὺ περισσότερο «*διαδαστική*» ἀπὸ τὶς δύο πρωτότυπες λατινικὲς διατριβές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προήλθε, καὶ ὅπου πρακτικὰ ἀπέδιδε τὴν ἐργασία τῶν μαντείων στὴ δράση τῶν κακῶν δαιμόνων, ἀντικαθιστώντας μὲ αὐτοὺς τὴν καθαρὰ ἀνθρώπινη ἐνέργεια τῆς ἀπάτης τῶν ἱερέων.

Κατὰ τὸν ἐπόμενο αἰῶνα ἡ προτεραιότης τοῦ μονοθεϊσμοῦ ἀντεστράφη στὴν «*Φυσικὴ ἱστορία τῆς Θρησκείας*» τοῦ David Hume (1757), ὅπου ἀμφισβητεῖτο ὅτι ἡ εἰδωλολατρεία καὶ ὁ πολυθεϊσμός εἶχαν προηγηθεῖ παντοῦ τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Στὴ Γαλλία αὕτῃ ἡ σειρὰ διεδόθη περισσότερο ἀπὸ τὸν Charles de Brosses, πού ἔλαβε ὁλόκληρες παραγράφους ἀπὸ τὸν Hume, ἀλλὰ ἐπίσης ἀνήγαγε τὸν πολυθεϊσμό σέ ἀκόμη παλαιότερο στάδιο· ἀπὸ τότε δὲ πού θεωρήθηκε ὅτι ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων (*ξοάνων*), ὅπως τὴν περιέγραψε ἀπὸ ἐρευνῆς του στὴν Δυτικὴ Ἀφρικὴ ὁ William Bosman τὸ 1704, ἔχει παγκόσμιον χαρακτήρα, ἐξελέφθη ὅτι σ' αὐτὴν ἀναφέρονται οἱ ἀρχαῖες περιγραφές λατρείας ζώων στὴν Αἴγυπτο καὶ ἡ ἀνεικονικὴ λατρεία ἀντικειμένων πού καταγράφεται ἐπίσης στὸν Πausanias. Γιά τὴν ἐρμηνεία τῶν μύθων μία περισσότερο ἀξιόλογη πρόοδος ἦταν ἡ νέα ἐξαρση, πού ἔγινε ἐμφανῆς στὴν Γερμανία κατὰ τὸ δεύτερο ἡμῖς τοῦ αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ συλλεκτικοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ ἐθνικοῦ τους χαρακτήρα: ὁ Herder ἀπορρίπτει τὴν ἄποψη ὅτι ὁλόκληροι πληθυσμοὶ ἐξηπατῶντο ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἢ ἀπὸ ἀπατεῶνες, μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ ἀπατεῶνες ζοῦν μεταξὺ τοῦ λαοῦ τῶν καὶ εἶναι ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ τὴ φαντασία του. Τὸ 1795 ὁ F.A. Wolf ἀναπτύσσοντας μία πρόταση τοῦ Ἀγγλοῦ ταξιδιώτη Robert Wood (1767) παρουσίασε τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦταν ἕνα πραγματικὸ ἄτομο (μία ἄποψη πού εἶχε ἤδη ἀπορριφθῇ στὸ λαμπρὸ ἔργο «*Νέα Ἐπιστήμη*» τοῦ Gianbattista Vico, τοῦ ὁποῖου ἡ τελικὴ ἔκδοση δημοσιεύτηκε στὴ Νεάπολὶ τὸ 1744, ἀλλὰ πού παρεμεινε ἄγνωστη στὸ εὐρὺ κοινὸ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλία μέχρι τὸν ἐπόμενο αἰῶνα) καὶ αὐτὸ ὁδήγησε σέ μίαν ἐντελῶς νέα προοπτικὴ τῆς «*μυθικῆς ἐποχῆς*». Κατὰ τὴν ἐπομένη γενεὰ ὁ Karl Otfried Müller στὸ ἔργο του «*Προλεγόμενα σέ μίαν ἐπιστημονικὴ Μυθολογία*» (1825, ἀγγλ. μετ. 1844) στὴν πραγματικότητά ἀπορρίπτει τὸ ἐρώτημα, ἐάν οἱ μῦθοι εἶναι μίαν συλλογικὴ δημιουργία ἢ δημιουργία μεμονωμένων ἀτόμων, ὅπως λανθασμένως ἐτέθη, διότι ἡ ὑποσυνείδητη καὶ ἀναπόφευκτη φύση τους εἶναι τέτοια, ὥστε τὸ μεμονωμένο ἄτομο δὲν γίνεται παρὰ ἡ φωνὴ μέσω τῆς ὁποίας μιᾶ ὁ κόσμος.

Ἐπίσης εἶναι ἐμφανῆς κατὰ τὸ πρῶτο ἡμῖς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος μίαν νέα ἄποψη γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς προσωποποιήσεως, ὅχι στὸ ἐπιτόλαιο ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνες ἐπενόησαν ἐπώνυμους ἥρωες, ἀλλὰ σάν χαρακτηριστικὸ τῆς ἀνθρώπινης ἀντιλήψεως, κατὰ τὴν ὁποία ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἦταν, κατὰ τὴν ἐλαφρῶς μεταγενέστερη διατύπωση τοῦ Auguste Comte, πρακτικὰ περιορισμένος στὸ νά μεταφέρῃ τὴν αἴσθηση τῆς υπάρξεως πού εἶχε μέσα του πρὸς τὰ ἔξω. Προκειμένου νά ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὴ ἡ τάση μποροῦσε νά παρατηρηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες στοὺς ἑαυτοὺς των, προτείνει ἐπίσης τὸ παράδειγμα ἑνὸς ὥρολογίου πού σταματᾷ, πράγμα στὸ ὁποῖο, παρατηρεῖ, ἡ φυσικὴ ἄμεση ἀντίδραση τοῦ κατόχου του εἶναι νά θεωρηθεῖ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ρολογιοῦ ὡς κακὴ διαγωγή μιᾶς ιδιότροπης υπάρξεως. Εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐνοράσεις

μέχρι την αύστηρά άνελαστική αντίληψη τής πρωτογόνου διανοητικότητας, ή όποία άνεπύχθη στόν πρώτο τόμο τού έργου τού Sir James Frazer «Χρυσός Κλώνος» και πού άργότερα συνεδέθη μέ τό όνομα τού Lucien Lévy-Bruhl.

Κατά τό πρώτο ήμισυ τού δεκάτου ένάτου αιώνος φαινόταν ότι ή συλλεκτική φύση τών μύθων έχει προέλθει από παιδικά παραμύθια, πού διετηρήθησαν μέ προφορική παράδοση και κατεγράφησαν από τούς άδελφούς Γκρίμ. Έν τούτοις, ή άλληγορική παράδοση κατά κανένα τρόπο δέν εξέλειψε ως τώρα, αλλά επιτυχώς άνεδίωσε στήν Άγγλία από τόν Richard Payne Knight και στή Γερμανία από τόν Friedrich Creuzer. Τελικά, σάν έμμεσο άποτέλεσμα τής άνακαλύψεως τής Ίνδο-Ευρωπαϊκής οίκογενείας τών γλωσσών, οί Adalbert Kuhn και Max Müller έδωσαν τόση προβολή στό έπουράνιο πρότυπο τού Διός και τού Jupiter, ώστε είδαν τό πραγματικό υπό εξέταση θέμα όλων τών μύθων σάν μετεωρολογικά συμβάντα, όπως ό ήλιος, πού σκοτεινιάζει από τά σύννεφα – μία πρόσφατη άναθεώρηση τών «φυσικών» άλληγοριών τής αρχαιότητας, πού κατέστησε τήν παρανόηση και τήν λήθη κύριους συντελεστές στόν σχηματισμό τών μύθων. Κατά τό δεύτερο ήμισυ τού αιώνος, ένα νέο ένδιαφέρον στήν εξέλιξη τής ανθρώπινης κοινωνίας προωθήθηκε μέ μία σειρά εργασιών, ή πρώτη εκ τών όποίων ήταν τού J.J. Bachofen γιά τήν «μητριαρχία» (1861)· και οί έλληνικοί μύθοι εξέτασθησαν έξονυχιστικά ως ένδείξεις τών πρωίμων κοινωνικών συνθηκών και τής οίκογενειακής δομής, άν και ή περίοδος, κατά τήν όποιαν ή αρχαιότης διετήρησε τήν κλασσική γιά τήν συζήτηση αυτή κατάσταση, ήταν σχετικώς βραχύδια, και μία αύξανόμενη άπασχόληση μέ τόν «τοτεμισμό» ήλθε, γιά νά εισηγηθί ότι ή απόδειξη άθθεντικής άξίας βρίσκεται μεταξύ συγχρόνων λαών, είδικά όταν (όπως ό Andrew Lang τό έθεσε) ό Ουρανός, γιά νά ξεσκεπάσει τά λάθη τών πολυμαθών, επέτρεψε νά άνακαλυφθούν οί δόριες φυλές τής Κεντρικής Αύστραλίας.

Μία άλλη σημαντική εξέλιξη αυτού τού καιρού είναι ένα άνανεωμένο ένδιαφέρον στήν φύση τού τελετουργικού και στίς σχέσεις του μέ τούς μύθους, στό όποιο έδόθη νέα ώθηση από τίς εργασίες τού W. Robertson Smith επί τής παλαιάς σημιτικής θρησκείας. Σχετικώς είχε ήδη διευκρινισθεί από τόν K.O. Müller ότι ή φύση τής μή επαγγελματικής ιερωσύνης στόν έλληνικό κόσμο, ή άπουσία οίουδήποτε είδους ιεραρχικής οργάνωσης άντιστοιχούσης σέ κλήρο και πάνω από όλα ή έλλειψη έπαφής άνάμεσα στό προσωπικό τής λατρείας τών διαφόρων πόλεων άποκλείουν τόν σχηματισμό μιάς εικόνας κυμάτων μεταναστών ιερέων από τήν Άνατολή, πού τόσο συχνά παρουσιάσθηκε κατά τόν προηγούμενο αιώνα. Ένα πρόσ ένα άντιστοιχία άνάμεσα στό μύθο και στό τελετουργικό δέν μπορεί νά εύρεθί στήν Ελλάδα, και οί αιτιολογικές ιστορίες πού έλέχθησαν, γιά νά εξηγήσουν τήν σύσταση είδικών τελετών και έορτών, είναι ξεκάθαρα μία δευτερεύουσα παραγωγή από τό κύριο σωμα τών έλληνικών μύθων, πού δέν έχει φως γιά νά ρίξει στό πρωτότυπό τους. Συγχόνως λεπτομερής μελέτη έχει άποκαλύψει τήν παρουσία στους έλληνικούς μύθους μερικών επαναλαμβανόμενων θεμάτων, πού έχουν όντως τελετουργικές ρίζες, όπως τά ύπερφυσικά μέσα πού χρησιμοποιούσαν, γιά νά καταστήσουν τά παιδιά άθάνατα θυθίζοντάς τα σέ κάδο, και ή άνταλλαγή ρούχων άνάμεσα στά φύλα, πού δέν είναι μόνον ένα χαρακτηριστικό τής μυθικής εφηβείας τού Άχιλλέως και τού Διονύσου, αλλά είναι έπίσης γνωστή σάν χαρακτηριστικό τών γαμηλίων τελετών σέ πολλά και διαφορετικά μέρη τού έλληνικού κόσμου.

Οί νέες προσεγγίσεις πού έγιναν στήν μελέτη τών μύθων κατά τόν παρόντα αιώνα δέν μπορούν νά καταγραφούν πλήρως εδώ. Στήν σφαίρα τής ψυχολογίας λίγες νέες έρμηνείες ύπηρεξαν περισσότερο δραματικές από αυτήν πού έδωσε ό Sigmund Freud στήν ιστορία τού Οιδίποδος, τής πληρώσεως δηλαδή καταπιεσμένων αίμομικτικών επιθυμιών, άν και ή θεωρία του δέν είναι άμέσως εφαρμόσιμη στό οίκείο ιστορικό σχήμα, όπου ό έξόριστος ήρωας επιτυχώς διαφεύγει από τίς ρίζες του, και ή αρχική πράξη τής πατροκτονίας, πού άναπτύσσεται στό έργο τού Freud «Τοτέμ και Ταμπού», άνήκει πε-

ρισσότερο στή φύση ενός συγχρόνου μύθου παρά στήν ἐρμηνεύα ἀρχαίων μύθων. Σέ συγκριτικές μελέτες ἔχει γίνει συχνά χρήση τῆς ἐννοίας τοῦ Jung γιά τό συλλογικό ἀσυνείδητο, ἂν καί ἡ ἀμφισβήτηση αὐτοῦ τοῦ ὅρου, μερικές φορές παρισταμένου σάν μία ἐνυπάρχουσα προδιάθεση πρὸς ὀρισμένους τρόπους ἀντιλήψεως, ἀντιστοιχοῦσα στήν ἰδέα τοῦ ἐνστικτοῦ στήν σφαῖρα τῆς συμπεριφορᾶς, μερικές φορές δέ συγχεομένου μέ ὄρους λανθανόντων ψυχολογικῶν περιεχομένων, ποτέ δέν ἐλύθη πλήρως ἀπό τόν Jung. Ὁ ἀνθρωπολογικός τομεύς ἔχει δημιουργήσει μία καθαρότερη εἰκόνα τῆς λειτουργίας τῆς τοποθετήσεως καί τῆς τυπολογίας τῶν μύθων στίς ὑπάρχουσες κοινωνίες· καί στήν μελέτη τῶν λαϊκῶν μύθων ἡ συλλογή τῶν θεματικῶν πινάκων σάν αὐτούς πού ἔχουν συνταχθῇ ἀπό τόν Stith Thomson καί τούς συντρόφους του, ἔχει καταστήσει δυνατό τόν καθορισμό μέ μεγαλυτέρα ἀκρίβεια τῆς ἐκτάσεως, τήν ὁποία οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι συμφωνοῦν μέ πρότυπα γνωστά ἀπό ἄλλες κοινωνίες. Ἄν ἐμφανίζονται ὡς λιγότερο διαχωρισμένοι ἀπό ὅσο προσηγουμένως ἐθεωροῦντο καί συνεπῶς λιγότερο κλασσικοί, τοῦτο συνεπιφέρει τό ἀντίθετο πλεονέκτημα νά ἐλαττώνη ὡς πρὸς τήν ἔκταση τίς ἐρωτήσεις πού θά ἐγείροντο, ἂν καί ἡ δομική μελέτη τῶν μύθων ἀναπτυχθεῖσα ἀπό τόν Claude Lévi-Strauss γιά περισσότερο ἀπό ἓνα τέταρτο τοῦ αἰῶνος ἔχει ἀποδείχῃ ὄχι λιγότερο καρποφόρα στήν ἀνάλυση κεντρικῶν ἰδεῶν καί προτύπων στοὺς ἑλληνικοὺς μῦθους ἀπό ὅ,τι σέ αὐτοὺς ἄλλων κοινωνιῶν, εἰδικά διότι ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν φύση καί τήν παιδεία, πού ὁ Lévi-Strauss παρέλαβε ἀπό τόν Ρουσσώ, ἦταν ἓνα ἐκ τῶν πραγμάτων, γιά τὰ ὁποία οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ὑψηλή συναισθησιμότητα. Πράγματι, τοὺς βλέπουμε νά κάνουν ἔντονες συζητήσεις γιά τήν φύση τῆς ἡθικῆς ἀκριβῶς μέ αὐτοὺς τοὺς ὄρους κατὰ τόν πέμπτο αἰῶνα π.Χ.

Τό ὅτι τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποία ἐτέθησαν ἀπό τοὺς ἑλληνικοὺς μῦθους θά ἔπρεπε νά θεωρηθοῦν κατ' οὐσίαν γενικά ὡς πρὸς τήν ἔκταση, ἦταν φυσικό σέ μία ἐποχή, κατὰ τήν ὁποία ἡ πρώτη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐνεφανίσθη (ὅπως τήν εἶδαν καί οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες) ὡς τό καταλλήλοτερο σημεῖο γιά νά μελετηθεῖ ἡ πρώτη ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ τόν αἰῶνα πού διέρρευσε μετὰ τίς ἀνασκαφές στήν Τροία, στίς Μυκῆνες καί στήν Τίρυνθα, ἡ εἰκόνα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος σάν πολιτισμοῦ πρακτικῶς στερουμένου προγόνων ἔχει θαυμασίως ἀντικατασταθῇ ἀπό αὐτήν μιᾶς κοινωνίας καλύστερα ἐξηγουμένης διὰ τῆς ἐπανεμφανίσεως μετὰ τήν κατάρρευση μιᾶς πλέον προοδευμένης κοινωνικῆς δομῆς, ἡ ὁποία, ἂν καί ἔφερε σημεία ὁμοιότητος πρὸς τίς σύγχρονες κοινωνίες τῆς Ἀνατολίας καί τῆς Μεσοποταμίας, ἦταν ἀναμφιδόλως ἑλληνική. Τὰ ὀνόματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν πού εὐρέθησαν ἐπάνω στίς πινακίδες μέ τήν γραμμική γραφή Β, ἡ ὁποία ἀποκρυπτογραφήθηκε ἀπό τό 1953, ἴσως πρέπει νά διασταυρωθοῦν ἱκανοποιητικά μέ τό ἀρχαιολογικό ἱστορικό ὕλικό, ἀλλά ἐδῶ, ὅπως ἄλλοι, πρέπει νά ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι οἱ πινακίδες οἱ ἴδιες δέν προσωρίζονταν νά μᾶς μεταβιβάσουν μία εἰκόνα τῆς κοινωνίας στήν ὁποία ἐγράφησαν. Ἀμέτρητα «ἐγγραφα», τὰ ὁποία κατανέμουν σιτηρέσια, εἶναι γνωστά ἀπό τήν Μεσοποταμία καί ἔχουν εὐρεθῇ προσφάτως σέ μικρότερο πλήθος στήν Περσέπολη· τὰ τελευταῖα χρονολογοῦνται ἀπό τήν ἐποχή γενικῶς τῶν Περσικῶν Πολέμων, παρά ταῦτα ὅμως ρίπτουν λίγο φῶς στήν φύση τῆς οἰκονομίας αὐτῶν τῶν κοινωνιῶν καί ὅπως ὀλίγοντε καθόλου φῶς στήν φιλολογία τους. Ἡ πλήρης ἀπουσία χρονολογήσεως φιλολογικῶν κειμένων ἀπό τίς Μυκῆνες, τήν Κνωσό ἢ τίς Θήβες καταδεικνύει ὅτι δέν ὑπάρχουν συγκεκριμένα ὄρια ὡς πρὸς τό τί μπορεῖ νά ἀναμένεται ἀπό τήν ἀποκρυπτογράφηση τῶν πινακίδων μέ γραμμική Α, ἂν αὕτη ἐπιτευχθῇ ποτέ.

Ἡ γνώση τῶν Μεσοποταμιακῶν μύθων καί τῶν μύθων τῆς Ἀνατολίας, ἐξ ἄλλου, ἔχει ἀναπτυχθῇ σέ μεγάλο βαθμό, καί τό ὅλο θέμα τῆς ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως ἐπανεμφανίσθηκε μέ τήν ἀνακάλυψη ἑνὸς Χιττιτικῶν μύθου περὶ διαδοχῆς, κατὰ τόν ὁποῖον ἡ μία δυναστεία θεῶν ἀντικαθίσταται ἀπό τήν ἄλλη μέ βίαια μέσα. Τώρα ὑπάρχει εὐρέως ἡ ἀποψη ὅτι ὁ μῦθος ἔχει δώσει τό πρότυπο γιά τίς δυναστείες, οἱ ὁποῖες προηγήθησαν

τοῦ Διὸς στήν *Θεογονία* τοῦ Ἡσίοδου. Ἡ Χιτιτική ἱστορία ἀκόμη χρησιμοποιοῦντο, γιὰ νά ἀποκαταστήσει τήν ἐμπιστοσύνη σέ ἕνα ἔγγραφο, πού ἀπό καιρό ὑπῆρχε ἡ ὑποψία ὅτι ἦταν ἀπόδειξη πρωτῶν σχέσεων μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως, τήν Φοινικική ἱστορία τοῦ Σαγγουνιαθῶν (ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὅτι ἔζησε πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ Πολέμου), ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὅτι βασίζεται σέ πινακίδες ναῶν γραμμένες σέ ἀγνωστὴ γραφή καί ἡ ὁποία ἐν συνεχείᾳ μεταφράσθηκε στὰ ἑλληνικά ὑπὸ τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου κατὰ τὸν δεῦτερο αἰῶνα π.Χ. Ἐν τούτοις θά ἔπρεπε νά τονισθῇ, ὅτι τὰ ἐδάφια πού διασώζονται, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ ἀπωτάτη χρονολόγησις τῶν μὴ ἑλληνικῶν στοιχείων (ὑπάρχει κάποια ἀμφισβήτηση μεταξύ Φοινίκης καί Αἰγύπτου καί ὠρισμένα ἐξ αὐτῶν περιέχουν τήν ἔντονη ὑποψία ὅτι ὁ Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος ἐνεργοῦσε ὡς γραφεὺς τοῦ Κρόνου στήν γενέτειρα τοῦ Φίλωνος), δείχνουν ὅτι αὐτὸ τό κείμενο ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα ὑποκρύπτουν ἑλληνιστικὴ ἐπίδραση, ὅπως «ἐφευρέτες» πλοίων καί χρήσεως ἄλατος, καί ἀπαιτεῖται ἐπομένως ἄκρα προσοχὴ στὸν χειρισμὸ του. Ἐν τούτοις, σφηνοειδῆ κείμενα διασώζονται μέχρι καί τό 75 π.Χ. καί ἡ συνεργασία μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως εἶναι ἕνα θέμα πού θά συνεχίσῃ νά συγκεντρώνῃ τήν προσοχὴ σέ αὐτόν καί σέ ἄλλους τομεῖς.

Ἡ θεωρία ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι σάν σύνολο χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν δευτέρα χιλιετία π.Χ. διετηρεῖτο πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς γραμμικῆς Β στὸ βιβλίον τοῦ Μ.Ρ. Nilsson «*Ἡ Μυκηναϊκὴ Προέλευσις τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας*» (1931), ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ γεωγραφικὸν τοῦ πλαισίου εἶναι περιοχὲς μικροῦ ἢ ἀνυπάρχοντος ἐνδιαφέροντος κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, πού, ὡς γνωστόν, ὅμως, ἦσαν σημαντικὰ πληθυσμιακά κέντρα κατὰ τὴν προηγουμένη χιλιετία. Αὐτὸ ἔχει γίνεαι εὐρέως δεκτό, ἀλλὰ παραμένουν ἄλυτα πολλὰ προβλήματα, πού ἀφοροῦν στήν αὐστηρὰ τοπικὴ δάση αὐτῶν τῶν μύθων.

Αὐτὸ πού ἔχει κατὰ μεγάλο βαθμὸ ἀναπτύξει τὴ γνώση μας γιὰ τὸν γεωγραφικὸ ἐντοπισμὸ τῶν ἑλληνικῶν μύθων στὸν κλασσικὸ κόσμον (μέ τρόπο πού ἡ φιλολογία δέν μπορεῖ νά κάνει) εἶναι ἡ ἀνάκτησις καί ταξινόμησις τοῦ τεραστίου πλήθους τῶν ζωγραφισμένων πηλίνων ἀγγείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων παρίστανται μυθικὲς σκηνές, κυρίως χρονολογούμενων ἀπὸ τοὺς ἔκτον καί πέμπτον π.Χ. αἰῶνες. Λόγω ἀπουσίας συγκρισμοῦ συνόλου ἀπὸ τὴν προηγουμένη χιλιετία, τό θέμα τῶν προελεύσεων πιθανῶς θά παραμένει ἀνοικτό σέ πολλὰς περιπτώσεις. Οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι δέν παρουσιάζονται σέ καμμιά περίπτωσι κατὰ τὴν κλασσικὴ περίοδο σάν ἀπλά ἀπομεινάρια ἀπὸ μία διαφοροτικὴ περίοδο. Ἀντιθέτως, ὑπὸκινεῖται σέ μία συνεχῆ διαδικασία αὐξήσεως καί προσαρμογῆς, καί γι' αὐτὸ τό λόγο παρέχουν μία φυσικὴ «ἐστία» γιὰ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καί τέχνης. Καί ἐνῶ ἡ ἀνατολὴ τῆς πρώιμης ἑλληνικῆς φιλοσοφίας συχνά θεωρεῖται ὅτι ἀντιπροσωπεύει μία διακοπὴ τοῦ παραδοσιακοῦ τρόπου σκέψεως, οὐδεμία τέτοια σύγκρουσις εἶναι ἐμφανὴς σέ μία ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστοτέλη πού μᾶς δίδει μία εἰκόνα τῶν στιγμῶν χαλαρώσεως τοῦ φιλοσόφου: «ὅσο περισσότερο χρόνο περνᾷ μόνος μου», γράφει, «τόσο περισσότερο γίνομαι λάτρης τῶν μύθων». ¹ Ἡ αἴσθησις τοῦ θαυμασμοῦ, τὴν ὁποία ὁ Ἀριστοτέλης εἶδε σάν ἐναρκτήριο σημεῖον τῆς φιλοσοφίας, τόσο γιὰ τοὺς προγενεστέρους ὅσο καί γιὰ τοὺς συγχρόνους του, δέν ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ τόσο πολὺ ἐδῶ, ὅπως ἀπεκαλύφθη ἀπὸ μία ἄλλη εἰκόνα, ὅπου κατὰ τὰ διαλείμματα τῆς δικῆς του διδασκαλίας, ὁ Ἀριστοτέλης ἀνταλλάσσει τὸ ρόλον τοῦ ὁμιλητοῦ μέ αὐτόν τοῦ θαυμάζοντος ἀκροατοῦ.

Μεταφράζει ἡ Ν. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

1. Δημήτριος, *Περὶ Ρητορικῆς*, 144: Ἀριστοτέλης, ἀπ. 15, Plezia, c.f. *Μεταφυσικά*, 982b18.

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

Καί ή ίλαρή πλευρά τής υποθέσεως...

(᾽Απάντησις στό κείμενον
«Νεο-σωδινιστές» τοῦ κ. Ν. Δήμου)

«Νεο-σωδινιστές

»ΚΑΙ ΕΝΩ πᾶμε ἀπό τό κακό στό χειρότερο – νά καί ή ἄλλη πληγή τοῦ ἔθνους, οἱ σωδινιστές καί οἱ ἐθνοκάπηλοι! Ἐπανερχονται βελτιωμένοι καί ἐπηυξημένοι, σέ πολλαπλές νέες ἐκδόσεις. Κάπως εἶχαν λουφάξει μετά τή δικτατορία, κάπως εἶχαν ἀναγκασθεῖ νά περιορίσουν τή μεγαλοστομία τους μετά τό μνημειώδες κίτς τῆς Ἑλλάδος Ἑλλήνων Χριστιανῶν. Ὅμως – ὅπως καί ή Ἑλλάδα – καί αὐτοί ποτέ δέν πεθαίνουν. Μόνο λίγο καιρό ξαποσταίνουν.

»Υπάρχουν πολλά εἶδη. Τά πιό ἀκίνδυνα εἶναι τά ἐντελῶς εὐτράπελα. Παρακολουθῶ, μέ πολλή ἀγωνία, τή σαρωτική ἐπέλασι τῶν ὑπέρμαχων τῆς ἐλληνικότητας τοῦ ἀλφαβήτου μας ἐναντίον τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Ἡ ὁποία ἔχει τό θράσος (ἀκουσον! ἀκουσον!) νά ἰσχυρίζεται ὅτι τό ἐλληνικό ἀλφάβητο κατάγεται ἀπό τό φοινικικό. Φλογερά ἀρθρα, μακροσκελεῖς ἐπιστολές στόν Τύπο, ἀκόμα καί μηνύσεις ἐναντίον καθηγητῶν τῆς γλωσσολογίας, ἐπειδή τολμοῦν νά υἱοθετοῦν τίς «ἀντεθνικές» θεωρίες...

»ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ σκεφθεῖτε πῶς δέν ἔχει σημασία ἀπό ποῦ κατάγεται τό ἐλληνικό ἀλφάβητο, ἀλλά ΤΙ γράφτηκε στό ἀλφάβητο αὐτό. (Ἀπ' ὅ,τι ξέρω οἱ Φοῖνικες δέν εἶχαν οὔτε Πίνδαρο οὔτε Πλάτωνα...). Κάνετε λάθος. Δέν μᾶς καίει μόνο ή πρωτιά. Πρόκειται γιά τήν καθαρότητα καί αὐθεντικότητα τῆς φυλῆς. (Καθότι, αὐτοί οἱ Φοῖνικες, κομμάτι μελαψοί, ἦσαν κάτι σάν Ἀραβες. Κοντολογίς, μιάσματα.) Κι ἔτσι ὑπερασπιζόμαστε τήν ἐλληνικότητα τῶν Ἑλλήνων στίς Στήλες ἀλληλογραφίας καί στά δικαστήρια...».

[ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ, «Τό Βῆμα», 21/9/86]

Χέρι μέ χέρι – τά χοντρά

α) Ἐμεῖς ἐδῶ, ἀδιαφόρως τοῦ τί μᾶς διορίζει ὁ κ. Δήμου, ἔχουμε τίς σελίδες μας ἀνοιχτές στά ἐπιχειρήματα τῆς «σύγχρονης ἐπιστήμης» – τά «(ἀκουσον! ἀκουσον!)» δέν εἶναι οὔτε ἐπιχειρήματα, οὔτε ἐπιστήμη!

β) «Μηνύσεις ἐναντίον καθηγητῶν τῆς γλωσσολογίας, ἐπειδή τολμοῦν νά υἱοθετοῦν τίς “ἀντεθνικές” θεωρίες» δέν ὑπεβλήθησαν! Ὑπεβλήθη (ἐκ μέρους τοῦ κ. Πλεῦρη) μήνυσις, καί δὴ ἐπὶ ἐξυδρίσει, ἐναντίον τοῦ κ. Μπαμπινιώτη. Πλέον αὐτῆς ὑπεβλήθησαν ἀγωγές, κ. Δήμου, ὅχι «ἐπειδή τολμοῦν νά υἱοθετοῦν “ἀντεθνικές” θεωρίες», ἀλλ' ἐπειδή περνοῦν στά σχολικά βιβλία ἀνακριβεῖς θεωρίες – γιατί οἱ κ.κ. Μπαμπινιώτης καί Τομπαῖδης (πού ἀρνήθηκαν δῖς νά προσέλθουν στό δικαστήριο...), δέν ὑποστηρίζουν τήν ἀκρίβεια τῶν θεωριῶν τους; μήπως ἐλλείπει στοιχείων; ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει

πώς «άποφαινονται»; "Αν, κ. Δήμου, ή «σύγχρονη έπιστήμη» είναι οι δύο αυτοί άξιότιμοι καθηγητάι, τί τούς έμποδίζει, τόσο κοντά μας, τόσο δίπλα μας, νά **έκθέτουν, περίοπτη, και τήν έπιστήμη και τά στοιχειά τους;**

γ) "Αδιαφόρως εξέλιξεν, τό κείμενον του κ. Δήμου είναι άναίτια και κηρυγματικά έπιτιμητικό, ύβριστικό και προσβλητικό – μάταια «κιτςολόγον»: άκόμα κι αν οι διαφωνούντες μέ τον κ. Μπαμπινιώτη εύρισκοντο σέ πλάνη ή σύγχυσι, πρós τί, κ. Δήμου, τά «λουφάγματα μετά τή δικτατορία», οι «Έλλάδες Έλλήνων Χριστιανών», οι «φυλετικές καθαρότητες» – είναι «δημιουργική πράξι του σήμερα» αυτή ή δημοσιογραφία, κ. Δήμου; "Όσο για τήν άναφορά σέ «μακροσκελείς έπιστολές στον τύπο», ή τά «δικαστήρια», δέν θά 'ταν καλύτερα νά μήν αφήνατε νά σάς διαφεύγει ή έγκλησις του κ. Πλεύρη: «'Από τό 1982 έρωτώ δημοσίως και ιδιωτικώς τον κ. Μπαμπινιώτη, πού δέν άπαντά, νά μās πεί αν ό Έδανς έχει άδικο και γιατί; Διότι ό διεθνούς κύρους Έδανς δέν δογματίζει, δέν ύποθέτει, αλλά αποδεικνύει συγκρίνων τά αρχαιοκρατικά μέ τά φοινικικά γράμματα και προσδιορίζει σαφώς ότι οι Φοίνικες απομιμήθηκαν τό προγενέστερό τους αρχαιοκρατικό αλφάβητο». Παρεμπιπτόντως: "Αν ή «σύγχρονη (έλληνική;) έπιστήμη» άντιδρά μέ τον τρόπον του κ. Μπαμπινιώτη στήν έφεσι, μελέτη και άπορίαν οίουνδύποτε "Έλληνα, μήπως ή προσφυγή του κ. Πλεύρη στό δικαστήριο ήταν ό εύφυέστατος (και μόνος) τρόπος, ώστε νά ύποχρεωθεί ό κ. Μπαμπινιώτης νά προσκομίσει τά στοιχειά του ή νά σιωπήσει;

Τέλος: Για τούς ως άνω λόγους (και μερικούς άλλους) έπιφυλάξαμε στό κείμενο του κ. Δήμου τή μεταχείρισιν πού του άξίζει – αυτήν:

Σάν τήν κ. "Ελλη "Αλεξίου και τον... δεσπότη «'Ιωάννην Ρίτσον» κι ή άφεντιά μου, τουτέστι «προοδευτικός» [γόνος... μή «προοδευτικής» οίκογενείας – «καλής»], πλύν μέ τό γαλλικό μου, τό πιάνο μου (σάν έρθουν τά παιδιά άπ' τήν ΕΡΤ2 για συνέντευξι θά σās μπουκώσω σοσιαλιστικό... κλειδοκύμβαλον πού θ' αναστενάξετε...) και τό τέννις μου, δρέθηκα στον "Όμιλο "Αντισφαιρίσεως, για τον τελικό του τουρνουά των έβδομηνταπέντε χιλιάδων δολλαρίων.

Κανελλοπούλου-Χάνικα, λοιπόν, Κυριακή είκοσιμία του Τρυγητή, και δίπλα μου μανούλι λαχταριστό νά διαβάξει «**Τό Βήμα**» – περιμένοντας τήν έναρξι του άγώνος. Σέ δεύτερη φάσι παρατηρώ πώς τό μανούλι έχει σταθει στή Στήλη του κ. Δήμου – κατά κορφής κι ή φωτογραφία του (χωρίς, βέβαια, τήν φράου Πόρσια στήν άγκαλιά – Πόρσια είναι ή γάτα του διακεκριμένου συγγραφέως). «Δήμου είναι αυτός», λέω μέ νού μου (συνεχίζω τήν αφήγησι), «πέννα μέ διπλά διαφορικά, νά ιδούμε τί λείει...»

Μέ τίς πρώτες γραμμές ζεσταίνομαι, «έμπαινε Γιούτσο», ξεσπάει ό όπαδός πού έχω μέσα μου, «θά τούς σκίσει τούς παλιοσθδινιστές έθνοκάπηλους», λέγω.

'Αρπάζω άκόμα κάτι για «περιβόητη έλληνικότητα», κάτι πώς «δέν μας καιει μόνον ή πρωτιά», μά πώς «πρόκειται για τήν καθαρότητα και αυθεντικότητα της φυλής»¹... "Αν σ' όλ' αυτά προσθέσετε πώς, «άπ' ό,τι ξέρει» ό κ. Δήμου, «οί Φοίνικες δέν είχαν ούτε Πίνδαρο ούτε Πλάτωνα»², καταλαβαίνετε τον ένθουσαισμό μου:

– Μέγκλα ό κ. Δήμου, φωνάζω σάν βετεράνος της Θύρας 7. Πανέλλην!

– Βεβαίως, υπερακοντίζει ή δίσ. Κανόνι. Τόν... γνωρίζετε;

"Ε... ναι, τον κ. Δήμου! Καλά τώρα – 'λαδή χούμ – άνεβαίνουν οι μετοχές μου...

– Τοκαιτό, προσθέτω βαρύγδουπα (έχω και μερική θεωρίαν έπισκόπου), πολύ ταλαιπωρημένο παιδί, μέ τίς Γερμανίες του... – έχει και τή δυστυχία του νά είναι "Έλλην...

Τό κορίτσι μέ κοιτάζει μέ δέος, ξανασχύδει στό «**Βήμα**», μελετάει μέ προσοχή ή φωτογραφία, άνάβει τό μάτι της:

– Ρέ θείο, μέ ρωτάει άκτινοδόλα, μπάς κι είν' αυτός πού φωτογραφίζεται μέ τή γάτα του;

- Χμχμί, κάνω ἐγώ μέ πολλή φιλοσοφία, κι ἔχω πιά δλότελα θριαμβεύσει...
- Γλύκας εἶναι, ἀποσώνει τό κορίτσι.

...
 Ὁ ἀγώνας τελείωσε, ἐπαληθεύεται ξανά ἡ φυλετική ἀνάνηψις: ὁ πειρασμός ἠττάται καί αὐθις, ἡ Κανελλοπούλου παραχωρεῖ τήν ἐναγὴ «**πρωτιά**» στήν χωριάτα τοῦ Ἴζαο (σιγά μήν ἔχει διαβάσει Δήμου, τό τσόκαρο...), καί μένα μέ καίει ἡ περιέργεια – ἔ, ὄχι καί νά τά κατεδάζουμε!...

- Δεσποινίς, ρωτῶ, γιατί θέλατε νά νικήσει ἡ γερμανίς ντέ καί καλά – κι ὄχι ἡ ἑλληνίς; Γιατί χειροκροτοῦσατε τήν Χάνικα καί γιουχάρατε τήν Κανελλοπούλου – πού καί πασᾶς εἶναι καί τόσο ἀνετα νιώθει στίς δύσκολες μέρες;

Τό κορίτσι κοιτάζει γύρω ἀνήσυχτα, σκύβει στ' αὐτί μου.

- Ἄκου, θεῖο, μοῦ λέει μέ μόρφωσι. Ἐγώ εἶμαι μανούλιον καθὼς πρέπει! Θέλεις νά μέ ἰδεῖς στό «**Βῆμα**» παρέα μέ τίποτε **σωβινίστριες ἐπιγραφές** (Ζάκρου, Μαλιών, Φαιστοῦ, Γραμμική Κρητῶν); Παρέα μέ τόν... Γκεωργκῆφ;

- Μ' αὐτός εἶναι... Βούλγαρος, λέω χαμένος. **Πῶς ἐθνοκατηλεῦται ἐπιμένων ἑλληνικά;**

- Τί πᾶ νά πεῖ: γιά λογιαριασμό τοῦ κ. Πλεύρη!

Ἐφυγα ξύνοντας τό κεφάλι μου. Σωβινιστές γιά λογιαριασμό τοῦ κ. Πλεύρη: Ντυσσώ, Καβδαδίας, Μάγερ, Μπίρτ, Σνάιντερ, Πέρσον, Μάϊρς; Πολλοί δέν εἶναι; Ἄσε τόν Ἀρ-
 θούρο «Εὐτράπελον» Ἐδανς! Μωρ' ἀπό ὁδὼ καί πέρα θά διαβάζω μόνο Μπαμπινιώτη καί Τομπαῖδη: Μπορεῖ νά μή τοὺς ἐπεισαν τίποτε... **στοιχεῖα**, ἀλλά τί σημαίνει: Διαθέτοντες ὠκεανούς κύρους, ἕκαστος, δέν ἀρκεῖ πού ἐπικαλεῖται ὁ ἕνας τόν... ἄλλο; Ἀρ-
 κεῖ, σωστά³ – ἡ ὑποσημείωσις ἀποκλειστικά γιά τήν γατούλα τοῦ κ. Δήμου...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Ἄ... τί θρίαμβος ἡ μέρα, πού, νικώντας ὀριστικά τόν «φυλετικό μας φανατισμό» (περήφανοι Χατζηαδάκηδες πού προσέρχονται εἰς **ἐκτόμησιν καί λοδοτομήν** – ἐπιστρέφοντες (!!!) στήν «ἀσφάλεια τοῦ Χριστοῦ»...), θά ζητήσουμε ταπεινά ἀπ' τήν Οἰκουμένη ν' ἀποκλείσει ἀπ' τήν παιδεία τῆς τοὺς ἀρχαίους μας κλασσικούς – γιά ἅρτη μας τοὺς ἔχουμε ἤδη πέμψη εἰς κόρακας...

Ὅσο γιά τήν τελεσιδικία πιά παραίτησι ἀπ' τήν, τόσο ἀνεπιθύμητη στόν κ. Δήμου, «πρωτιά», ἀληθινά ἔχει προλάβει νά θαυματοουργήσει ἡ ἐθνική μας σεμνότης: Ἀπό γήπεδο μέχρι ἐπιστημονική ἔρευνα, ἀπό στίβο μέχρι ἀτομική ἢ συλλογική δραστηριότητα (ἐνεργητικότητα, φιλοπονία, μόχθον), ἀπό τερραῖν μέχρι ἐπίμονη, συνεχῆ, συνεπῆ προσπάθειαν, ἀπό πίστα μέχρι ἀγωγή, μόρφωσι, καλλιέργεια, τὰ ἔχουμε κάνει **τόσο σκατά**, πού **δέν ἔχει παρακάτω**...

Κι ἐπὶ τέλους, γιατί ὄχι; Τί διάβολο χρειάζομαστε τίς «πρωτιές»; «Πάτοι», κύριοι! «Πάτοι» καί πάσης Ἑλλάδος, ἅμα λάχει ναοῦμε, σέ κάθε τομέα, σέ κάθε ἐπίπεδο – μήν ἀποδάλει κι ἡ Πόρροια! «Πάτοι», τόν Ἀη Γεράσιμο! Ὅτι ἡ πατρίς χάνεται, ἂν μᾶς παρεξηγήσουν...

2) Ἐδῶ μερικοὶ θρῖσκουν ἀσυντόνιστον τόν κ. Δήμου. Ὅτι κανεῖς σοβαρός Ἕλλην (μὴ σωβινιστής κι ἐθνοκάπηλος...) δέν θά μετῆρχετο **ἐθνική πλειοδοσίαν** – διεκδικῶν τήν ἑλληνικότητα Πινδάρου καί Πλάτωνος! «Ἄς τους νά πᾶνε στό διάολο», θά ὑποχωροῦσε δημοκρατικά, πρεπόντως, ἀξιοπρεπῶς, εὐπρεπῶς... Ἐξ ἄλλου, μήπως δέν ὑπάρχει διάχυτη ἡ ὑποψία πῶς, ἐκτός πού οἱ δύο αὐτοὶ κύριοι μπορεῖ καί νά ἦταν πράγματι... Φοίνικες, «βασικά», μόνον ὁ χυδαῖος «σωβινισμός» θά ἐμπόδιζε μιὰ «καθὼς πρέπει» παραχώρησί τους στή... Φοινίκη; Ὑπερβολές; Κάθε ἄλλο: Λίγο νά περιμένουμε, θά ἰδοῦμε... δορειοσημίτες ὅλους ὅσους καπηλικώτατα... ἐθνικοποιήσαμε (Ὁμήρους, Ἀλεξάνδρους, Κατσαντώνηδες – μέχρι... Μπαϊρακτάρην)!

3) Ἄκου, φράου Πόρροια: Ἐμεῖς ἐδῶ, μερικοὶ, τουλάχιστον, ἀπὸ ἐμᾶς ἐδῶ, δέν εἴμαστε αὐτοί, πού ὅταν τρικλοποδιζόνται οἱ πανέλληνες Μητρώ, Ἀναστό, Φονιάς κάνουμε γκόλφι τόν Μίλωνα τόν Κροτωνιάτη! Ἐμεῖς ἐδῶ δέν ἔχουμε καί πολλή σχέση μέ προγονοπληξίες, μεγάλες ιδέες, ἐθνικές ιδιαιτερότητες – κι εἴμαστε μᾶλλον κολλητοὶ τοῦ Φαλλμεράγιερ. «Ἐναν **μισέλληνα**» **ξέρουμε**: τόν ἐαυτό μας, **τόν Ἕλληνα** – Κανέναν ἄλλο! Δέν εἴμαστε ἐμεῖς πού γράφουμε ἀμυαλές Ρωμιουσύνες, πού θέλουμε τὴ Ρωμιοσύνη «σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους τῆς καὶ τρομερῆ στοὺς ἐχθροὺς τῆς» νά «θεριεύει», νά «καμακώνει θεριά»... **Ἡ δική μας Ρωμιοσύνη** εἶναι τοῦτη:

Ἐοῦ, ρωμοσύνη, ἀνάδαθη, πού ρεύεσαι σαπίλα,
 πού γουρουνίζεις τῆς βρωμᾶς κι ἡ ἀνασμίᾳ σου ἀπόζει.
 Πού, πνέμα, ζέχνεις παρακμή, πού χνώτος, θανατίλα,
 πού θνήσκει ὁ χῶμας σου ἀχαμνός κι ὁ πόντος σου πεθαίνει
 κι ὁπού σέ πάει καταχαμοῦ ὁ χαλασμένος αἷμας...

Ἄκου, φράου Ψιψίνα: Ἐμεῖς ἐδῶ, εἴμαστε ὁλότελα προσγειωμένα ἀνθρωπάκια, δέν μᾶς γελάει ἡ **μοῖρα τοῦ κόσμου** – δέν παίζαμε δταν γράφαμε σέ τοῦτες ἀκριβῶς τίς σελίδες: «Μέ ἀπασχολεῖ ὁ «Ἑλληνισμός» μόνον στά πλαίσια τῆς Οἰκουμένης – ἀπ' τήν ὁποῖαν δέν ἐξαιρεῖται... Ἄν ὁ Ἑλληνισμός ἐπεδίωκε νά διαφοροποιηθεῖ εἰς **δάρως τῆς Οἰκουμένης**, θά μ' εὔρισκε ἐναντίον».

Ἄκου, φράου Ψιψίνα: Ἐμεῖς ἐδῶ, ἀκρούμεθα νά πελεκάμε τό λιθαράκι μας. Ὅχι γιά νά σώσουμε ἢ νά σωθοῦμε, μά
 Μά-ται-ά.
 Καί-τό-ξέ-ρου-μέ.
 Καί-πα-ρα-το-νί-ζου-μέ – ἀλώνι ὁ πέτος μας, γατούλα...

ΑΡΙΣΤΟΞΕΝΟΣ ΣΚΙΑΔΑΣ

(του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

Ὁ ὅρος «Ἱστοριογραφία» καὶ ἡ ἐνημέρωση γιὰ τοὺς βασικοὺς ὅρους τῆς ἐπιστήμης

Πολλές βασικές ἐκφράσεις, ποὺ παρουσιάζονται ὡς χαρακτηριστικές ἐννοιες καὶ τί-
τλοι σημαντικῶν δημοσιευμάτων ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, ἀπαιτοῦν συνύπαρξη
τῶν ἐρευνητῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, γιὰ νὰ συνάπτονται τελικὰ ἰδεολογικὰ στὴ σημασία τους.
Διότι, ὅπως ξέρουμε, πολλές γνωστὲς μορφὲς μετατρέπονται καὶ ἀναδιοργανώνονται σὲ
διάφορους χρόνους. Ἔτσι ἐννοιες παλαιές, ποὺ κυριαρχοῦν πάντοτε, ἀπαιτοῦν κατανόη-
ση, ὅπως λ.χ. ὅροι: *Πολιτικοί, Λογογράφοι, Ἱστοριογράφοι, Ἀρχαιογνωσία, Χρονολόγη-
ση καὶ Χρονολογία, Εὐθεῖς καὶ πλάγιοι λόγοι* κ.ἄ. Πρέπει κανεὶς νὰ ἐρμηνεύει τὰ κείμενα
καὶ νὰ κατανοεῖ ἀκριβῶς τοὺς βασικοὺς ὅρους, ποὺ παρουσιάζονται. Ἔτσι λ.χ. ὁ ὅρος
«Ἀρχαιογνωσία» συνδέεται μὲ τὴν ἐπιστὴμὴ γιὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σὲ εὐρύτερη βάση:
φιλολογία, ἀρχαιολογία, ἱστορία. (Γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο τώρα βουλιάζει — θὰ τὸ πῶ σὲ λί-
γο). Ἡ «ἀρχαιογνωσία» γεννήθηκε ἀπὸ τοὺς Σοφιστὲς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὁ ὅρος τῆς ἐ-
ποχῆς ἐκείνης — ὁ ὅρος *Ἀρχαιολογία*, ποὺ σήμερα πρέπει νὰ ἔχει τὴ γνωστὴ εἰδικὴ ἐν-
νοια — παρουσίαζε τότε τὴν ἱστορικὴ ἐρευνα ἀρχαίων πραγμάτων, λ.χ. γιὰ μύθους, παρα-
δόσεις, πολέμους κ.ἄ. Ἔτσι ἡ ἀρχὴ τοῦ Α' βιβλίου τοῦ Θουκυδίδη λέγεται «ἀρχαιολογία».
Βλ. καὶ: Πλάτων «*Ἰππίας Μείζων*», 285 d 8: *καὶ συλλήβδην πάσης τῆς ἀρχαιολογίας* κλπ.

Ἔτσι, ὅποιος συγκρίνει λ.χ. τὴν «*παθολογία τοῦ πολέμου*», θὰ καταλάβει βασικὰ τὴν
ἐρμηνεία τοῦ Θουκυδίδη, ὁ ὁποῖος παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς ἀγριότητες, ποὺ διαπρά-
χθηκαν στὸν ἐμφύλιο πόλεμο, κάνει μιὰ ὑψηλῆς ποιότητος θεώρηση τῶν συνεπειῶν τοῦ
πολέμου. Ἐπίσης, ὅποιος συγκρίνει τὴν «*Ἑλληνικὴ Ἱστοριογραφία*» μὲ τὰ «*ἱστορικὰ σχε-
διάσματα*», διαπιστώνει πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ὅτι κάτι νέο ἐμφανίζεται. Ἔτσι κατανοεῖται ἐρμηνευ-
τικὰ, ὅτι ἡ «*Ἑλληνικὴ Ἱστοριογραφία*» εἶναι ἡ πρώτη «κριτικὴ» ἱστοριογραφία. Ἡ ἱστο-
ριογραφία — ὅπως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστὴμὴ — ἐξεπῆδησε ἀπὸ τὸ πνεῦμα
ἐκεῖνο τοῦ «*κριτικισμοῦ*» ὡς ἓνα μέσον αὐτοσυντηρήσεως ποικίλου πολιτισμοῦ, καὶ ἦταν
δύσκολο νὰ προσαρμοσθεῖ καὶ νὰ παραμείνει σταθερὰ στὴν παράδοση. Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα
αὐτὸ τῆς «*κριτικῆς*» εἶναι ἓνα ἀντίδοτον κατὰ τῆς ἀνασφάλειας, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ
διαφορετικὲς παραδόσεις καὶ ἀντιφάσκουσες ἀπαιτήσεις, στράφηκε γιὰ τὸ εἰδικὸ καὶ τὸ
ὑποκειμενικὸ τῶν διαφορῶν παραδόσεων καὶ προσανατολίσθηκε σὲ κάτι ἀνεξάρτητο καὶ
μὲ ἀσφάλεια. Ὑπάρχει ἡ «*διαφορά*» Ἑλληνικῆς προσπάθειας γιὰ τὸ παρελθόν — διότι
καὶ ἡ σύγχρονη ἱστορία εἶναι προσπάθεια «*περὶ παρελθόντος*» — ἀπὸ προηγούμενες πα-
ρουσιάσεις «*παρελθόντος*». Τὸ «*ζωντανό*» στοιχεῖο στὴν ἱστορία πρέπει — ἀπὸ τὸν κριτι-
κὸ ἱστορικὸ — νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ διαφυλαχθῇ τότε, ὅταν δὲν ἔχει ἐμφανισθεῖ ἢ δὲν ἔχει
μεταβληθεῖ σὲ μιὰ ποιητικὰ διαμορφωμένη ἀνάμνηση.

Ἐνα ἐνδιαφέρον γεγονός τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς κριτικῆς «*ἱστοριογραφίας*» τῶν
Ἑλλήνων εἶναι: ὅτι κατὰ τὶς πρώτες προσπάθειες τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς μαζί μὲ τὸ ποιη-
τικὸ στοιχεῖο τῆς παράδοσης καταστρέφεται συγχρόνως καὶ τὸ ζωντανό στοιχεῖο, καὶ ὅτι
ἡ «*ἱστοριογραφία*» τῶν Ἑλλήνων στὴν πιὸ πέρα ἀνάπτυξή της ἔπρεπε νὰ ξανακερδίσει
πρῶτα ἀπὸ τὸ «*ζωντανό*» μέχρις ὅτου ἔπειτα κριτικὴ καὶ διατήρηση τοῦ ζωντανοῦ στοι-
χείου νὰ συνενωθοῦν στὴν ἱστορία: Ὁ Ἀριστοτέλης («*Περὶ ποιητικῆς*» κεφ. 9, 1415 a, b)
ἐκφράζει σημαντικὰ τοὺς ὅρους. Ἔτσι ἡ λ. «*ποίησις*» εἶναι φιλοσοφικώτερη ἀπὸ τὴν ἱ-
στορία (βλ. 1451 b 5-6: «*διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας*
ἐστίν») καὶ ἡ ποίησις ἐπίσης: «*ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὸ καθόλου, ἢ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἑ-*
καστον λέγει» κ.ἄ. Ἡ λ. «*ἱστορία*» (στὶς περισσότερες γλώσσες) ἀρχικὰ χρησιμοποιεῖται
γιὰ ὅλες τὶς περιγραφικὲς ἐπιστῆμες: *ἱστορία, γεωγραφία, ἐθνογραφία, περιγραφικὴ ζωο-*
λογία καὶ βοτανική.

Ἐπίσης στὶς ἀρχές: γεωγραφία καὶ ἱστορία εἶναι στενὰ συνδεδεμένες. Ἀκόμη καὶ

στὸν Ἡρόδοτο — σὲ μερικά μέρη τοῦ ἔργου του — ὑπάρχουν αὐτόνομα καὶ αὐθύπαρκτα ὁλόκληρα γεωγραφικά καὶ ἐθνογραφικά τμήματα, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ἱστορία. Τὸ πρόβλημα πάλιν εἶναι: ἱστοριογραφία καὶ περιγραφικὴ γεωγραφία ἀσχολοῦνται ἰδιαίτερα μὲ τὸ ἀτομικὸ στοιχεῖο. Ἔτσι ἐπανερχεται τὸ πρόβλημα τοῦ Ἀριστοτέλη ὡς πρὸς τὴ σχέση τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ ἀτομικόν. Ἡ ποίηση, πρὸ πάντων στὸ ἀρχαῖο δράμα — ὅπως λ.χ. ὁ Ἀριστοφάνης χαρακτηρίζει τὴν ποίηση: *φιλοσοφικὴ τῆς ἱστορίας* —, μπορεῖ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ εἶναι περισσότερο τῆς ἱστορίας γιὰ τὸ «καθ' ἑκάστον», κατὰ τὸ γεγονός ὅτι μὲ κάθε λέξη ἡ χειρονομία παρουσιάζεται σαφῶς στὸ θεατὴ, ἐνῶ ἡ ἱστορία μόνο περιληπτικὰ ἀναφέρει γιὰ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Ἡ ἱστορία ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀνθρώπινα ἄτομα μόνο κατὰ τοῦτο: ὅτι αὐτὰ εἶναι μέρη ἐνὸς εὐρύτερου πράγματος (= *κράτους, λαοῦ, τάξεως, ομάδας* κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ μέρη μιᾶς διαδικασίας, πού χορηγεῖται σὲ χρόνο καὶ πού ἡ διαδικασία αὐτὴ ἀρχίζει πρὶν ἀπὸ αὐτὰ καὶ συνεχίζεται καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους.

Ἡ δημιουργία μιᾶς κριτικῆς «*ἱστοριογραφίας*» στοὺς Ἕλληνες — σὲ ποιά ἐποχὴ καὶ σὲ ποιά μορφή δημιουργήθηκε — καθωρίσθηκε ἀπὸ τὴ μοναδικὴ σύμπτωση μιᾶς σειρᾶς καθοριστικῶν γεγονότων σὲ μιὰ καθωρισμένη ἐποχὴ καὶ σὲ ἓνα καθωρισμένο τρόπο. Τὸ πρῶτο βασικὸ σημεῖο εἶναι ἡ παραλαβὴ τῆς τέχνης τοῦ «*γράφειν*» καὶ τὸ δεύτερο ἡ ταχεῖα ἐξάπλωση τῆς τέχνης, τῆς ἀνάγνωσης καὶ τῆς γραφῆς, κυρίως ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ (ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. π.Χ.). Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ νέου προσανατολισμοῦ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν ἐξάπλωση τῆς γραφῆς κλπ. ἡ «*μνήμη*» τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὸ παρελθὸν δὲν ἦταν συνεχῆς. Ὅχι βέβαια μὲ τὴν ἔννοια: ὅσο μακριὰ ἀπὸ τὸ παρόν, τόσο ἀσαφὴς καὶ ἀδύνατος, ὡς μυθικὴ ἡ μνήμη, ἀλλὰ: στὴν ἀνάμνηση τῶν Ἑλλήνων βαθὺ ρήγμα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων προσπαθειῶν κριτικῆς ἱστοριογραφίας.

Ἄν παρακολουθήσουμε τὶς ἀφηγήσεις γιὰ γεωγραφικὲς ἐξερευνήσεις, περιπλανήσεις κ.λπ. — κυρίως γιὰ τὸν Ἡρόδοτο —, διαπιστώνουμε σωστά, ὅτι κατὰ τὸν χρόνο ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου αἰ. (δὴλ. τὴν ἐποχὴ τοῦ Θαλοῦ) μέχρι τὸν 5ον αἰ. ἐπῆλθε μιὰ γιγαντιαία διέγερση τοῦ γεωγραφικοῦ ὀρίζοντα τῶν Ἑλλήνων. Τῆς ἐποχῆς τοῦ νέου προσανατολισμοῦ τῶν Ἑλλήνων προηγούνται μεγάλες ἱστορικὲς κινήσεις. Ἔτσι, λοιπόν, πρέπει νὰ κατανοοῦμε τὴν ἔννοια «*ἱστοριογραφία*», ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐξῆς. Πρέπει νὰ ξέρουμε, πὼς ἡ «*ἱστοριογραφία*» στὴν Ἑλλάδα γεννήθηκε ἀπὸ τὸ ἐξῆς πνεῦμα: Τὸ πραγματικὸ δὲν ἐνδιαφέρει τόσο, οὔτε ὁ χρονικὸς του καθορισμός. Ὁ Ἕλληνας ἐρωτᾷ γιὰ τὴν ἀξία του καὶ τὴν ἐσωτερικὴ του σημασία, γιὰ τὴν αἰτιολογία πού περικλείει καὶ τὴ δύναμή του γιὰ κατανόηση τοῦ παρόντος. Ὑπῆρξεν ὅμως ἀξία στὴν πράξη, πού ἀπὸ παλαιὰ εἶναι ἡ πράξις ἀνδρῶν, πού προσελκύει τὴν ἐπιδοκιμασία τῶν συγχρόνων. Ὅταν κανεὶς ἀκούσει τὸ «*κλέος*» σὲ τραγούδι τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωα, θὰ ἀναλάβει διάσταση. Στὸν Ὀμηρὸ ἀφυπνίσθηκε ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση μὲ τὸ παρελθόν, ὅμως φυλακισμένη μέσα στὸ μῦθο, καὶ ἔτσι στὴν περιοχὴ μιᾶς πιστωτῆς πραγματικότητος διακρίθηκαν καὶ διαχωρίσθηκαν τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορικῆς σκέψης. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ «*λόγου*» κατευθύνει τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου στὸν *κόσμο*, ὅπως αὐτὸς τοῦ παρουσιάζεται ἐνώπιόν του καὶ τὸν διδάσκει μιὰ «*δυσπιστία*» καὶ μιὰ «*ἀμφιβολία*» — πρᾶγμα πού εἶναι ἡ προϋπόθεση ἐνὸς διαχωρισμοῦ μεταξὺ «*πίστεως*» καὶ «*γνώσεως*». Νὰ μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ἂν ὁ Ἡρόδοτος πρῶτος ἔγραψε ἱστορία, ὁ Θουκυδίδης πρῶτος ἐρεῦνησε τὴν ἱστορία.

Ἔτσι ἡ «*ἱστοριογραφία*» συνάπτεται πολυδιάστατα. Ἀκόμη καὶ ἡ ἔννοια «*λογογραφία*», πού προῆλθε ἀπὸ τὸ «*Κύπριον ἔπος*», ὡς «*ἰωνικὴ λογογραφία*», ἐγινε ἡ μητέρα τῆς ἱστορίας. Μποροῦμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τοὺς λογογράφους ὡς ἓνα εἶδος μεταβατικῆς κίνησης ἀπὸ τὴ μυθικὴ ποίηση στὴν καθαυτὴ ἱστοριογραφία. Ἡ γλωσσικὴ αὐτὴ χρῆση ἐξασφαλίσθηκε μὲ τὸ κύρος τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πολυβίου. Στὴ φιλολογία ἐγινε ἡ ἀποψη νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ ἔκφραση πρὸς χαρακτηρισμὸ μιᾶς ομάδας ἀφηγητῶν *ἱστοριῶν, χρονικογράφων* καὶ *ἱστοριογράφων*, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἄλλοι πρὶν καὶ ἄλλοι σύγχρονοι τοῦ

Ἡροδότου. Ὅταν ὁ Πολύβιος (7, 7, 1), ἱστορικὸς ποὺ τοὺς ἀποδοκιμάζει, τοὺς ὀνομάζει «λογογράφους», δὲν ἐννοεῖ Ἰωνεῖς τοῦ 5ου αἰ., ἀλλὰ κατὰ τὴ δική του ἔκφραση ἱστορικούς, οἱ ὅποιοι περιέγραψαν τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἱερωνύμου. Ἐπομένως ἡ νεώτερη χρῆσις «λογογράφος», «λογογραφία» δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀρχαία χρῆσις. Δὲν εἶναι αὐτὸς ὅμως ὁ λόγος, ποὺ πρέπει νὰ ἀποβληθεῖ ὁ δρος, ἀλλὰ διότι δημιουργεῖ τὴν παράστασι μιᾶς σπουδαίας καὶ πολυπληθοῦς ὁμάδας συγγραφέων, ποὺ ἔγραψαν ἓνα εἶδος ἱστορίας καὶ πρὸ πάντων ὡς «πηγὴ» εἶναι ἱστορικοὶ γιὰ τὸν Ἡρόδοτο.

Τὰ θέματα αὐτὰ στὴ φιλολογία καὶ στὴ φιλοσοφία τοῦ Πανεπιστημίου κ' ἄλλα πρέπει πάντοτε νὰ ἀνήκουν, νὰ κυριαρχοῦν, νὰ ἐρμηνεύουν, νὰ διατυπώνονται στὰ μαθήματα τῶ φοιτητῶν. Αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπῃ, καὶ ἦταν καὶ σὲ μᾶς ἐδῶ. Τώρα — ἐγὼ ὡς φιλόλογος - καθηγητὴς — κυριαρχῶ παντοῦ, ἀλλὰ οἱ οὐσίαι τῶν μαθημάτων ἐδῶ εἶναι ντροπὴ. Τώρα, ποὺ ἔχομε τὸ νέο νόμο - πλαίσιο οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι κάτι σημαντικὸ καὶ ἐντυπωσιακό. Οἱ σπουδαστὲς δὲν μαθαίνουν τίποτα, ἔχουν καταργηθεῖ οἱ σωστὲς πτυχιακὲς ἐξετάσεις. Τὰ μαθήματα εἶναι μικρὰ καὶ περιορισμένα καὶ ἡ ὕλη μηδαμινή. Ἡ συμμετοχὴ τῶν φοιτητῶν στὰ μαθήματα καὶ στὰ σεμινάρια δὲν εἶναι ἀπαραίτητη! Ὑπάρχουν φοιτητὲς, ποὺ σὲ ὅλα τὰ ἔτη σπουδῶν δὲν ἔχουν πρόθεσις νὰ παρακολουθήσουν. Αὐτὸ θεωρεῖται σωστό; Συμβαίνει σὲ ἄλλες χῶρες; Δηλώνω, ὅτι στὰ Πανεπιστήμια ἡ ποιότητα τῶν ἐπιστημῶν ἔχει μειωθεῖ σημαντικὰ. Κομματικοποίηση καὶ ἄγνοια γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῶν ΑΕΙ δημιουργοῦν καταστροφὴ καὶ χάος. Σὲ κανένα Πανεπιστήμιο τοῦ κόσμου δὲν ὑπάρχει τὸ χάος, ποὺ κυριαρχεῖ ἐδῶ. Μαθήματα δὲν γίνονται, ἐπιστήμονες δὲν τοποθετοῦνται, φοιτητὲς δὲν μαθαίνουν τίποτε καὶ ἐγὼ — ποὺ εἶμαι καθηγητὴς χρόνια καὶ Πρύτανης — ἔχω κάνει σημαντικὰ μαθήματα στὴν Ἀθήνα καὶ μὲ καλοῦσαν συχνὰ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπῃ. Παρακαλῶ, ιδιαίτερα, γιὰ νὰ τακτοποιηθοῦν τὰ πράγματα καὶ νὰ γίνουν σωστοὶ ἐπιστήμονες.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ξανά ἐδῶ

*Τό χέρι μου πάνω στό χέρι σου
ὑπόλεμμα μιᾶς θύελλας πού διάθηκε.*

*Καί νά πού ὁ ἥλιος λάμπει πάλι συγχωρώντας μας,
καθώς δολερεῖ τήν ἠθική καί τό κάλλος
στό ἴδιο ἔνστικτο.*

*Κι ἐμεῖς νά μήν ὑπάρχουμε
παρά σάν ἀποτελεσμα τῆς ἱστορίας μας.
Συναισθήματα δίχως λογική
κι ἀγάπες δίχως γνώση τοῦ Καιάδα.*

*Καί νά πού θρίσκομαι ξανά ἐδῶ,
σ' αὐτό τόν τόπο τῶν ὑποσχετικῶν πεθαμένων
πιστός σέ μιά γλώσσα, πού μέ διάλεξε
πρὶν γεννηθῶ.*

*Κάθε πρωί
περιδιαβάζοντας ἀμέρμνος στά ὄνειρα
ἀνθρώπων πού κάποτε θά ὑπάρξουν,
περνοῦν μπροστά μου τά ζωντανά πράγματα
καί μέ διαλέγουν.*

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΝΤΟΥΦΕΞΗΣ

Ἰσορροπία

*Εἶναι οἱ νεκροὶ
ποὺ πέτυχαν νὰ ζυγίζονται.
Μιὰ καὶ μόνη φορά μ' ἀπλωμένα
τ' ἀκρωτηριασμένα χέρια τους.
Μιὰ ζωὴ τὸ προσπάθησαν,
μιὰν ὕστατη στιγμή τὸ φώναξαν
«μὲ τὴν ψυχὴ στό στόμα».*

*Ὅσο πού τὸ σκέπτομαι
— καὶ ἴσως ἐπειδὴ τὸ σκέπτομαι —,
δὲ μπορῶ νὰ πῶ
πῶς τὰ κατάφερα.
Καμπύλα πέλματα
μὲ πρόδιδαν.
Ἐπρεπε κάποιον νὰ πατῶ
καὶ μέσα στὴ μοναξιά μου.*

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Ἡ ἰδεολόγος ἀγυρτεία τῆς Διανοήσεως

Βρίσκεται κανείς μπροστά σέ μιὰ ἰδεολόγο ἀγυρτεία, ὅταν προχωρή στήν ἀνατομία τοῦ πνεύματος καί τοῦ ἥθους τῆς διανοούμενης ἰθύνουσας τάξεώς μας. Ἐννοῶ, ὅτι ὁ ἀντιπροσωπευτικός τύπος τοῦ σύγχρονου Ρωμοῦ «θεωρητικοῦ ἀνθρώπου» δέν εἶναι στήν πραγματικότητα καθόλου θεωρητικός. Μπορεῖ νά εἶμαι ὑπερβολικός, ἀλλά εἶμαι ὑποχρεωμένος νά δηλώσω, ὅτι πουθενά στόν Κόσμο καί σέ καμμιά ἐποχή δέν μπορεῖ ν' ἀνακαλύψῃ κανείς πρακτικώτερα πνεύματα ἀπό τοὺς σημερινούς μας ἐπιστήμονες, συγγραφεῖς, φιλοσόφους, λογοτέχνες, καλλιτέχνες καί γενικά διανοούμενους, αὐτοὺς πού κυριαρχοῦν τώρα στό Ρωμέικο. Ἴσως οἱ «Γραικύλοι» παράσιτοι τῶν Ρωμαίων πατρικίων τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου νά μπορούσαν νά ἀνταγωνισθοῦν κάπως σέ πρακτικές ἱκανότητες ἐπιδιώσεως τοὺς σημερινούς «πνευματικούς» ταγούς μας.

Τεῖνω νά πιστέψω, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς Παιδείας, τῆς Λογοτεχνίας, τῆς Τέχνης, τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Φιλοσοφίας ἀκόμη καί τῆς Θρησκείας, εἶναι στήν πραγματικότητα μᾶλλον φύσεις πολιτικοῦ, ἐμποροῦ, διπλωμάτη διοικητικοῦ, τεχνοκράτη – καί καθόλου παιδαγωγοῦ, λογοτέχνη, καλλιτέχνη,

ἐπιστήμονος, φιλοσόφου καί θεολόγου, μέ τό βαθύτερο περιεχόμενο τῶν καθαρά θεωρητικῶν αὐτῶν ιδιοτήτων. Δέν βρίσκω σ' αὐτούς κανένα στοιχεῖο πνεύματος καί ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου ἀπό αὐτά πού συγκροτοῦν τόν τύπο τοῦ στοχαστῆ. Ὅσο κι ἂν φαίνεται ἐκπληκτική αὐτή ἐκτίμηση, ἐπιβεβαιώνεται στήν πράξη: Στήν Ἑλλάδα πράγματι δέν ἔχομε ἐπιστήμη, τέχνη, παιδεία, φιλοσοφία, θεολογία. Ἐχομε ἀπλῶς πολιτική καί οἰκονομική χρησιμοποίηση ἢ ἐμπορία ἢ διαχείριση τῶν τομέων αὐτῶν τῆς ἀνθρώπινης δημιουργίας.

Ὁ ἰδεολόγος ἀγύρτης τῆς Διανοήσεως εἶναι στήν πραγματικότητα ἓνας σχιζοφρενικός ἄνθρωπος. «Ἐπιστήμων» χωρίς νά ἐρευνᾷ, «φιλόσοφος» χωρίς νά στοχάζεται, «καλλιτέχνης» χωρίς νά δημιουργῇ, «δάσκαλος» χωρίς νά χειραγωγῇ ἀντιπροσωπεύουν στήν οὐσία τοὺς ψυχικές ἀντιφάσεις, πού προσδίδουν διάσπαση προσωπικότητας. Σέ καμμιά περίπτωση δέν μπορῶ νά δεχθῶ ὅτι ἓνας ἐπιστήμων, π.χ., πού δέν ἀναζητεῖ τήν ἐπιστημονική ἀλήθεια του τομέως τῆς εἰδικότητάς του, ἀλλά περιορίζεται στή ἀποδοχή καί πρακτορέυση τῶν ἰσχυόντων – μέ ὅλα τὰ ἐλαφρυντικά τὰ σχετικά μέ τήν κοινωνική

του «ἄνοδο» καί «ἐπιστημονική» του «προκοπή», πού θά μπορούσε νά προσκομίση – δέν εἶναι ἕνας ἄρρωστος ἄνθρωπος. Ὁ κυνισμός εἶναι τό τελευταῖο καταφύγιο τῶν φυσιολογικῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι ἡ ἠθικολογία τό τελευταῖο καταφύγιο τῶν ἀπατεῶνων, καί ὁ ἀπατεῶνας μέ τόν κυνικό δέν ταυτίζονται – κάθε ἄλλο. Ἀλλά ὁ μή θεωρητικός Ρωμῖος «θεωρητικός» δέν εἶναι πράγματι ἕνας ἀπατεῶνας ἢ ἕνας κυνικός – εἶναι ἕνας τραγικός ἄνθρωπος.

Τό τελικό ἀποτέλεσμα τῆς σύγχρονης ρωμέϊκης ἀντινομίας, πού ἀνατέμνω ἐδῶ, εἶναι ὅτι ἐκτός τοῦ ὀριστικοῦ γεγονότος ὅτι στήν Ἑλλάδα δέν ἔχουμε πιά πνευματική δημιουργία, μέ τήν εὐρύτατη ἐννοια τοῦ ὅρου, δέν ἔχουμε καί πνευματικούς ἀνθρώπους στό «πνευματικό» προσκήνιο. (Ἄν ὑπάρχουν τέτοιοι, καί ὑπάρχουν βέβαια, ζοῦν καί κινουῦνται ἄλλοῦ καί σχεδόν ὅλοι εἶναι κλεισμένοι στόν ἑαυτό τους). Πρόκειται γιά πραγματική συμφορά, πού προήλθε ὄχι ἀπό τήν ἑλλειψη ταγῶν καθεαυτήν, ἀλλά ἀπό τήν πλαστογράφηση καί ἐκπόρνευση τοῦ ρόλου τοῦ ταγοῦ. Ἡ κατάσταση τοῦ νά ἐμφανίζονται στήν κορυφή τῆς Διανοήσεως ἄνθρωποι πού δέν ἔχουν καμμίᾳ κατά φύσιν σχέση μέ τή διανόηση εἶναι πολύ πιό ἐπικίνδυνη ἀπό τήν ἀπόλυτη ἀνυπαρξία

διανοήσεως. Ἡ θριαμβεύουσα ἰδεολόγος ἀγυρτεία, παρὰ τήν τραγικότητά της, εἶναι τό κύριο σύμπτωμα τῆς ἐσχάτης ἱστορικής παρακμῆς, στήν ὁποία περιήλθε ὁ τόπος αὐτός.

Ὁ πολιτικός τῆς ἐπιστήμης, ὁ διπλωμάτης τῆς φιλοσοφίας, ὁ τεχνοκράτης τῆς θρησκείας, ὁ ἔμπορος τῆς τέχνης εἶναι τά δикέφαλα τέρατα πού γέννησε ἡ ἐξαλλάτουσα ἐξουσιαστική ἀτμόσφαιρα. Ἄν τό βαρὺ νέφος τῆς δέν προκαλοῦσε τήν καταστροφή κάθε ἱκμάδας στοχασμοῦ καί πνευματικῆς υἱείας, ἡ ἐμφάνιση τῶν τραγελάφων αὐτῶν θά ἦταν ἀδύνατη. Τοῦτο ὅμως δέν ἀθωώνει τόν ἀστόχαστο στοχαστή ὡς ἀπλό θύμα τῆς Ἐξουσίας. Ὁ ἀποδοχέας τοῦ ἐξουσιαστικοῦ δόγματος εἶναι ὁ συντηρητής καί προαγωγός τοῦ δογματισμοῦ: Χωρίς αὐτόν δέν θά ὑπῆρχε δόγμα. Ἡ εὐθύνη γιά τίς συνέπειες μοιράζεται μεταξύ τους. Ἐπιτέλους, ἡ προδοσία τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς Ἐπιστήμης μόνο γιά τούς ἀντιπροσώπους τους εἶναι νοητή. Ἡ ἐξουσία ἀπλῶς τήν καρποῦται. Γιαυτό καί οἱ ἐπιστήμονες - προδότες τῆς ἀποστολῆς τους εἶναι οἱ χειρότεροι σχιζοφρενικοί ἐξ ὅλων ὅσοι διαπράττουν ἐγκλήματα κατά τοῦ πολιτισμοῦ.

Μετέωρος

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

(του Πανεπιστημίου Πατρών)

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ πρωτογονισμού

Μέσα στό θρίαμβο τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας καί τῆς βιομηχανικῆς ἀφθονίας, πού χαρακτηρίζει τήν ἐποχή μας, εἶναι πολύ δύσκολο νά σκεφτεῖ κανεῖς, πώς εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ 20οῦ αἰῶνα νά βαδίζει σέ μιά καινούργια μορφή πρωτογονισμού. Ἰσως ἡ σκέψη αὕτη νά φαίνεται σέ πολλούς κοινότοπη, πού γίνεται συνεχῶς σέ ὅλες τίς ἐποχές, ἀπό ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι δέν ἔχουν τή δύναμη νά παρακολουθήσουν τίς φυσικές μεταβολές τῶν καιρῶν τους. Μάλιστα μποροῦν νά ἰσχυριστοῦν δι, ὅσο ἡ ταχύτητα τῶν ἀλλαγῶν αὐξάνει, τόσο ἡ ἀδράνεια προσαρμογῆς γίνεται ἐντονότερη καί οἱ ἀντιδράσεις ἐναργέστερες. Αὕτη ὅμως ἡ ἔγκυρη παρατήρηση δέν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη γιά τή σωστή πορεία τοῦ πολιτισμοῦ μας.

**

Προτοῦ προχωρήσουμε στήν ἀνάλυση τῶν πραγμάτων, πρέπει νά ἐπισημάνουμε τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο συζητοῦν οἱ σύγχρονοι τεχνοκράτες τά κοινωνικά, τά ἠθικά καί ἐν γένει τά πνευματικά προβλήματα. Μιά υπεραπλούστευση καί μιά βάρβαρη χοντροκοπιά κυριαρχοῦν στήν ἀνάλυση λεπτῶν προβλημάτων, ἡ ὁποία ὄχι μόνον δέν σκορπίζει φῶς στά σκοτεινά καί δύσκολα ἐρωτήματα, ἀλλά δυστυχῶς σπρώχνει τόν ἀπαίδευτο σέ πλήρη σύγχυση καί τελικῶς στήν ἀπόλυτη ἀδιαφορία. Ὁ μαζικοποιημένος ἐπιστήμονας εἶναι μιά θλιβερή κοινότοπη μονάδα, πού οἱ ἀνησυχίες τῆς περιορίζονται στόν ἄχαρο ἀγῶνα γιά τήν συσσώρευση ὑλικῶν ἀγαθῶν καί τήν ἱκανοποίηση ταπεινῶν ἐπιθυμιῶν. Ἄν κανεῖς θελήσει νά ἀναταράξει τά λιμνάζοντα ὑποπροϊόντα τῆς παρακμασμένης σκέψης ἢ τῆς ἀσθενικῆς πνευματικῆς ἀνησυχίας, τότε ἀποκαλύπτεται ἕνας συναισθηματικός καί πνευματικός πρωτογονισμός, πού προκαλεῖ τήν ἐκπληξη καί τό φόβο στό σκεπτόμενο ἄνθρωπο. Ἡ ἀδικαιολόγητη ἐπιθετικότητα καί ἡ σύγχυση ἰδεῶν συμπλέκονται σέ μιά ἀνιερή πολυφωνία ἀπό παιδικούς ὡς ἀνόντους μονόλογους μέ γενικό χαρακτηριστικό τή βαθειά διείσδυση τῶν ἐξουσιαστικῶν δογματικῶν κοσμοθεωριῶν, πού καθηλώνουν τή σκέψη. Συγκεκριμένα ὑπάρχουν σύμβολα τοῦ λόγου, τά ὁποῖα ἐκφράζουν δύο κατηγορίες ἐννοιῶν, τίς καθαγιασμένες καί τίς ἐπάρατες, δηλαδή οἱ πρῶτες εἶναι ἀπαράβιαστα ἱερά ἰδεώδη, ἐνῶ οἱ δεύτερες εἶναι ἁμαρτίες, πού δέν ἐπιτρέπεται ἀκόμα καί νά ἀναφερθοῦν, γιατί ταυτίζονται μέ τόν διάβολο. Π.χ. ἡ ἰσότης, γιά τόν μαρξιστή εἶναι ἱερή καί ὁσία, ἐνῶ ὁ καπιταλισμός εἶναι τό πνεῦμα τοῦ κακοῦ. Ὅμοιως γιά τόν μαζικοποιημένο ὁπαδό τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας μαρξισμός σημαίνει κόλαση, στήν ὁποία τιμωροῦνται ἄθῳα θύματα, ἐνῶ ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία εἶναι ἡ πεμπτοσύνη τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Ἡ διαφωνία στήν κατάταξη τῶν συμβόλων δέν εἶναι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, γιατί τίποτε δέν εἶναι ἀπόλυτο. Τό ἀπογοητευτικό εἶναι ἡ ἀκίνητοποίησις τῆς σκέψης, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό μιά ἀντανακλαστική ἀντίδραση στούς συνειρμούς, σέ τρόπο ὥστε νά ἀποκλείεται τόσο ἡ πρωτοτυπία ὅσο καί ἡ σωστή ἐφαρμογή τῆς λογικῆς. Ἔτσι οἱ φωτισμένοι τεχνοκράτες μετὰ ἀπό ἕνα διαλεκτικό καί φιλοσοφικό «ποίημα» πρωτογόνου παραλογισμοῦ, προχωροῦν στή σύνθεση μεγάλων συμπερασμάτων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν κορωνίδα ἀφέλειας καί ἀντιφάσεων. Ἀντιθέτως, ἂν παραδρεθοῦμε σέ συζητήσεις εἰδικῶν κοινωνιολόγων καί κατ' ἐπάγγελμα φι-

λοσόφων, θά θαυμάσουμε τήν ἐφευρετικότητα τῆς πολύπλοκης ὁρολογίας πού χρησιμοποιοῦν, γιά νά ἐκφράσουν ἀπλά πράγματα. Μιά μεγαλοπρέπεια γλωσσικοῦ ὀργάνου προσπαθεῖ νά δώσει περιεχόμενο ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχει.

*
**

Η σύγχρονη ἐπιστήμη, παρ' ὅλο πού ἔχει στή διάθεσή της προηγμένο μαθηματικό ὄργανο, δέν κατόρθωσε νά ἐντοπίσει τούς μεγάλους νόμους, πού ἐκφράζουν τά φαινόμενα καί τήν ἐξέλιξη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οἱ στατιστικές καί γενικότερα οἱ μαθηματικές ἀναλύσεις μπορεῖ νά ὀδηγήσαν σέ ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα, χωρίς ὅμως νά μποροῦν νά θεμελιώσουν τήν ἱστορική πορεία σέ μιὰ αἰτιοκρατική διαδοχή. Βεβαίως ὑπάρχουν οἱ ὁπαδοί τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου, πού διαθέτουν αἰτιοκρατικό μοντέλο τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἔχουν βρεῖ τούς νόμους τῆς ἐξέλιξης τῶν κοινωνικῶν συστημάτων. Τά νοητικά σχήματα δέν ἀποτελοῦν ἀπόδειξη, πού ἐξασφαλίζει κύρος στή θεώρηση τῶν πραγμάτων – μόνο ἡ συνεχῆς ἐπαλήθευση ἐπιτρέπει τήν διατήρηση τῆς θεωρίας. Ξεφεύγει τοῦ σκοποῦ μας ἡ μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου τόσο σάν μεθόδου ὅσο καί σάν ἱστορικοῦ μοντέλου. Σ' αὐτές τίς λίγες γραμμές τοῦ παρόντος θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε τούς ἐρεθισμούς, γιά νά σκεφτοῦμε μερικά χαρακτηριστικά τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ.

*
**

Θ α ἦταν κακόβουλη πρόθεση καί μωρία ἡ ἄρνηση τῆς προόδου σέ ὅλη τήν ἔκταση τῆς ὕλικῆς καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Κάθε προσπάθεια ἀπόδειξης αὐτῆς τῆς ἀλήθειας εἶναι ὄχι μόνον περιττή, ἀλλά καί ἀνόητη φλυαρία. Ἡ πρόοδος εἶναι προφανής, ἀλλά ἡ ἐξασφάλισή της δέν εἶναι βεβαία· ὑπάρχουν ἀνεπιθύμητα σημάδια, πού μαρτυροῦν πνευματική κόπωση καί ἀδυναμία καθολικῆς πορείας. Ἡ μαγικοποίηση τῆς ἐπιστήμης καί ὁ περιορισμός τῆς ἀξιοκρατικῆς ἐπιλογῆς ὄχι μόνον δέν ἐξασφαλίζουν τήν πρόοδο, ἀλλά ἀντίθετα μηδενίζουν τήν ποιότητα καί ὑποσκάπτουν τήν ἐξέλιξη. Πράγματι ἡ πραγματικότητα δημιουργεῖται ἀπό τίς προγενέστερες καί ἀπό τήν τυχαία μεταβολή. Ἐτσι εἶναι φανερό πώς σέρνουμε κατά κάποιο τρόπο ὁλόκληρο τό παρελθόν. Ἡ μαζική συμμετοχή στήν πνευματική ἐκδήλωση εἶναι εὐεργετική μόνον, ὅταν οἱ ἀδυναμίες καί οἱ προκαταλήψεις, ἀπό τίς ὁποῖες κατέχεται τό πλήθος, ἐξισορροποῦνται ἀπό τή δύναμη τῆς προόδου, ἐνῶ στήν ἀντίθετη περίπτωση εἶναι ἀρνητικοί συντελεστές, πού ἐπιδίδουν τήν ἐπιδράδυνση ἢ τήν διαστροφή τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ προσαρμογή σέ καινούργιες πραγματικότητες εἶναι εὐκολη γιά τούς προικισμένους, ἐνῶ εἶναι ἀδύνατη γιά τούς ἀνόητους ἢ πολύ δύσκολη γιά τή μετριότητα. Ἡ ἱστορική παράδοση καθηλώνει τόν κοινό ἄνθρωπο στό συνηθισμένο, τοῦ περιορίζει τήν πρωτοτυπία καί τόν κάνει κατὰλληλο γιά τήν διόγκωση τῆς μάζας. Ἐτσι εἶναι φυσικό ἡ ἀνεξέλεγκτη μαζικοποίηση τῆς ἐπιστήμης νά συντελεῖ στήν ἐπικράτηση ἀντιπροσώπων της, οἱ ὁποῖοι παραμένουν καθηλωμένοι καί δυσκίνητοι μέσα στόν στενό χώρο τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐφαρμογῆς, χωρίς ἐρευνητικό προβληματισμό καί γόνιμη φαντασία. Ἡ προσφορά μιᾶς ἐπιστήμης αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι ἐλάχιστα θετική καί στίς περισσότερες περιπτώσεις ἀμφίβολη.

Παρ' ὅλο πού ἡ ἐπιστημονική κατάκτηση ἀπό τή φύση της δέν μπορεῖ νά χωριστεῖ σέ ἐπιμέρους εἰδικές γνώσεις, ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ὀδηγεῖ σ' ἓνα ἀπεριόριστο πλήθος κατηγοριῶν γνώσεων, τίς ὁποῖες κατέχουν καί μελετοῦν ἐπιστήμονες περιορισμένης εἰδικότητας. Αὐτός ὁ κατατεμαχισμός τῆς ἐνιαίας γνώσης ἀντιστρατεύεται τόσο στήν ἐννοια τῆς ἀλήθειας ὅσο καί στήν προσέγγιση τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας.

Ὁ σύγχρονος ἐπιστήμονας συμπίπτει καί περιορίζεται σέ στενά ὅρια διανοητικῆς

ἀπασχόλησης, μέ ἀποτέλεσμα νά παραμένει χωρίς ἐρεθισμούς καί γνώσεις γιά τή θεώρηση καί ἐρμηνεία τοῦ κόσμου. Ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ἐρευνητῶν μέ καθολική σκέψη κατορθώνουν νά ἐξυψωθοῦν πάνω ἀπό τό κοντόφθαλμο πλῆθος τοῦ μέσου ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος στήν πραγματικότητα δέν κατέχει γνώση, ἀλλά μιά ἀσυνεχῆ καί ἑλλειπτική τεχνική μεγάλης ἢ μικρῆς ἐμπειρίας.

Ὁ μαζικοποιημένος ἐπιστήμονας ἐκφράζει καί συνιστᾷ τήν ἀναγέννηση τοῦ πρωτόγονου βαρβαρισμοῦ, γιατί συμπληρώνει τά κενά τῆς γνώσης μέ ἀφελεῖς ἀρχαϊκές ὑποθέσεις, ἐνῶ τό κύρος τοῦ εἰδικοῦ ἐπιβάλλει τήν αὐθαίρετη καί ἀνόητη γενίκευση. Δέν εἶναι σπάνιο φαινόμενο τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης ἡ προβολή ἀλληλοσυγκρουομένων θεωριῶν, οἱ ὁποῖες προκαλοῦν σύγχυση ἰδεῶν, γιατί ὁ ὑπερβολικός διαμερισμός τοῦ ἀντικειμένου ἐρευνας ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀπλοποίηση τοῦ φαινομένου καί συγχρόνως τήν ἀποσύνδεση τῶν συμπερασμάτων ἀπό τήν ἐνότητα τοῦ συμβάντος. Ἴσως δικαιολογημένα νά προβληθοῦν τά ἐρωτήματα: Πῶς εἶναι δυνατόν, ὁ κοινός ἐρευνητής, κλεισμένος μέσα στά στενά ὅρια τοῦ ξεκομμένου ὀπτικοῦ πεδίου ἐρεῦνης, νά κατορθῶναι νά ἀνακαλύπτει νέα δεδομένα, πού προάγουν τήν ἐπιστήμη, τήν ὁποία γνωρίζει μερικῶς; Πῶς συμβαίνει αὐτό τό παράδοξο, ἀλλά ἀναμφισβήτητο γεγονός; Πράγματι οἱ συνηθισμένοι ἐρευνητές, πού ἀποτελοῦν τόν κορμό τῶν πειραματικῶν ἐρευνητικῶν κέντρων δέν εἶναι οὔτε μεγαλοφυεῖς οὔτε διακρίνονται ἐκπληκτικά γιά τίς ξεχωριστές ἱκανότητες, εἶναι πολύ κοντά στόν μέσο ἄνθρωπο.

Ἄν ὑποθέσουμε πῶς στό σύνολο τῶν ἐρευνητῶν δέν ὑπάρχουν οἱ διακεκριμένες ἰδιοφυεῖς, πού ἐπινοοῦν τό παράδειγμα ἐρευνας καί τήν ἐνωτική θεωρία τῶν ἀποτελεσμάτων, τότε γιά τοὺς πολλοὺς δέν ὑπάρχει ἀντικείμενο ἐρευνας, γιατί ὁ κοινός νοῦς εἶναι ἐλάχιστα προικισμένος μέ τήν πρωτότυπη φαντασία. Ἡ προσφορά τοῦ ἀνώνυμου στή γνώση δέν εἶναι αὐτοδύναμη, εἶναι ἔργο πλάτους καί σέ καμμιά περίπτωση βάθους. Ἡ πραγματική ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης χρειάζεται τήν καθολική ἐποπτεία καί τή συνθετική φαντασία, ἡ ὁποία ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν ξεπερασμένη θεώρηση, γιά νά δημιουργήσει τό καινούργιο εἶδωλο τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιστήμη τῶν σωματιδίων καί τοῦ ἀστρικοῦ χώρου εἶναι ἀδύνατον νά στηριχθεῖ στόν μαζικοποιημένο ἐρευνητή, πού ὀφείλει τήν ὑπαρξή του στό φωτεινό παράδειγμα τῆς ἐλεύθερης μεγαλοφυΐας. Ἡ ἀφαίρεση καί τό βάθος τοῦ πειράματος τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης κάνει πιο ἐπιτακτική τήν ἀνάγκη τῶν ἐμπνευσμένων πρωτοπόρων καί ἐλάχιστα ἀπαραίτητη τήν παρουσία τοῦ κοινοῦ ἐρευνητῆ, γιατί τόν ἀντικαθιστᾷ ἡ ὑψηλή τεχνολογία καί τεχνική. Ὁ μέγας δημιουργός τοῦ μικρόκοσμου ἔχει ἀνάγκη περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορὰ ἀπό τόν πνευματικό πολιτισμό τοῦ εὐφάνταστου στοχαστῆ καί ὄχι ἀπό τήν κοινότητα σκέψη τοῦ πλῆθους. Οἱ θεμελιωτές τῆς προωθημένης φυσικῆς εἶναι πολύ πιο κοντά στήν φιλοσοφική ὑπέρβαση ἀπό τόν Νεύτωνα καί Γαλιλαῖο, πού πίστευαν στήν αἰτιοκρατία τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπιστήμη καί γενικότερα ὁ πολιτισμός μας ὅσο θά ἀνέρχεται τίς βαθμίδες τῆς ἀνάπτυξης, τόσο θά δένεται μέ τήν ὀριακή ὑπόθεση καί θά ἀπομακρύνεται ἀπό τήν περὶ τὴν κοινότητα.

Δυστυχῶς τό πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πού κύριο σκοπὸ τοὺς ἔχουν ἓνα ἀκράτητο εὐδαιμονισμό, μεγαλώνει, ἐνῶ αὐτοὶ πού ἐνδιαφέρονται γιά τίς ἀρχές τοῦ πολιτισμοῦ καί γιά τήν ἀνοδική πορεία τοῦ κόσμου συρρικνώνονται ἀπελπιστικά. Εἶναι δύσκολη ἡ ἀναζήτηση ἐρευνητῶν, πού θέλουν νά ἀσχοληθοῦν μέ τήν καθαρή ἐπιστήμη. Ἀντιθέτως ἡ ἐφαρμογὴ συγκινεῖ τοὺς νέους, ὄχι γιά τήν κατάκτηση τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας, ἀλλά γιά τήν συσσώρευση καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Δέν εἶναι ὑπερβολή, ἂν ποῦμε πῶς ὁ τύπος, πού κυριαρχεῖ σήμερα, δηλαδή σ' ἓνα σταυροδρόμι τοῦ πολιτισμοῦ, σέ μιά κορυφὴ τῆς τεχνολογίας, εἶναι ἓνας πρωτόγονος καί ἐπικίνδυνος ἄνθρωπος, πού μπορεῖ νά καταστρέψει τόν ἑαυτό του καί τόν πολιτισμὸ τῶν πατέρων του. Ἀμέριμος ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς καί τίς θυσίες τῶν παλαιότε-

ρων, ενώ συγχρόνως πιστεύει ότι όλα αυτά του ανήκουν σάν φυσικά δικαιώματα. Με κυνικότητα περιφρονεί ό,τι δέν είναι αισθησιακό και προβάλλει μέ θρασύτητα θεωρίες, πού αποπνέουν πνευματικό και ήθικό μαρασμό. Οί πνευματικές απολαύσεις όσο ύψηλότερες και ευγενέστερες είναι, τόσο ή θυσία τους γίνεται πιο ανώδυνη από τόν ανυποψίαστο χονδράνθρωπο, πού άρχισε νά δεσπόζει σέ κάθε κοινωνικό σύνολο. 'Ο έλλογος άνθρωπος πέρασε από τήν πνευματική και ψυχική γοητεία του θείου λόγου στην κυριαρχία του όρθου λόγου, πού γέννησε τήν επιστήμη και έλυσε πολλά και δύσκολα προβλήματα. Σήμερα δέν είναι και τόσο φανερό, άν υπάρχει λόγος πού φωτίζει τό δρόμο τής ζωής.

*
**

Πολλοί στοχαστές αναζήτησαν καινούργιες άρχές μέσα σέ ρομαντικά φαντάσματα, πίστεψαν πώς ή θυσία τής ολοκληρωμένης ελεύθερης μονάδας, δηλαδή τής άξεπέραςτης ανθρώπινης ύπαρξης, θά όδηγοΰσε στον επίγειο παράδεισο του ύλικού και τεχνοκρατικού πολιτισμού. Άντικατέστησαν τήν ψυχική καλλιέργεια μέ τήν αισθησιακή απόλαυση, τήν πνευματική ανάταση μέ τήν κυνική άδιαφορία, τά ιδεώδη μέ τήν κενή πεζότητα, τήν ιδιοφυία μέ τή μωρία και τήν επιστημονική έμβάθυνση μέ τήν τεχνική έπιτυχία. Είναι πολύ δύσκολο νά κρυφτούν τά σημάδια του πρωτογονισμού, πού προβάλλουν άπροσδόκητα χωρίς κανένα εμπόδιο. Οί μαζικοποιημένοι αντιπρόσωποι τής επιστήμης και τής τέχνης, τής πολιτείας και του κράτους, φαντάζονται τήν πρωτόγονη βαρβαρότητα σάν θείο δώρο. Πνευματικά και ψυχικά ευνουχισμένοι δέν υποψιάζονται πώς έφτασαν πολύ κοντά στις πύλες τής παρακμής. Τό μεγάλο πείραμα τής απαλλοτριώσης τής ελεύθερης προσωπικότητας γιά χάρη τής συνολικής ισοπέδωσης, πού γίνεται μέ πολλές και διαφορετικές μορφές, όχι μόνον δέν έπιτυγχάνει σάν τρόπος ζωής, αλλά είναι πλέον επικίνδυνο ακόμα και γι' αυτή τήν ιστορική εξέλιξη του ανθρώπου. 'Η ανθρώπινη μάζα επανέρχεται σέ μία καινούργια μορφή πρωτογονισμού, ή όποία είναι ντυμένη μέ τόν πλούτο τής βιομηχανίας και στολισμένη μέ τίς εκπλήξεις τής ύψηλης τεχνολογίας. Οί καθοδηγητές πού ύμνουν τίς καθολικές κατακτήσεις προβάλλουν νέα μεγαλεπήβολα συνθήματα γιά περισσότερη «εϋτυχία». Π.χ. κοινωνική άπελευθέρωση, δημοκρατικοποίηση των δομών, συμμετοχή στην έξουσία, όχι στην έντατικοποίηση τής δουλειάς και άλλα πολλά, πού συνθέτουν ένα υπέροχο δημαγωγικό έλιξήριο χωρίς κανένα ουσιαστικό αντίκρουσμα. Έτσι τό βάρβαρο πλήθος τιθασεύεται πρόσκαιρα από τους έξαχρειωμένους έξουσιαστές και επιβάλλει τόν δικό του πολιτισμό, δηλαδή τής άσήμαντης μετριότητας. Θά μπορούσε κανείς νά πλημμυρίσει από αισιοδοξία, άν οί μεγάλες τεχνολογικές κατακτήσεις δέν συνοδεύονταν από τά συμπτώματα ενός βάρβαρου πρωτογονισμού, πράγμα πού γίνεται φανερό από τίς απαντήσεις στα έρωτήματα:

1) Στην εποχή μας περιορίστηκε ή βία ή συναγωνίζεται και τήν πιο απάνθρωπη άγριότητα;

2) Στις σύγχρονες ή στις παλαιότερες κοινωνίες έχουμε έντονότερο τό αίσθημα ανασφάλειας και του φόβου απόδλεπτης καταστροφής;

3) 'Ο σεβασμός προς τόν άνθρωπο και τή φύση βρίσκεται σέ ύψηλότερο επίπεδο σήμερα ή σέ προγενέστερες εποχές;

4) Οί άνθρωπινες σχέσεις πλησιάζουν τήν τελειότητα ή ή απομακρύνονται από αυτή;

5) Ποιά είναι τά μεγάλα ιδεώδη και ποιά είναι τό νόημα πού δίνουμε στη ζωή;

Δέν είναι δέδαιο πώς οί απαντήσεις στα παραπάνω έρωτήματα ή σέ ανάλογα ικανοποιούν και τους πιο αισιόδοξους. Είναι άδύνατο και μέ τήν καλύτερη θέληση, νά πιστέψουμε σέ μία παράλληλη ανάπτυξη του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού. Δυστυχώς ή τεχνολογία μέ όλο τόν πλούτο της, χωρίς νά είναι υπεύθυνη, όχι μόνο δέν ευεργέ-

ΠΟΤΗΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ

Στό νεκρό μαχητή τοῦ Σαράντα

Στό στήθος του πικρή λαβωματιά
κι ἡ μοίρα τό σάβανο του στρώνει
στά χιονάνθιστα θουνά τῆς Πίνδου.

Ὁ ἦχος τοῦ μοιραίου πυροβολισμοῦ
σταυρώνει τήν ψυχή του
στήν κορυφή τοῦ νέου Γολγοθᾶ.

Συντρόφισά του μόνο ἡ παγωνιά
ξεσχίζει μέ τά δόντια της
τά ματωμένα βογγητά του.

Ἰσόδιοι τάφοι τά γύρω του θουνά
ρουφᾶνε κάθε του χαρά
καί τήν κατασπαράζουν.

Οἱ δλόλαμπρες ἐλπίδες του
σωριάζονται σέ πυρωμένα κάρβουνα
καί πάνω ὁ λογισμός του,
ξυπόλυτος περπατητής, σπαράζει.

Τό παρελθόν του ξεψυχᾶ
στήν ἀγκαλιά τ' ὀνείρου
καί τό παρόν τόν λούζει
μέ θρύσες δάκρυα καντά.

Μέ τῆς καρδιάς του τούς παλμούς
μετρᾷ τίς μαχαιριές τοῦ χάρου
στίς σάρκες καί στό νοῦ του
καί ἡ ὁρροσιά τῆς μνήμης του στερεύει.

Μέ τή ματιά του μάχεται
τοῦ Ἄδη τά σκοτάδια
καί μέ τοῦ κορμιοῦ του τά ὀστά
θεμελιώνει κάστρα.

Τέσσερις ἄγγελοι λευκοί
τή γιγαντόσωμη ψυχή του
στόν Ἄδη κατεδάζουν
μέ κυρτωμένους ὦμους.

Τῆς γῆς οἱ σκλάβοι τόν θρηνοῦν
καί μέσα ἔπο τό μνημα του
προσμένουν νά φωτίσει
τῆς λευτεριᾶς τ' ἀστέρι.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Ἡ Σφαγή τῶν Ταράνδων

Ἀπό τήν Ἑλληνική τηλεόραση πληροφορηθήκαμε (Ἰούλιος 1986) ἕνα ἀποτρόπαιο γεγονός, πού ἀποκαλύπτει τό θλιβερό ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ μας. Δεκάδες χιλιάδες ἀθῶων καί ἀνύποπτων ζώων πού δόσκοντας προσεβλήθησαν ἀπό τό ραδιενεργό καίσιο (πού ἐκτοξεύτηκε ἀπό τό Τσερνόμπιλ), ὁδηγήθηκαν σέ σφαγή λόγω ἀκαταλληλότητος τοῦ κρέατός των γιά τή διατροφή τοῦ ἀνθρώπου. Τό γεγονός αὐτό δέν σχολιάστηκε, οὔτε ἀναπτύχθηκε ἡ τεράστια σημασία του σάν προαγγελία ἄλλων ἐπερχομένων περιστατικῶν. Καί ὅμως αὐτή ἡ σφαγή μπορεῖ νά ἐπαναληφθεῖ, χωρὶς νά γίνει οὔτε εἰδήση, ἔστω κι ἂν πρόκειται γι' ἀνθρώπους. Ἀλλά ἐνῶ αὐτά συμβαίνουν στήν Λατινία, οἱ ἐξουσιαστές πού καμουφλάρονται καί παραμένουν ἀθέατοι μέσα στά συστήματα, μᾶς κάνουν συνεχῶς πλύση τοῦ ἐγκεφάλου: ἐνδιαφέρονται καί φροντίζουν, πρὸς χάριν τῶν λαῶν, νά μᾶς ἐξασφαλίσουν ΕΙΡΗΝΗ καί ὑψηλό βιοτικό ἐπίπεδο (δταν τὰ 2/3 τῶν κατοίκων τοῦ πλανῆτῃ μας πεινᾶνε ἢ καί πεθαίνουν ἀπό πείνα, πολέμους, ἀρρώστειες...). Αὐτὴ ἡ δῆλωση εἶναι ἀναιδής.

Δυστυχῶς οἱ λαοί, παγιδευμένοι ἀπό τόν μαζισμό πού γεννᾷ τοὺς ἀντι-θεσμούς, δηλαδή γεννᾷ τό νομικίστικα ἐκείνα σχήματα πού ἀνατρέπουν ἐγκαίρως κάθε προσπάθεια γιά τόν σχηματισμό ἀριστο-κρατίας (δηλαδή σύνθεση τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας στή διοίκηση μέ κορυφή πάντοτε καί σέ κάθε ἐπίπεδο τόν ἀριστο, «κλέος ἀέναον θνητῶν» κατὰ Ἡράκλειτον), ἀδυνατοῦν νά συλλάβουν τό ἄθλιο καί ὀλέθριο παιχνίδι πού παρουσιάζουν κατὰ καιροὺς οἱ ἐξουσιαστές μέ «θεοὺς», διαβόλους, μεσσίες, σωτῆρες, πολέμους, πολιτικές ἐξεγέρσεις, ἰσότητες, ἀγάπες, βία κ. ἄ., πού ἡ τέχνη τοῦ ἐξουσιασμοῦ ἐφευρίσκει πρὸς φόβον καί συγκράτησιν τῶν ἀνθρώπων στά ἀόρατα καί ὁρατά δεσμά.

Καί εἶναι ἐντελῶς ἄσκοπες οἱ κριτικές ἀναλύσεις τοῦ ἔργου αὐτῶν τῶν δογματικῶν «διανοητῶν», διότι ὅση μελάνη κι ἂν ἀναλωθεῖ ἐναντίον τῶν ἀπόψεών τους, τελικῶς τό δικό τους παιχνίδι παίζουμε. Δουλειά δική τους εἶναι ἡ πλαστογράφηση τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, οἱ παγίδες τῆς γλωσσολογίας, ἡ στρέβλωση καί παρερμηνεία τοῦ λόγου καί τῆς γνώσης. Ἔτσι, ὥς ἀφήσουν κατὰ μέρος τίς «ἐξυπνάδες» τῶν «ἀναλύσεων» καί «ἀντιπαραθέσεων» οἱ παριστάνοντες τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοινωνικῆς ἐντροπίας, διότι φωνασκοῦντες ἢ εἶναι ἀφελεῖς ἢ γυρεῦουν νά μποῦν σέ κάποιο σύστημα. Ἄλλωστε μόνον οἱ ἐκτετατοὶ ἀποκαλύπτουν ὅτι οἱ «σοφοί» τους πουθενά δέν κατόρθωσαν νά δώσουν σωστὲς κατεθύνσεις. Οἱ ἀντι-θεσμοί, πού παράγουν, ἔχουν ὁδηγήσει σέ ἀδιέξοδα μέ συνέπειες τραγικῆς. Ἡ ἀνθρωπότητα κινδυνεύει εἴτε ἀπὸ τὴν πείνα εἴτε ἀπὸ τὴν ὑπερκατανάλωση [«ὁδὸς ἄνω κάτω μίη καὶ ὠυτή», ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος]. Ἡ σφαγὴ τῶν ταράνδων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δρόμοι τῶν ἐξουσιαστῶν δέν ὁδηγοῦν πουθενά. Αὐτὰ δέ τὰ «κόλπα», ὅτι τό τάδε σύστημα φταίει (καί ἀσφαλῶς ὑπάρχουν καλύτερα καί χειρότερα συστήματα, ἐντὸς θεθαίως τοῦ χώρου τοῦ ὀλέθρου) ἢ ὅτι δέν φταίει, ἀλλά φταῖνε οἱ «ἐφαρμοστές», δέν πρόκειται νά δώσουν ἀπαντήσεις στά καυτὰ θέματα τῶν ἀνθρώπων. Τό μόνον πού ἐπιτυγχάνουν εἶναι ἡ σύγχυση ἢ κάποια ἱσορροπία, πού θά διατυμπανισθεῖ σάν «λύση». Λύσεις ὅμως δέν προσφέρουν καί τό ξέρον καί οἱ ἐξουσιαστές καί οἱ «στοχαστές» τους.

Διότι ἡ λύση εἶναι ἀπόλυτα συνδεδεμένη μέ τόν φυσικό ἄνθρωπο-πρόσωπο. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος-πρόσωπο, πού πρέπει νά πάρει τήν ἀρμόζουσα θέση στήν πυραμίδα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας, ὁ «κρέσσων», ὅπως ἔλεγε ὁ Δημόκριτος, παράγει θεσμούς ἱκανούς νά συγκρατοῦν τήν φυσική ἀνθρώπινη τάση πρὸς τήν «ἐντροπία», τάση πού στή διοίκηση ὁδηγεῖ ὁλόκληρη τήν κοινωνική σύνθεση σέ ἐκφυλισμό, μέ συνέπειες πού τίς βλέπουμε στὸν ὑπερθετικό βαθμὸ σήμερα. Καί γιὰ νά υπάρξουν θεσμοί, πού νά συγκρατοῦν αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη καὶ κοινωνικὴ τάση πρὸς τήν «ἐντροπία», πρέπει νά ἀναπτύχθουν ἐκ νέου τὰ ἐργαλεῖα ἐλέγχου τῶν θεσμῶν, πού εἶναι ἡ «Αἰδώς» καὶ ἡ «Νέμεση». Πρέπει τὸ δυνατόν ταχύτερα νά ἐπανεέλθουν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο πού κατέφυγαν αὐτές οἱ κοινωνικὲς ρυθμιστικὲς δυνάμεις, ἄλλως «ἄλγεα λυγρὰ» θ' ἀκολουθοῦν «θνητοῖς ἀνθρώποισι· κακοῦ δ' οὐκ ἔσσειται ἀλήκη», ὅπως δηλώνει ὁ Ἡσίοδος.

Ἡ σφαγὴ τῶν ταράνδων διετάχθη ὁμως, ὅπως εἶναι βέβαιον, ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες. Οἱ διαπιστώσεις τους, ὅτι τὸ κρέας τῶν ἀθῶων ζώων μολύνθηκε ἀπ' τὸ ραδιενεργό καίσιο τοῦ Τσερνόμιλ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου εἶναι ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν υἰεῖα τῶν πολιτῶν, μᾶς δίνει τὸ μέγεθος τοῦ ἐξαρτημένου ρόλου τους ἀπ' τὰ ἐξουσιαστικὰ κέντρα. Αὐτὴ ἡ δήλωση περὶ «υἰεῖας» ἀπὸ τὴν μία μεριά κι ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἐναγώνια προσπάθειά τους νά συνεχιστοῦν τὰ πυρηνικὰ προγράμματα πρέπει νά μᾶς πείσουν ὅτι: οὐδεμία δόθηθαί πρέπει νά ἀναμένει κανεὶς ἀπ' τοὺς ἐνταγμένους στὰ συστήματα ἐπιστήμονες. Αὐτοὶ οἱ τεχνολόγοι δὲν ἐπίστανται, ὅπως ὀφείλουν ὡς ἐπιστήμονες νά πράττουν. Δηλαδή: καὶ ἀκριβῆ γνώση τῶν θεμάτων νά ἔχουν, ἐντὸς τοῦ εὐρυτάτου χώρου πού αὐτὰ γεννῶνται ἢ ὑπάρχουν, καὶ τὴν δύναμη νά ἀρνοῦνται τὴν συμμετοχὴ τους στὸ ψεῦδος, δηλαδή στὴ συνειδητὴ διαστροφή τῆς ἀλήθειας, πού εἶναι ἀντίθετη τῆς ἀληθινῆς ἐποπτείας καὶ ἐπιστάσις, πού περιέχει ἐκτὸς τῶν πολλῶν νοημάτων ὅπως προσοχή, ἐπιμέλεια, φροντίδα, καὶ τὴν ἐννοία τῆς διοίκησης-κυβέρνησης. Οἱ τεχνο-λόγοι εἶναι ὄργανα τῶν ἐξουσιαστῶν καὶ ὄχι ὑπεύθυνοι ἡγέτες. Κι αὐτὴ ἡ προδοσία τοῦ ρόλου τους ἐρμηνεύει τὴν «ἐντροπία» καὶ τὸ κατάντημα τὸ σημερινό.

Ἐχει παρατηρηθεῖ ὅτι τὰ φαινόμενα αὐτὰ τῆς συγχύσεως καὶ τοῦ ψεύδους, συνεχῶς μετασχηματιζόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα ἀπὸ τοὺς ὑποτακτικούς τῶν ἐξουσιαστῶν, καταφέρνουν τελικῶς ἢ νά ἐξαφανίσουν τελείως τὴν προσπάθεια γιὰ ἐπ'ἀνδο τῆς κοινωνικῆς υἰεῖας στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἢ νά θέσουν σκληρὰ ἐμπόδια στοὺς ἱκανούς πού ἀποκαλύπτουν τὴν σύγχυση καὶ τὸ ψεῦδος ἢ τέλος νά ἐμφανίσουν τὴν «ἀλήθεια» ἀπλῶς σάν μιὰ ἀκόμη θέση στίς ἀπόψεις πού δῆθεν πλουραλιστικὰ ἐκτίθενται (ἅς ἀγοράσει ὁ καθείς, ὅ,τι θέλει). Ἄς δοῦμε τὴν εἰκόνα μ' ἓνα παλιὸ τρόπο: Σήμερα ἐμπορευματοποιήθηκε τελείως τὸ ὄν ἄνθρωπος. Δὲν χρειάζεται, ὅπως ἄλλοτε, ἡ βιαία συγκέντρωση ἀπὸ τὸν δουλέμπορο τῶν πρὸς πώλησιν σκλάβων. Σήμερα προσφέρονται οἱ ἄνθρωποι μόνοι τους, γιὰ νά ἐκτεθοῦν στὸ σκλαβοπάζαρο καὶ ἀποκτήσουν τιμὴ. Διότι τί ἄλλο μπορεῖ νά εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπίδειξη τοῦ γυνωμένου ἀνθρώπου ἀπὸ κάθε αἰδῶ; Τί ἄλλο μπορεῖ νά εἶναι ἡ προβολὴ τῶν διαστροφῶν, τῆς βίας, τοῦ ἐγκλήματος κι ὅλων τῶν ἄλλων, ἐξευτελιστικῶν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα, ἀθλιότητων, παρ' ἐκτὸς ἀπὸ ἰσχυρὰ σημεῖα πωλήσεων, πού θὰ προκαλέσουν ἀγοραστές; Πῶς ἄραγε ἐρμηνεύουν οἱ σοφοὶ ταγοὶ μας αὐτὸ τὸ φαινόμενο; Δηλαδή πῶς μπορεῖ αὐτὸ τὸ ἄθλιο ἐμπόρευμα νά «φεύγει πρῶτον καὶ ἀμέσως»;

Καὶ ἡ ἀπόγνωση, φυσικὸ ἐπακόλουθον τῆς συγχύσεως καὶ τοῦ ψεύδους πού μᾶς περιβάλλει, σκορπίζει γύρω μας τὸν φόβο καὶ μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπο σέ κάποιο «ἀριθμό». Ἐναν ἀριθμὸ, πού θὰ πετάγεται ἐπάνω, ὅπως ἔλεγε ὁ Ὁργουέλ, ὅταν θ' ἀκούει τὴν «ντουντούκα» τῶν ἐξουσιαστῶν νά τὸν καλεῖ. Ὑπάρχει ἄραγε ἀκόμη πεδίων ἀγῶνος; Ναι, ἄνθρωποι-νούμερα, ὑπάρχει!

Ἐρινός

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Ἑλεγεία στό σκήνωμα τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου

Κρατῶ στά χέρια μου τόν τελευταῖο τόμο τῆς *Ἱστορίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος* καί πορεύομαι δίπλα στό σκήνωμά σου, Δάσκαλε ἀγαπημένε. Σέ δέχεται ἡ γῆς τῆς Ἀττικής καί τό φῶς τῆς, τό φῶς τοῦ κόσμου. Ἡ γῆ, ὅπου σαρκώθηκε ἡ κραταιή ἑλληνική, καί κατά τοῦτο εὐρωπαϊκή, βούληση μέσα στίς ἀντινομίες τοῦ θείου αἵωνα μας καί τίς ἀντεγκλήσεις τοῦ δρῶντος χρόνου. Κι ὅμως, ὑπηρετήσεις τό πνεῦμα χωρίς ὑστερόβουλη στράτευση, ἀνοίγοντας τίς πύλες στήν φαντασμαγορία του, ὅπου ἡ ἐλευθερία ἀνάγεται στό ἀληθινό, καί ἡ ἀλήθεια στήν βαθυτέρη προσωπική ζωή τῶν ταγῶν του, σάν ἡ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης ἱστορικότητας.

Ἀπό τίς κλασσικές παρακαταθήκες τῶν προπατόρων πέρασες στό μυστικό καί στό ρωμαντικό τοῦ ἀλλοῦντος θεοῦ καί τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου, ἐμβαθύνοντας στό ἄδηλο, στήν ἐκσταση τοῦ μεγάλου μουσικοῦ λόγου, πού εἶναι ταγμένος νά τό ἐκφράσει, καί στά βάθη τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἐγώ· διεκδικοῦν κι αὐτά τό φῶς τοῦ ἱστορικοῦ, σάν ὅψεις τῆς ὑπαρξῆς καθώς εἶναι, δηλαδή σάν διαστάσεις τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ ἀληθοῦς.

«Μέ τούς κλασσικούς ἀγάπησα τό φῶς· μέ τούς ρωμαντικούς τή νύχτα. Μέ τούς λογικούς ἀγάπησα τήν ὀρθογώνια σκέψη· μέ τούς μυστικούς τήν ἀδηλή ἀλήθεια. Δέν ὑπάρχει τίποτε πού ν' ἀγαπήθηκε πολύ καί νά μή τ' ἀγάπησα κι ἐγώ. Μονάχα αὐτό μοῦ δίδει τό δικαίωμα (ἡ τήν σφαλερή ἐντύπωση ὅτι ἔχω τό δίκαιωμα) νά μιλήσω γιά ὅλα», ἔγραψες στόν πρῶτο πρόλογο τοῦ ἔργου ἐτούτου.

Εἶσαι ὁ Ἕλληνας ἐφηβος, πού χωρίς ν' ἀναιρέσει τήν αἰσιοδοξία του στήν θέαση καί στήν μοίρα τοῦ κόσμου, σάν μιά αὐτοτελή συσχέτιση τοῦ ἱστορικοῦ μέ τήν ἐλευθερία, βιωματοποιεῖς τό ἄδηλο καί τό ἀπειρο στό βῆμα τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου, κι ἀναγνωρίζεις τό δαιμονικό στοιχεῖο πού φωλιάζει στό βάθος τῆς ὑπαρξῆς μας, πέρα ἀπό τό μέτρο ἡ κάθε ἀντικειμενική μορφή.

Ὁ ἀρχαῖος, δέβαια, Ἕλληνας, ἀπό τήν περίοδο τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας μέχρι τά χρόνια τοῦ Πολύβιου, εἶχε ἐπιχειρήσει τήν ἀναγωγή τοῦ ἀπειρου ἱστορικοῦ γίνεσθαι σέ μιά μορφή συστήματος, ἀλλά βασιική του ἐπιμέλεια ἦταν νά ἐξετάσει τό ἱστορικό γίνεσθαι «σάν μορφή τοῦ λόγου, μόνο καί μόνο γιά νά τό ἀφηγηθεῖ ἡ (τό πολύ πολύ) γιά νά τό ἀξιοποιήσει ἠθικά καί πολιτικά σέ ἀντικείμενο τῆς φιλοσοφικῆς θέας» (ΠΚ, ΙΕΠ, Α σ. 27). Ἡ ἔννοια τοῦ ἱστορικοῦ σάν ἐλευθερία συνδυάζεται στούς Ἕλληνες ἠθικά καί αἰσθητικά μέ τούς βασικούς ὑπεριστορικούς ὅρους τῆς πλαστικότητας καί τῆς πειθαρχίας στήν καθαρότητα τῆς μορφῆς (τῆς γραμμῆς ἡ τοῦ ὄγκου) στήν τέχνη, στή φιλοσοφική θεώρηση ἡ στήν πολιτική νομοθεσία, πού, στήν ἐσχατή ἀπόληξή της, ἔτεινε νά περιορίσει καί νά ὀριοθετήσει τό πρόσωπο τοῦ κόσμου μέ ἀδιαφιλονίκητη στερεότητα.

Ἦταν ἡ τάση ἐκείνη τοῦ κλασσικοῦ στοιχείου πού ἐκδηλώθηκε σάν ἐπίτευγμα τοῦ πνεύματος, κυρίως τόν ε' αἰῶνα π.Χ. Μέ τήν ἀντίνομη ἀναγωγή τοῦ τραγικοῦ στήν ἐλευθερία σάν βουλευτική παράσταση, στήν ἐπακόλουθη ἐποχή τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος, ὁ Ἕλληνας ἐπέδιωσε ν' ἀποδεχθεῖ ἕνα φράγμα ἀδιαπέραστο ἀνάμεσα στό χάος καί στό βουλευτικό ἐνδιάμεσο, ἀνάμεσα στήν ὑπαρξή καί στήν ἱστορία, σάν ἐγγύηση τῆς ἐλευθερίας του.

Βέβαια, ἡ ἔννοια τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἀπειρου στήν ἑλληνική μαθηματική σκέψη, ὅπως

μπορούσε φιλοσοφικά ν' αναχθεί στην παρμενίδεια οντολογία, αποδίδει αίσθητικά αλλά και ηθικά την προσπάθεια αυτή, μιά προσπάθεια όμως που σχεδόν αναχαιτίζεται από την έννοια του δυναμικού απείρου και την ζηνώνεια μεταφυσική, όταν ο χρόνος είχε πιά εισβάλει – κυρίως μετά τον 'Αναξαγόρα – στην σφαίρα του όντος. Είναι η κίνηση, που στην όμολογία της διαταράσσονται τά ηρεμα ύδατα της παρμενίδειας μεταφυσικής.

Κι όμως οι καθарές γραμμές του κλασσικού πνεύματος, όπως φαίνονται ν' αρνούνται τά σκοτεινά βάθη του υποκειμενικού πόνου και νά μήν επιτρέπουν την παροδικότητα του ιστορικού νά δει τό φώς του ήλιου δίπλα στο σταθερό και στο μόνιμο, τείνουν νά επιβάλουν τό «*παραστατικά συγκεκριμένο στον Ίλιγγο του χάους*». 'Η άπέραντη έκταση του υποκειμενικού έγώ και η δυσαρμονία του σώματος τείνουν νά εκτοπίζονται από τον χώρο του ωραίου και του τέλειου.

'Η διαφορά του κλασσικού πνεύματος, μέ την υπεροχή του πλαστικού στοιχείου, από τίς άλλες φάσεις του ελληνικού πνεύματος, τόσο πριν από τον ε' αιώνα όσο και μετά, είναι πάντα θέμα θαυμού. 'Αν η έπίλεπτη αυτή έξισορρόπηση ανατράπηκε αργότερα, στους μεταχριστιανικούς αιώνες, προς χάριν του ρωμαντικού στοιχείου, που αναγνώριζε την σφαίρα της αιωνιότητας, και στην υποκειμενική έσωτερικότητα και τό μουσικό στοιχείο στην ζωγραφική τέχνη ανεξάρτητα από την συμμόρφωσή τους στους υπερχρονικούς και στους υπεριστορικούς όρους της αλήθειας και της έλευθερίας, προετοίμασε έν τούτοις μιά νέα αντίληψη για τό ιστορικό γίνεσθαι, που εκδηλώθηκε στην πλήρη άκμή της πολλούς αιώνες μετά τους 'Ελληνες και κυρίως μέ τον Διαφωτισμό.

Τό στοιχείο του άπειρου που ένυπηχε στη σύλληψη του χρόνου από τους 'Ελληνες δέν είχε βέβαια φθάσει στις πύλες, όπου ο ρωμαντισμός, μέ την γενικότερη σημασία του, όδήγησε τον άνθρωπο και την μοίρα του στους μεταχριστιανικούς αιώνες. 'Αλλά παραμένει σ' όλες τίς φάσεις του ελληνικού πνεύματος μιά ιστορική σταθερά, χωρίς νά παρασύρει τον λόγο, την τέχνη και την ζωή σέ άδηλα μέτρα.

'Ο 'Ελληνας, αντίθετα, αναγνώρισε την υπεροχή της κλασσικής βουλήσεως στην τελειότητα του υπερπροσωπικού λόγου, έστω κι αν οι άνθρωπινες άτομικές πλάνες και τό άμετρο των προσωπικών υπερβολών, ιδιαίτερα στην σφαίρα της πολιτικής πράξης, είχαν αποδειχθεί κρίσιμες και κάποτε μοιραίες στον κλασσικό κόσμο.

'Η αντίληψη του χρόνου παραμένει πηχτή και ένιαία, χωρίς νά θραύεται στο προσωπικό δράμα, χωρίς νά κατακερματίζει τον άνθρωπο, χωρίς νά επιτρέπει τό άτομικό πάθημα νά προβάλλει αυτότελές, για νά καταλύσει τίς υπερπροσωπικές λύσεις των άτομικών αγώνων. 'Ηταν μιά βεβαιότητα, που από την σφαίρα του όντος μεταφέρεται στα προπύλαια της ίδιας της ζωής, στην απολλώνεια ωραιότητα και στην υπεροχή της έναντι της διονυσιακής μέθης, του άτομικού και του υποκειμενικού. Πρόκειται για μιά συσχέτιση μεγεθών κρίσιμη όταν διαταράσσεται και γόνιμη όταν κατοχυρώνεται. Μιά συσχέτιση που έδινε τό μέτρο για την κατοχύρωση του άμετρου.

'Η οίμωγή των ίκέτιδων, τά σπαραγμένα θεϊκά μέλη του διονυσιακού βρέφους, ή άλογη έκσταση των μυστηριακών τελετουργιών, τά αίμάτινα αποτυπώματα στο κρανίο των θεών που λησμονήθηκαν ή των θεών που κινδυνεύουν, άπειλούσαν κάποτε, χωρίς όμως άπόλυτα νά αντίστρέψουν, την ένότητα του χρόνου σάν ιστορικό μέγεθος. 'Ηταν μιά πάλη πείσμων και άνιση στην ψυχή της 'Ελλάδας, αφού πιά είχε ασφαλισθεί ή ζωή σάν έπαγγελία στην βεβαιότητα του αντικειμενικού λόγου, στην άμεσότητα του ηθικά τέλειου και στην αυτάρκειά τους.

Τό μέτρο παρέχεται για τή διωματοποίηση του άμετρου, ένω στο άπειρο, που σέ τελευταία άνάλυση περιστέλλει την άλλόφρονη οίμωγή στην αίσθητική γραμμή της τραγικής έκφρασης, γίνεται ο διάυλος της ιστορίας, όπου πορεύτηκαν οι 'Ελληνες και μαζί τους ο άνθρωπος, πριν αρχίσει ο χρόνος νά θραύεται στα στοιχεία του και ή ψυχή νά κομματιάζεται στην δίωση του ανθρώπινου άλγους.

Κι οἱ μεταχριστιανικοὶ ὅμως αἰῶνες εἶχαν καθορίσει μιά γραμμή, ὄχι τόσο αἰσθητική ὅσο ἠθική, γιὰ νά διοχετευθεῖ ἡ ἀνθρώπινη δομὴ καὶ νά μετουσιωθεῖ σέ ἐλπίδα ἢ νά μετασχηματισθεῖ στὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀνάστασης. Σέ κάθε ἱστορική δυναμική, ἢ ἴσως ἡ ἴδια ἡ ἱστορική δυναμική, καθορίζει τὰ μέτρα καὶ τὰ κριτήρια γιὰ τὴν θέαση καὶ τὴ βίωση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἐκείνου πού εἶναι ταγμένη νά ἐκφράσει, κάτω ἀπὸ τοὺς ὁρους τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἢ τίς ἀντιφάσεις τῆς δρώσας ὑπαρξῆς.

Πρόκειται γιὰ μιά δυναμική ἀτεγκτὴ καὶ ἀσυμβίβαστη στὶς ἀντινομίες πού κυφορεῖ, ὄχι μόνο στὸν ρωμαντισμό, ὅπως διώνεται μέ κλασσικά μέτρα, ἀλλὰ καὶ στὸ κλασσικό στοιχεῖο πού ἐμφιλοχερεῖ σέ κάθε ὄψη τοῦ ρωμαντισμοῦ, μεταβάλλοντας τὸν χρόνο ἀπὸ αἰῶνιο παρὸν στὸν κατακερματισμένο χρόνο τῆς ὑπαρξικῆς ἐμβιώσεως σάν ἱστορικότητα, γιὰ νά συγκροτήσει τὴν κραυγὴ τ' ἀνθρώπου στὸ ἄγνωστο καὶ στὸν θάνατο.

«Ἀπόλυτο γιὰ τὸν Ἕλληνα ἦταν μόνο τὸ τέλειο καὶ τὸ πεπερασμένο, ἡ μορφή καὶ τὸ ἀναλλοίωτο» (ΠΚ, ΙΕΠ Α σ. 27). Ἀλλες ἱστορικές ἐποχές ἐγκαθιδρύουν τὸ ἀπόλυτο ὄχι μόνο στὴν μορφή ἀλλὰ καὶ στὸ περιεχόμενο τῆς μορφῆς, δηλαδὴ στὴν δυναμικὴ τῆς, στὴν ἔνταση καὶ στὴν ὑπερβολή, στὴν ἑξαρση καὶ στὴν πτώση, στὸ ἐμπλεω νοήματος ἀνθρώπινο δράμα ἢ ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε μορφή του. Ἡ διάκριση, βέβαια, μορφῆς καὶ περιεχομένου εἶναι μιά διάκριση εὐριστική στὸ χαρακτήρα τῆς καὶ ἐρμηνευτική στὴν πρόθεσή της. Ὅμως καμμιά μορφή δέν εἶναι νοητὴ χωρὶς κάποιο περιεχόμενο, ἔτσι κάθε περιεχόμενο ἀναζητᾷ κάποια μορφή, γιὰ νά ἐμφανισθεῖ στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορικότητας. Τὸ πρόβλημα βρίσκεται στὴν δυναμικὴ τῆς σχέσης μορφῆς καὶ περιεχομένου, πού δέν εἶναι σταθερὴ καὶ μόνιμη μέσα στὸν χρόνο καὶ στὸν τόπο ἢ στὸ ἄπειρο γίνεσθαι τῆς ἱστορίας. Ὅπως εἶναι θεωρητικά δυνατὸ τὸ περιεχόμενο νά μεταβάλλει μορφή, ἔτσι μιά ἀτομικὴ μορφή μπορεῖ νά περικλεῖται διάφορα περιεχόμενα. Ἡ τελικὴ ἐπικράτηση κάποιας μορφῆς γιὰ ἓνα συγκεκριμένο περιεχόμενο εἶναι θέμα ἀμφίβολο καὶ δέν κατοχυρώνεται ἀντικειμενικά. Τὸ περιεχόμενο ἐμπεριέχει τὴν τάση αὐτομορφοποίησής του, τῆς ἀναγωγῆς του, δηλαδή, σέ μέτρο αὐτοτελές, πού νά τὸ ἐπιτρέπει σάν ἱστορική δυνατότητα.

Αὐτοὺς τοὺς διαλογισμούς, ἐμπνευσμένους ἀπὸ τὸ ἔργο πού κρατῶ στὰ χέρια μου, καταθέτω στὴν γῆ πού δέχεται τὸ σκῆνωμά σου, μαζί μ' ἓνα φύλλο δάφνης, δάσκαλε ἀγαπημένε.

– Ποιὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἐνός διδασκάλου, σέ εἶχα κάποτε ρωτήσει;

– Ὅταν τὸν ἀρνεῖται σάν δάσκαλο ὁ μαθητὴς του, μοῦ ἀπῆντησες. Τὴν μεγαλύτερη χαρὰ στὴν πνευματικὴ μου ζωὴ ἔνωσα, ὅταν μέ ἀπαρνήθηκε ὁ πρῶτος μαθητὴς μου σάν δάσκαλο. Ἐνῶ κάθε δευτέρη φράση του στὸ πρῶτο του συγγραφικὸ δοκίμιο δέν μποροῦσε νά γραφεῖ χωρὶς καὶ μιά παραπομπή σέ μιά φράση δική μου, στὰ ἐπόμενα ἔσοχα ἔργα του θέλει νά βρεῖ ἀφορμὴ νά μέ ἀναφέρει, ἀλλὰ δέν βρίσκει. Τότε μόνο εἶχα πεισθεῖ ὅτι βοήθησα νά γεννηθεῖ ἓνας δημιουργός.

«Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι, κάνοντας τὴν ἀνθρωπότητα νά βρεῖ τὴν αὐγὴ τῆς, ἐξέμπλεξαν κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ νομοθετικοῦ νοῦ, τὴν μιά δύναμη ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ὀνομάτισαν τὸ καθετί. Ἔτσι, ἐξέμπλεξαν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ ἀντικείμενο ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, τὸν θάνατο ἀπὸ τὴ ζωὴ, τὸ Μῦθο ἀπὸ τὸ Λόγο, τὴν πολιτικὴ μονάδα (τὴν πόλη) ἀπὸ τὸν ἄδηλο λαό (ἀπὸ τοὺς βαρβάρους), τὸ ὠραῖο ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀπὸ τὸ γνωστικὰ ἀληθινό, καὶ τὸ καθεὶνα τοὺς ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο, ἐξέμπλεξαν τὸν φιλόσοφο ἀπὸ τὸν ποιητὴ, καὶ μέσα ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ ὠραίου τὸ λυρικό στοιχεῖο ἀπὸ τὸ τραγικόν, τὸ ἐπικό καὶ τὸ εἰδυλλιακόν, χάρηκαν μάλιστα ὅλες αὐτὲς τίς διακρίσεις μέ μιά τέτοια παιδικὴ ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ μέ τόσο δικαιολογημένη ἱερὴ χαρὰ, πού τὸ θεώρησαν ἀποστολὴ τοὺς νά μὴν ἐπιτρέψουν πιά ποτέ νά σμίξει ὁ, τι μέ τοὺς ὁρισμούς τοὺς εἶχε χωρίσει» (ΠΚ, ΙΕΠ Α σ. 25).

VICTOR HUGO

Oceano Nox

ὦ! Πόσοι ναῦτες καί πόσοι καπετάνιοι λές νᾶναι,
πού γι' ἀλαργινά ταξίδια ξεκινήσανε νά πάνε,
μά στήν χαώδικη θυθιστήκαν μέ ὁρμή.
Πόσοι χάθηκαν – θλιδερή καί σκληρή εἰμαρμένη –
μέσ στ' ἀπύθμενα πελάγη κάποια νύχτα παγωμένη,
ἀπό τόν τυφλό Ὕκεανό κανεῖς δέν θά φανεῖ.

Μπάγκα, καπετάνιους καί πληρώματα ἀντάμα
σάν τά φύλλα ἐνός διβλίου ἀνεμοσάρωσε τό κλάμα
τοῦ βοριά, καί στά κύματα σκορπᾶ.
Ποιός θά μάθει τό τέλος μέσα στ' ἀπύθμενα δύθη.
Κάθε κῆμα ἐφορμῶντας νά! μέ τί ἀσχολήθη
τό ἔνα, τό σκάφος δουλιάζει, τ' ἄλλο, ναῦτες ἀρπᾶ!

Τό χαμό σας ποιός θά μάθει, κεφαλᾶκια χαμένα,
στροβιλιστά κυλιέστε σέ σκοτάδια ἀπλωμένα,
τά νεκρά μέτωπά σας τίς ἄγνωστες ξέρες χτυποῦν.
ὦ! γονιοί πικραμένοι μέ τό ὄνειρο ζοῦσαν,
ἐσφαλίσαν τά μάτια, ἐνῶ ἀγνάντια καρτεροῦσαν
γι' αὐτούς πού ποτέ δέν θά ῥθοῦν.

Κάπου κάπου μιλοῦν καί γιά σᾶς, στά νυχτέρια
καθισμένοι πάνω σ' ἄγκυρες, τά χαρούμεν' ἀσκέρια
ἀναβιώνουν τό ὄνομά σας – σθημένη σκιά πιά –,
στά τραγούδια, στά γέλια, στά θαλασσινά παραμύθια,
στά φιλιὰ, πού στό ἄγνωστο σᾶς στέλνουν ἀπό τά μύχια,
ἐνῶ ἐσεῖς ὄνειρεύεσθε πάνω σέ φύκια πρασινωπά.

Κι ὅταν τά μάτια θά σκεπᾶσει τό ἀδίσταχτο χῶμα,
ποιός θά θυμᾶται τό ὄνομά σας, οὔτε πέτρινη κολώνα
σ' ἕνα ἀπόμερο κοιμητήρι, ἀντιλόγησι νά δογγᾶ.
Οὔτε τό φυλλορρόημα τῆς ἱτιάς τοῦ φθινοπύρου
οὔτε τό μονότονο τραγούδι τοῦ φτωχοῦ ὁδοιπόρου,
πού στή γωνιά τῆς γεφυρούλας τήν ψυχὴ του τραγουδᾷ.

Ποῦ εἶναι τ' ἄμοιρα ναντάκια στίς ριγηλές κακοκαιρίες;
Ἔσεῖς, κύματα, πού λέτε λυπημένες ἱστορίες,
κύματα βαθείᾳ πού οἱ μάνες εἶχαν φοθηθεῖ,
τίς διηγίστε, σάν ἱπεύετε τῶν παλιωροῶν τήν δίνη,
νά γιατί οἱ φωνές σας μοιάζουν μοιρολόγι ὄλο ὁδύνη,
σάν ξεσπᾶτε κάθε βράδυ στήν βουβή ἀκτὴ.

Μεταφράζει ἡ Εὐγενία Γερολυμάτου

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Δέκατη ὀγδόη συνέχεια)

Ἐπιστήμη

Τὸ γεγονός ὅτι σήμερα ἀμφισβητοῦνται διαρκῶς οἱ ρίζες καὶ οἱ ἔσχατες ἀρχές ἀναζητοῦνται καὶ ἀντιπαραβάλλονται, παραδίδει στὴν ἀμφισβήτηση ἐκείνους ποὺ δὲν διαθέτουν περισσότερο ἀπὸ τὴ μισή γνώση. Ὅταν ἐλλείπουν τὰ στερεὰ θεμέλια, αὐτὸ ποὺ εἶναι γνωστὸ κρέμεται στὸν ἀέρα. Μιὰ τέτοια ἀκόμη ἄποψη τῆς γνώσης λαμβάνεται μόνο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν συμμετέχουν σ' αὐτήν. Ἀναμφίβολα, τὰ δημιουργικὰ βήματα γιὰ νέες ἀρχές καθιστοῦν ἀσταθές τὸ οἰκοδόμημα τῆς γνώσης ποὺ ἀποκτήθηκε ἡ γνώση αὐτὴ μπορεῖ νὰ καθιερωθεῖ καὶ πάλι σταθερὰ στὴν συνέχεια τῆς ἔρευνας ποῦ, ἔστω κι ἂν ἀμφισβητεῖ τις παλαιές κατακτήσεις, τις ἐπιδραμεῖται μὲ μιὰ νέα σημασία γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιστήμης ποὺ ἀφοροῦν.

Ἀνὲν ἐξαρτᾶται κατὰ συνέπεια ἀπὸ τὴν ἐγγενῆ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν πράγματι ἡ κρίση, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάσταση. Ὅχι ἡ ἐπιστήμη *per se*, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος στὴ σφαῖρα τῆς ἐπιστήμης βρίσκεται σὲ κρίσιμη θέση. Ἡ ἱστορικο-κοινωνιολογικὴ αἰτία τῆς κρίσης πρέπει νὰ εὑρεθεῖ στὴν μαζικὴ ζωὴ. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἐλεύθερης ἔρευνας τῶν ἀτόμων στὴν λειτουργικὴ ἐπιχείρηση τῆς ἐπιστήμης εὐρύτερα ἦταν ὅτι ὁ καθένας θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἱκανὸ νὰ συνεργασθεῖ, ἐφ' ὅσον διαθέτει κατανόηση καὶ εὐστροφία. Ἐμφανίσθηκε ἕνα εἶδος ἐπιστημονικοῦ πληθεινισμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ καμαρώνουν σὰν ἐρευνητές, συνάγουν κενές ἀναλογίες. Καταγράφουν κάθε εἶδος στοιχεῖο καὶ προβαίνουν σ' ἀπαριθμήσεις, σὲ περιγραφὰς περιορισμένες καὶ μᾶς λέγουν ὅτι συμβάλλουν στὶς ἐμπειρικὲς ἐπιστήμες. Ἡ ἀτελεύτητη πολλαπλότητα τῆς ματιᾶς (ἔτσι ὥστε σ' ἕνα αὐξανόμενο ἀριθμὸ περιστάσεων ἐκείνοι ποὺ πασιδίηλα ἐργάζονται στὸν ἴδιο ἐπιστημονικὸ κλάδο ἀποτυγχάνουν στὴν ἀμοιβαία κατανόηση) ἀνακύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀνεύθυνων προσώπων διακινδυνεύουν τὴν διατύπωση γνώμων, ποὺ ἔρριξαν οἱ ἴδιοι στὰ σκουπίδια, καὶ ποὺ φρονοῦν ὅτι μεταφέρουν κάποιο νόημα. Εἶναι ἀρκετὰ ἀναιδέις «νὰ θέσουν σὲ συζήτηση ἕνα θέμα», τις πρώτες σκέψεις ποὺ ἔρχονται στὸ κεφάλι τους. Στὰ πνεύματα τῶν μαζῶν ἡ ἀπίστευτὴ ἐπιπολαιότητα τῆς ἐκλογίκευσης τῶν ἐντύπων γίνεται σὲ πολλὰς σφαῖρες, καὶ ἐπὶ τέλους ὅχι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἐπίδειξη τοῦ χάους ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχαν κάποτε ζωντανές σκέψεις, ἀλλὰ τώρα ὑπάρχουν μόνο ἴχνη ποὺ κατανοοῦνται ἀτελῶς. Ὅταν ἡ «ἐπιστήμη» γίνεται λειτουργημα χιλιάδων προσώπων, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐπαγγελματίες ἐκπρόσωποι ποικίλων συμφερόντων, θὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα, λόγω τῶν ποιότητων τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ αἶσθημα γιὰ ἔρευνα καὶ γιὰ φιλοσοφία θὰ χαθεῖ. Ὑπάρχουν πολλὰς ἐπιστήμες ὅπου μιὰ φιλολογικὴ αἴσθηση, ἡ κίβδηλη δημοσιογραφία, θὰ ὁδηγήσει προσωρινὰ σὲ ἐκπληκτικὴ ἐπιτυχία. Ἀποτέλεσμα ὅλων τούτων εἶναι ἡ πεποίθηση γιὰ τὴν χωρὶς νόημα ἐπιστήμη.

Στὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ συνέχεια τῆς καρποφόρας ἀποκάλυψης, τοῦτο ἔχει καταστῆ σὺχρὰ δυνατό μόνο μὲ τὸ κριτήριό τῆς τεχνικῆς ἐπαλήθευσης, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πιά πρωτογενὴς ἐπιθυμία γιὰ γνώση ἐλαύνουσα τὸν ἐρευνητὴ πρὸς τὸν σκοπὸ. Στις περιπτώσεις αὐτὲς οἱ χρηματικὲς ἀμοιβές ποὺ ἐπιφέρουν οἱ ἀνακαλύψεις στὴν σφαῖρα τῆς τεχνικῆς ὑπηρετοῦν τὴν συνέχεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας παρὰ τὴν παράλυση τῆς πρωτογενοῦς τῆς κινητήριας δύναμης. Τοῦτο καθιστᾶ δυνατὴ μιὰ κατάσταση πνεύματος, ποῦ, χάρις σ' αὐτήν, ἔστω κι ἂν ἡ ἔλλειψη εἶναι καθαρὰ ὑποκειμενικὴ, ὑποτι-

θεται ότι υπάρχει μιὰ αντικειμενική κρίση. Ἡ διεργασία ποὺ μ' αὐτὴν τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης αὐτο-εκκενώθηκε, συνεχίζεται πρὸς χάριν τῆς μηχανοποιημένης ζωῆς τῶν μαζῶν, λόγω τῆς προσφορᾶς ἀνταμοιβῶν, ποὺ διευκολύνουν τὴν πρόσφορη εὐφυΐα νὰ ἀφοσιώνεται στὸ ἔργο τῶν σχεδιασμένων ἀνακαλύψεων, ἔστω κι ἂν δὲν ἔχουν ἔρωτα γιὰ τὴν ἐπιστήμη.

Ἡ μαζική ζωὴ στὰ Πανεπιστήμια τείνει νὰ ἐξολοθρεύσει τὴν ἐπιστήμη σὰν ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ προσαρμόζεται στὸ πλῆθος ποὺ φροντίζει γι' αὐτὴν μόνο λόγω τῶν ἀμέσων πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων· τὰ μαθαίνουν μόνο γιὰ νὰ ὑποστοῦν τὶς ἐξετάσεις καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν θέση ποὺ τοὺς προσφέρει ἡ ἐπιτυχία αὐτή. Ἡ ἔρευνα προάγεται μόνο στὸ μέτρο ποὺ μπορεῖ νὰ ὑποσχεθεῖ πρακτικὰ ἐκμεταλλεύσιμα ἀποτελέσματα. Ἡ «ἐπιστήμη» ὅπως συλλαμβάνεται ἔτσι, δὲν ἔχει γίνει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν λογικὴ ἀντικειμενικότητα τοῦ δυναμένου νὰ γνωσθεῖ. Αὐτὸ ποὺ ἦταν τὸ Πανεπιστήμιο, ὅπου πρυτάνευε ἡ ζωντανὴ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς *sapere aude*, ἐκφυλίσθηκε σὲ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα σχολεῖο. Ἐνα ἐπιβεβλημένο πρόγραμμα διδασκαλίας ἀνακουφίζει τὸ ἄτομο ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ περιβάλλουν τὴν ἀναζήτησή του γιὰ ἓνα δρόμο. Χωρὶς ὁμῶς τοὺς κινδύνους τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει δυνατότητα γιὰ ἀνεξάρτητη σκέψη. Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἐπιδεξιότητα τοῦ εἰδικευμένου τεχνικοῦ καὶ ἴσως τῆς περιεκτικῆς γνώσης — ὁ ἰνδολόγος κι ὄχι ὁ ἔρευνητὴς εἶναι ὁ ἐπικρατῶν τύπος. Σὰν σύμπτωμα τῆς παρακμῆς τῶν ἐπιστημῶν παρουσιάζεται τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι παῦουν τώρα νὰ διακρίνουν αὐτὰ τὰ δύο.

Ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ τὴν ἀριστοκρατικὴ προσπάθεια ἐκείνων ποὺ ἐπιλέγουν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὴν ἐπιδιώξή της. Ἡ πρωτογενὴς θέληση γιὰ γνώση, ποὺ τίποτε δὲν θὰ καταστοῦσε ἀδύνατη παρὰ μόνο ἡ κρίση τῶν Ἐπιστημῶν, ἀπολαμβάνεται ἀπὸ τὸ ἄτομο μὲ δική του ριψοκινδύνευση. Ἀναμφίβολα, σήμερα ὑπάρχει κατὰ τὸ ἀφύσικο γιὰ ὅποιον-δήποτε ἀφοσιώνει τὴν ζωὴ του στὴν ἔρευνα· ἀλλὰ, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν πολλαπλότητες ποὺ θέλησαν νὰ τὸ πράξουν. Ἀκόμα κι αὐτὸς ποὺ χρησιμοποιοῖ τὴν ἐπιστήμη γιὰ τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἐπαγγέλματος, συμμετέχει ἀπλῶς σ' αὐτήν, ἔστω καὶ ἂν ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα του καὶ τὸν ἐσῶτερο ἑαυτὸ του εἶναι ἓνας ἔρευνητής. Ἡ κρίση τῆς ἐπιστήμης εἶναι μιὰ κρίση τῶν ἀτόμων ποὺ ἐπηρεάζονται ἀπὸ αὐτήν, ἐπειδὴ, ἔστω κι ἂν εἶναι «ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης», δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ μιὰ γνήσια καὶ ἀπόλυτη θέληση γιὰ γνώση.

Μιὰ ἐσφαλμένη κατανόηση τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐπιστήμης ἔχει κατὰ συνέπεια ἐπεκταθεῖ σήμερα σ' ὅλον τὸν κόσμον. Κάποτε ἡ ἐπιστήμη ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο ἀξιολόγου σεβασμοῦ. Ἐπειδὴ ἡ μαζικὴ τάξη ἐγινε μόνο δυνατὴ μὲ τὴν τεχνικὴ καὶ ἡ τεχνικὴ μὲ τὴν ἐπιστήμη, ὑπάρχει ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ μας μιὰ γενικὴ πίστη στὴν ἐπιστήμη. Στὸ μέτρο ὅμως ποὺ ἡ ἐπιστήμη γίνεται μόνο προσιτὴ μὲ τὸν μεθοδικὸ πολιτισμὸ καί, καθὼς ἡ ἐκπληξὴ στὰ ἐπιτεύγματά της δὲν σημαίνει συμμετοχὴ στὴν σπουδαιότητά της, ἡ πίστη αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ δεισιδαιμονία. Ἡ γνήσια ἐπιστήμη εἶναι γνώση, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν γνώση τῶν μεθόδων καὶ τῶν ὁρίων τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἄν ὅμως πρόκειται νὰ ὑπάρξει μιὰ πίστη στ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστήμης χάριν αὐτῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ἀποκτῶνται, ἡ δεισιδαιμονία ποὺ ἀνακύπτει γίνεται ἔτσι τὸ ὑποκατάστατο τῆς γνήσιας πίστεως. Οἱ ἄνθρωποι προσκολλῶνται στὴν φημιζόμενη στερεότητα τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων. Τὰ περιεχόμενα τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῆς εἶναι: μιὰ οὐτοπικὴ γνώση γιὰ τὸ κάθε τι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ διευρύνει τὴν παραγωγὴ καὶ τὴν τεχνικὴ κυριαρχία σὲ κάθε δυσχέρεια στὸν χῶρο, τὴν εὐποιΐα σὰν τὴν δυνατότητα ζωῆς τῆς κοινότητος γενικά, σὰν τὴ δυνατότητα δημοκρατίας, σὰν τὸ σωστὸ βῆμα πρὸς τὴν πολιτικὴ ἐλευθερίαν γιὰ ὅλους, μὲ τὸν κανόνα τῆς πλειονότητος καὶ γενικά μιὰ πίστη στὰ στοιχεῖα τῆς κατανόησης, ποὺ θεωροῦνται σὰν ἀναντίρρητα ἔγκυρα δόγματα. Ὅλοι σχεδὸν τελοῦν κάτω ἀπὸ τὴν γοητεία τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῆς, χωρὶς νὰ ἐξαιροῦνται οἱ ἄνθρωποι

θρώπινης ύπαρξης, έγινε άόρατη, για νά ποῦμε ἔτσι, ἡ θρησκεία μάλιστα ἐπιμένει νά διοικεῖται ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ τὶς πίστει, ἀλλὰ στὴ μαζικὴ ζωὴ συχνὰ δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ παρηγορία σὲ χρόνον ταραχῆς ἢ μιὰ τακτικὴ διαγωγή στὴ ζωὴ, καθὼς σπάνια τώρα ἐπιμένει σὰν ἀποτελεσματικὴ, ζωτικὴ ἐνέργεια. Μολονότι ἡ ἐκκλησία διατηρεῖ τὴν ἀποτελεσματικότητά της σὰν πολιτικὴ δύναμη, ἡ θρησκευτικὴ πίστις ποῦ φέρεται ἐνεργὰ ἀπὸ τὰ ἄτομα ἀναπτύσσεται ὅλο καὶ σπάνιότερα. Σήμερα οἱ μεγάλες παραδόσεις τῶν ἐκκλησιῶν δὲν ἔχουν γίνεи τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ μάταιη προσπάθεια ἐπανόρθωσης τοῦ ἀνέκκλητου παρελθόντος, παράλληλα μὲ μιὰ εὐρύτερη υἱοθεσία ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς σύγχρονης σκέψης. Ἐν τούτοις γίνεται ἐπαχθέστερη γιὰ τὴν ἐκκλησία ἡ ἀνοχὴ τῆς ἀτομικῆς ἐξάρτησης. Δὲν ἐνσωματώνει πιά τὴν ἐντονὴν ἔντασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ εἶναι ἱκανή, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, μὲ τὸν ἀσπλαχνο ἐξοστρακισμό ἐκείνων ποῦ σκέφτονται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, νά ἐπιτύχει μιὰν ἀξιόλογη συγκέντρωση τῆς πνευματικῆς κατασκευῆς τους γιὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ μαζικοῦ πνεύματος.

Ἐπὶ αἰῶνες ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις εἶχε διατηρήσει μιὰ συνείδησιν γιὰ τὸν ἐσχατο λόγο τῆς ἀνθρώπινης ύπαρξης, εἶχε ἐκκοσμικεύσει τὴν θρησκεία καὶ εἶχε ἀποφασιστικὰ πραγματοποιήσει τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ ἐλεύθερου ἀτόμου. Τὸ ἄτομον δὲν ἔχασε τὸ θεμέλιό του, ἐπειδὴ στὴν ἀπόλυτὴ ἱστορικότητά του διαφωτίσθηκε ἐντονότερα. Ἡ πραγματικότητα τοῦ ἀτόμου παρέμεινε ἀμφισβητήσιμη, ἐπειδὴ ἡ διαφώτιση θὰ γινόταν ἀδύνατη καὶ κενὴ σὲ μιὰ ἀμυγῇ συνείδησιν χωρὶς ύπαρξιν. Πράγματι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ δεύτερου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ παραδοσιακὴ φιλοσοφία ἔγινε παντοῦ ἐπιχείρησις μὲ φορεῖς τῆς πανεπιστημιακῆς σχολῆς, ποῦ ὅλο καὶ σπανιότερα ἦσαν κοινότητες φιλοσόφων, ἀρδεύοντας ἀπὸ τὶς πηγές της καὶ ἀνακοινώνοντας στὴ μορφή τῆς σκέψης, αὐτὸ ποῦ εἶχε ἀναβλύσει στὴ συνείδησίν της. Ἡ φιλοσοφία διαζεύχθηκε ἀπὸ τὴ ρίζα της καὶ δὲν εἶχε πιά καμμιά ὑπευθυνότητα γιὰ τὴν πραγματικὴ ζωὴ ποῦ καθιστοῦσε δυνατὴ σὰν τὸ δόγμα ἐνὸς δευτερεύοντος φαινομένου. Προσπάθησε νά δικαιολογήσῃ τὸν ἑαυτὸ της, ἀντιτιθέμενη πρὸς τὶς ἐπιστήμες (ποῦ ἡ ὑπεροχὴ τους πράγματι εἶχε ἀναγνωρισθεῖ), ἀφήνοντας στὸν ἑαυτὸ της τὴν καθαρὴ ἐπιστήμη καὶ τὴν πίστιν ὅτι μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστημολογίας θὰ μπορούσε νά καθιερώσῃ τὸ κύρος καὶ τὴ σπουδαιότητα τῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καὶ τῆς δικῆς της. Παρ' ὅλο τὸν προφανὴ σύγχρονον χαρακτήρα της, ταυτίσθηκε πράγματι μὲ τὴν γνώσιν τῆς ἱστορίας της. Κι αὐτὸ ὅμως ἦταν γιὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ὄχι τόσο μιὰ ἀφομοίωση τῆς ρίζας τῆς φιλοσοφίας παρὰ μιὰ μονομανία μὲ τὰ ψήγματα τοῦ δόγματος, μὲ προβλήματα, μὲ γνώμες καὶ μὲ συστήματα. Καθὼς μπορεῖ ἐξωτερικὰ νά διδαχθεῖ, ἐξωτερικὰ νά ἐκλογικευθεῖ, κενὴ ἀπὸ κάθε σχέση μὲ τὴν ζωὴ τοῦ ἀτόμου, ἐξακολουθεῖ, χάριν τῆς παράδοσής της στὴν αὐστηρὰ λογικὴ σκέψιν, νά εἶναι ἱκανὴ νά πραγματοποιήσει τὴν χρήσιμην ἐπιχείρησιν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν παρὰ τὴν βίαιην, πολεμικὴν ἀτμόσφαιρα τῆς βιβλιογραφίας τους, ποῦ ἦσαν ὅλες θεμελιωδῶς ταυτόσημες, ἔστω κι ἂν ἔφεραν διάφορα ὀνόματα, ὅπως ἰδεαλισμός, θετικισμός, νεοκαντινιασμός, κριτικισμός, φαινομενολογία, ἀντικειμενισμός. Τὸ χαρακτηριστικότερον σύμπτωμα τῆς φιλοσοφικῆς ἀδυναμίας τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν σχολῶν μὲ τὶς ποικίλες ὀνομασίες εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν φορέων τους δὲν γνώριζαν τίποτε γιὰ τὸν Κίρκερκώρντ, ὅτι δὲν εἶχαν ἀποδεχθεῖ τὸν Νίτσε σὰν φιλόσοφον, ἀλλὰ τὸν κατέτασσαν στοὺς συγγραφεῖς ἔργων φαντασίας ἢ στοὺς ποιητὲς καὶ ἔτσι «ἐβγαλαν τὰ δόντια του καὶ τὰ νύχια του»· ὅτι θεώρησαν τὸν Νίτσε σὰν μὴ ἐπιστημονικόν, σὰν ἕνα ποῦ φέρεται ἀπὸ τὶς τρέλλες τῆς στιγμῆς, σὰν ἕνα ἀνίκανον. Σμίκρυναν τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, μέχρι ποῦ δὲν ἦταν πιά ἐπικίνδυνον.

Ἡ φιλοσοφία ἔτσι ἀσκοηρύσσοντας τὸ ἔργο της, πολλαπλασίασε τὰ ἐνεργήματά της, ἀλλὰ ὁδηγήθηκε στὸ χάος. Τὸ ἔργο ποῦ ἀπέκρυψε ἦταν ὑψιστό. Μόνον μὲ τὴν φιλοσοφίαν θὰ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος, ἀνίκανος πιά καθὼς εἶναι νά περιορίσῃ τὴ ζωὴν του σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὰς μιᾶς θρησκείας ἀποκαλύψεως, νά συνειδητοποιήσει τὴν ἀληθινὴν θέλησίν του. Πράγματι αὐτὸς ποῦ εἶναι νομιμόφρων στὴν ὑπέρβαση μὲ τὴν μορφή τῆς ἀποκαλυμμέ-

τὴν χαρακτηριστικὴ μορφή της. Ὁ ἄνθρωπος, ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν προστατευτικὴ οὐσιαστικότητα τῶν σταθερῶν ὄρων, καὶ ριγμένος καθὼς εἶναι στὴν κατασκευὴ τῆς μαζικῆς ζωῆς, ἔχει ἀποστερηθεῖ ἀπὸ τὴν πίστη του μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς θρησκείας του, εἶναι κενὸς ἀπὸ τὴν πιὸ ἀποφασιστικὴ σκέψη πρὸς τὴν φύση τοῦ εἶναι του. Ἔτσι προέκυψαν οἱ τυπικὲς φιλοσοφικὲς ιδέες, κατάλληλες γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα θεότητα, ποὺ ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται τὸ κάθε τι, δὲν ἔρχεται πρώτη, οὔτε κι ὁ κόσμος ποὺ ὑπάρχει γύρω μας. Αὐτὸ ποὺ ἔχει πρωταρχικὴ σημασία εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ συμβιβασθεῖ μὲ τὸν ἑαυτό του σὰν ὄν, ἀλλὰ ἐπιδιώκει τὴν αὐτοὑπέρβασή του.

(Συνεχίζεται)

Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

X. ΒΑΜΒΑΚΑΣ — ΠΕΡΑΜΙΩΤΗΣ

Ἄν φτάσεις

*Τὸ ἀγέρι ἔσερνε πευκόχρους ἀρωμάτων,
καθὼς ἀνηφόριζα τὴν πλαγιά.
Ἔσερνα μαζί μου πόθους καὶ φαντασιώσεις,
καὶ πεθαμένα ὄνειρα, παντοτινοὺς συντρόφους
πολύχρονης πορείας.
Κι ἀκόμα κουβαλοῦσα μέσα μου, ἐκεῖ ψηλὰ νὰ στήσω
μορφὴ ἰδεατὴ, ποὺ μὲ ἀχνοὺς ὀνείρων ἐπλεξα
τὴν ὥρα τῆς ἐφηβικῆς μετάπλασης.
Στὰ μάτια μιὰ εἰκόνα ἔρωτα φτερούγιαζε,
ποὺ δὲν εὐτύχησε νὰ γεννηθεῖ,
ὅπως ἄγγελοι εὐτυχοῦν ἀγέννητοι.
Καὶ ἀνηφόριζα, καθὼς φωνὴ μὲ συντρόφευε.
Πορεύου... Στὸ ὕψος ἴσως ἐκεῖ νὰ βρεῖς,
ἐκεῖ στὴν κορυφή, ἐκεῖ σὰν φτάσεις,
ἴσως ἐκεῖ τὴ συναντήσεις.
Ἄν φτάσεις.*

Τό ψωμί και τά τριαντάφυλλα

Ο Γιάννης είναι ένας απλός άνθρωπος, βοηθός τεχνίτη σέ κάποια βιοτεχνία ή εργοστάσιο. Άνήκει στην ἐκλεκτή εκείνη ομάδα τῶν λεγομένων λαϊκῶν, ἐργαζομένων, μεσαίων. Σ' αὐτούς ἀποτείνονται ὅλα τὰ διαφημιστικά σπότης στην τηλεόραση κι' αὐτούς ὅλοι οἱ πλασιέ, οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι βλέπουν ὡς τούς πιό εὐκόλα ἐπηρεαζόμενους καταναλωτές. Εἶναι μ' ἄλλα λόγια ἡ πιό εὐκόλη λεία τους, οἱ πιό πιθανοί ἀγοραστές τῶν ὁποίωνδήποτε προϊόντων τους, οἱ γεννημένοι γιά καταναλωτές. Ἡ δύναμή τους εἶναι ὁ ἀριθμός τους καί ἡ μαζικότητα τῶν ἀντιδράσεων τους. Αὐτό, βέβαια, δέν τό ξέρουν οἱ ἴδιοι τόσο καλά ὅσο οἱ ὑπεύθυνοι τῶν κάθε λογῆς ἐπιχειρήσεων, καί, πολύ περισσότερο, οἱ ὑπεύθυνοι τῶν πολιτικῶν κομμάτων, οἱ ἀρμόδιοι γιά τίς δημόσιες σχέσεις καί τίς ἐπαφές μέ τό πλατύ κοινό. Ἔτσι, ὅταν κυκλοφοροῦν κάποιο σύνθημα ἢ γράφουν κάτι σέ μιά προκήρυξη, νοερά ἔχουν στό νοῦ τους αὐτούς.

Ὅχι βέβαια τό φίλο μου τό Γιάννη Δεληθανάση συγκεκριμένα, ἀλλά τούς ἀναρίθμητους καί ἀνώνυμους ὁμοίους του. Τό «πλατύ κοινό», ὅπως τό ἀποκαλοῦν αὐτοί οἱ κύριοι ἐπὶ τοῦ τύπου ἀρμόδιοι τῶν κομμάτων, τίς «μάζες», τό «λαό» ἢ καλύτερα τούς «ἀπλοῦς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ». Βέβαιο ἔτσι εἶναι, πῶς τό Γιάννη καί τούς ὁμοίους του τόν κυνηγοῦν οἱ πάντες. Εἶναι ὁ ιδεώδης ὁπαδός, ὁ ἀκάματος ἀγωνι-

στής, ὁ ἀνιδιοτελέστερος ψηφοφόρος, πού ἡ θέση του σέ ὁποιοδήποτε κόμμα εἶναι ἐπιθυμητή περισσότερο ἀπ' ὁποιονδήποτε ἄλλον.

Ἀλλά ἄς γυρίσουμε στην συγκεκριμένη μας περίπτωση. Παραδόξως ὁ δικός μας, ὁ Γιάννης ὁ Δεληθανάσης, δέν ἔχει ὡς τώρα ἐνταχθεῖ σέ κανένα κόμμα, σέ καμιά κίνηση... Καθ' ὅτι Πελοποννήσιος καί προικισμένος μέ μιάν ἰσχυρότερη δόση τοῦ συνήθους ἀπό πονηριά καί πανουργία, τό «παίζει» ἀνένταχτος. Κινεῖται κατά τά ρεύματα καί προτιμᾷ κάθε φορά νά παίρνει τό μέρος τοῦ Νικητῆ. Φυσικά, οἱ ιδέες του, οἱ πολιτικές του πεποιθήσεις, τό ἰδεολογικό του «πιστεύω» εἶναι θολά, μπερδεμένα καί ἀκαταστάλαχτα. Δέν τούς καταλαβαίνει ὅλους αὐτούς τούς κουλτουριάρηδες μέ τίς περίεργες ὁμιλίες καί τά μπερδεμένα λόγια... Γι' αὐτό προτιμᾷ τά σταράτα λόγια, τά ζουμερά συνθήματα στίς λογῆς-λογῆς ἀφίσσες, στά προγράμματα, στίς ἐφημερίδες.

Ὅ,τι ἀκούγεται εὐχάριστα (θᾶλεγα καί εὐχη) στ' αὐτί τό ἀσπάζεται, χωρίς νά τό πολυσκεφθεῖ. Ὅχι σπάνια θά τόν δεῖ κανεῖς στούς κεντρικούς δρόμους νά χαζεύει στούς τοίχους, πού πάντα σχεδόν εἶναι γεμάτοι μέ συνθήματα γραμμένα μέ τό χέρι, ἄλλοτε μέ μπογιά, ἄλλοτε μέ κάποιο μαῦρο ἢ χρωματιστό σπρέϊ. Φυσικά, προτιμᾷ τίς τυπωμένες καί καλοδιατυπωμένες διακηρύξεις, προκηρύξεις, τά λογῆς-λογῆς καλέσματα, ἀκούσμα-

τα, ξεσηκώματα. Έχοντας κάποια επαναστατική διάθεση μέσα του νιώθει περήφανος, όταν όλοι και όλα τον υποκινούν σέ διεκδικήσεις, αγώνες, απεργίες, ξεσηκωμούς. Κολακεύεται, γιατί νιώθει πώς είναι αυτός ο κύριος αποδέκτης όλων αυτών των μηνυμάτων με τό αισιόδοξο και αδιάλλαχτο περιεχόμενο. Έχει την ψευδαίσθηση πώς όλοι σχεδόν αποτείνονται σ' αυτόν, αφού σ' αυτόν ταιριάζουν οι όροι που χρησιμοποιούν οι δημεγέρτες των συνθημάτων. Αυτός είναι ο λαός, αυτός ο εργαζόμενος, ο καταπιεζόμενος, ο κοινός μέσος άνθρωπος. Νοερά μέσα του, διαβάζοντας όλες αυτές τις επαναστατικές διακηρύξεις, φουσκώνει από καμάρι. Νά που όλοι αυτοί τον υπολογίζουν τώρα, που σ' αυτόν στρέφονται θεωρώντας τον απαραίτητο σέ οτιδήποτε σχεδιάζουν νά κάνουν.

Ώστόσο, σάν γνήσιος Μωραΐτης αποφεύγει τις πολλές εξάρσεις. Όλα καλά, αλλά ως εδώ. Δεν είναι, αυτός, εύκολος στίς κινητοποιήσεις, τις συγκεντρώσεις, τις επίπονες πορείες και διαδηλώσεις... Τά βαριέται κάτι τέτοια και τά θεωρεί κουραστικά. Άλλωστε ο γιατρός του του είπε νά μή πολυκουράζεται, γιατί οι κίρσοί του θά χειροτερέψουν και θά χρειαστεί έγχείριση. Έτσι παραμένει ένας αγωνιστής στή θεωρία, ένας επαναστάτης έτοιμος νά ξεσηκωθεί, αλλά που προτιμάει γιά τήν ώρα τήν ραστώνη και τήν επανάπαυση στά φτωχά κεκτημένα του, πού, ωστόσο, του εξασφαλίζουν μιá σχετική άνεση.

Ολα αυτά, ως τήν ημέρα, εδώ και μερικές έβδομάδες, πού είδε εκείνη τήν περιέργη άφίσσα μέ τό κόκκινο τριαντάφυλλο και τά λόγια

πού τον έρριξαν σέ βαθιά σκέψη: «Ό εργάτης», έλεγε, «θέλει ψωμί και τριαντάφυλλα»· και πιά κάτω: «Κάτω τό σύστημα τής μισθωτής εργασίας». Όσο γιά τήν όργάνωση πού υπόγραφε τούτη τήν παράξενη διακήρυξη, ούτε τήν θυμότανε πιά. Ήταν ένας μπερδεμένος συνδυασμός από κεφαλαία γράμματα, πού κατέληγε σ' ένα δύσκολο νά απομνημονευθεί σύνολο.

Στήν άρχή δέν νοιάστηκε και πολύ γιά τό περίεργο μήνυμα τούτης τής προκήρυξης. Όταν όμως τήν διάβασε προσεχτικά καμμία δεκαριά φορές και συνέχεια γιά πολλές μέρες, άρχισε νά προβληματίζεται. Τί ήθελε, αλήθεια, νά πεί; Τί μπορούσε νά σημαίνει ειδικά σ' αυτόν; Όσο κι άν δέν τό συνήθιζε, βάλλθηκε νά σκέπτεται γύρω από τό βαθύτερο νόημα τούτης τής αληθινά περιέργης διακήρυξης. Και σιγά-σιγά άρχισε νά συνειδητοποιεί διάφορα πράγματα γύρω από τις προσωπικές του πεποιθήσεις και τήν ιδιαιτερότητα των προσωπικών του πολιτικών αντιλήψεων. Πρώτα-πρώτα παραδέχθηκε βαθιά μέσα του, πώς δέν είχε εργατική συνείδηση. Έργατης έγινε, γιατί δέν μπόρεσε νά γίνει τίποτα άλλο καλύτερο. Άλλωστε δέν χρειαζότανε νά τό σκεφτεί ξανά: τήν δουλειά του τήν συχαινότανε. Πίστευε άκράδαντα πώς δέν του ταίριαζε. Αυτός πίστευε πώς κατά λάθος δρέθηκε στό εργοστάσιο. Ή αληθινή του θέση ήταν σέ κάτι πολύ καλύτερο πού δέν μπόρεσε νά γίνει γιά λόγους έξω από τήν θέλησή του. Αυτός, άν όλα πήγαιναν καλά, θά γινότανε ένας γιατρός, ένας δικηγόρος ή κάτι τέτοιο. Και μυαλό είχε και θέληση... Άς όψονται οι περιστάσεις, ή φτώχεια, τό χωριό.

Άλλά και εκείνη ή άλλη φράση δέν του άρεσε καθόλου: Άν ό εργάτης θέ-

λει μόνο ψωμί, αὐτουνού δέν τοῦ ἀρκοῦσε καθόλου. Εἶχε πολύ μεγαλύτερες φιλοδοξίες καί ἀξιώσεις στή ζωή. Ἐνιωθε περισσότερο παγιδευμένος στήν ιδιότητά του αὐτή καί κάθε ἄλλο παρά ἄνετα. Μά τέλος πάντων τί ἤθελε; Ποιός ἦτανε;

Πονηρά χασκογελώντας πίσω ἀπό τό μουστάκι του τό σκέφθηκε πολύ τό πράγμα. Ἀπ' ὅσο ἤξερε, κανένας δέν ἤθελε νά εἶναι ἐργάτης. Οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς, διάφορες συγκυρίες, ἀτυχίες, νά ποιοί εἶναι οἱ λόγοι πού κατέληξε σ' ἐκεῖνο τό ἐργοστάσιο ἐδῶ καί χρόνια. Ἐπομένως τό σύνθημα δέν τόν ἀφοροῦσε. Αὐτός δέν ἤθελε μόνο ψωμί καί, πολύ περισσότερο, μόνο τριαντάφυλλα. Αὐτός δέν ἔνιωθε ἐργάτης, δέν ἀναγνώριζε πώς ἦταν γεννημένος γι' αὐτό πού βρέθηκε (ἢ κατέληξε) νά γίνει, ἀλλά γιά κάτι τό πολύ διαφορετικό.

Καί τότε ἔνιωσε μέσα του κάτι σάν προσβολή. Παίρνοντας ἐπί λέξει τό

νόημα καί τό μήνυμα τοῦ συνθήματος, κατέληξε νά τό θεωρήσει ὑποτιμητικό γι' αὐτόν. «Ἄς κρατήσουν τά τριαντάφυλλα γιά τόν ἑαυτό τους», μονολόγησε σχεδόν φωναχτά, «κι' ἄς μοῦ δώσουν κάτι περισσότερο ἢ κάτι καλύτερο». Ἦταν ἔτοιμος νά προεκτείνει τή σκέψη του καί νοερά νά προτείνει τήν ἀνταλλαγή τοῦ ψωμοῦ καί τῶν τριαντάφυλλων, πού τοῦ ὑπόσχονταν, μέ ἓνα αὐτοκίνητο λόγου χάρη ἢ ἓνα δίντεο, ἀλλά δέν πρόλαβε. Κάποιος διαστικός ἔπese πάνω του, καθώς στέκονταν στήν ἄκρη τοῦ δρόμου.

– Μά δέ βλέπεις, χριστιανέ μου, τοῦ φώναξε θυμωμένος, περισσότερο γιατί τόν διέκοψε ἀπό τούς συλλογισμούς του. Ἐκεῖνος ὁμως οὔτε τοῦ ἀπάντησε. Πέρασε σχεδόν τρέχοντας. Ἦταν ὀλοφάνερο πώς διάζονταν. Τόν κοίταξε γιά λίγο πού ἀπομακρύνονταν. «Γι' αὐτόν κάνει τό σύνθημα», σκέφθηκε μελαγχολικά καί συνέχισε κι' αὐτός τό δρόμο του.

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΟΣ, *Ἡ Δημοκρατία καί τό Ἐπικοινωνιακό σύστημα*

Ἐνα θέμα τεράστιας σημασίας γιά τούς πάσης μορφῆς ἐξουσιαστές, δηλαδή τά ὁρατά καί ἀόρατα κέντρα ἐπιρροῶν καί ἀποφάσεων, ἔθιξε ὁ ἀκαδημαϊκός κ. Γεώργιος Βλάχος στήν ὁμιλία του κατά τήν ἑκτακτῇ συνεδρία τῆς 21/1/1986 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πού εἶχε τίτλο «Ἡ Δημοκρατία καί τό ἐπικοινωνιακό σύστημα» ἢ «Τό πρόβλημα τῶν ὁμαδικῶν Μέσων Ἐνημερώσεως».

Ὁ ὁμιλητής, ὅπως ὁ ἴδιος δήλωσε, ἐπιδίωξε νά ἐντοπίσει τήν βαθύτερη ἱστορικο-πολιτική, κοινωνιολογική καί φιλοσοφική σκοπιά, κάτω ἀπό τήν ὁποία τό πρόβλημα αὐτό προβάλλεται σήμερα σ' ὅλες τίς ἀναπτυγμένες ἢ ἀναπτυσσόμενες κοινωνίες καί στή δική μας. «Δέν ὑπέδειξα ἀσφαλῶς – λέγει – καμμιά συγκεκριμένη λύση τοῦ προβλήματος τῶν λεγομένων "μαζικῶν μέσων ἐνημερώσεως", ἔχω ὅμως τήν ἐλπίδα ὅτι συνέβαλα κάπως στή διερεύνησή του».

Ὁ ὁμιλητής μέ πολύ σύντομο τρόπο θίγει τήν ἱστορική πλευρά τοῦ θέματος, τονίζοντας ὅτι: ἡ ἐπικοινωνία, στίς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων, ἀπό ἕνα τουλάχιστον σημεῖο τῆς ἐξελιξέως τους καί πέρα προϋποθέτει γενικά, στό στάδιο τῶν ἐπιλογῶν καί τῶν ἀποφάσεων, τήν ἐλευθερία, καί ἔχει ὡς ἔρεισμα τό Λόγο, πού ἐρχεται νά καλύψει ἢ καί νά συνθέσει τίς διάφορες αὐτές ἐπὶ μέρους ἀπόψεις καί τοποθετήσεις.

Προχωρώντας αὐτήν τήν ἱστορικο-πολιτική, κοινωνιολογική καί φιλοσοφική – ὅπως ὁ ἴδιος λέγει – ἀνάλυση ὁ κ. Βλάχος δέχεται πῶς σήμερα «μέ τήν συντροφιά τοῦ ἥχου καί τῆς εἰκόνας, τό κάθε ἄτομο, θεληματικά ἢ ἀθέλητα, συμμετέχει σέ κάθε τι πού συντελεῖται γύρω του. Τό ἐρώτημα εἶναι, ἂν συμμετέχει ἐνεργητικά καί γνήσια ἢ παθητικά καί σάν ἀπλό ἐξαγόμενο τῶν ἐπιρροῶν πού προσλαμβάνει ἀπό κέντρα ἀποφάσεων πού ἄλλοι ἐξουσιάζουν».

«Ὅλα αὐτά ὁδηγοῦν – συνεχίζει ὁ ὁμιλητής – στήν ἀνάγκη μιᾶς πραγματικῆς καί οὐσιαστικῆς δημοκρατικῆς ἀναμόρφωσης τῶν μέσων ὁμαδικῆς ἐπικοινωνίας, ἐπειδή ἀκριβῶς ἡ πλουραλιστική δημοκρατία πολὺ περισσότερο σήμερα ἀπό τήν Δημοκρατία ἐκείνη τῆς περιόδου τοῦ ἀτομιστικοῦ φιλελευθερισμοῦ (ἀτομική ἰδιοκτησία, προσωπική ἀσφάλεια, πνευματική ἐλευθερία) προϋποθέτει ἐνεργούς πολίτες, ἀντικειμενικά ἐνημερωμένους καί ἱκανούς νά διακρίνουν τό γενικό ἀπό τά μερικά ἢ ἀτομικά συμφέροντα καί νά συμμετέχουν ἔτσι ἀποδοτικά στόν ἐν γένει κοινωνικό σχεδιασμό».

Ὁ ὁμιλητής βέβαια θέτοντας, αὐτές, ἔστω, τίς προϋποθέσεις, γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀδύνατο ἀπ' τίς διαμορφωμένες ἱστορικές συνθήκες ν' ἀναζητεῖ «ἐνεργούς πολίτες». Οἱ ἐξουσιαστές ἔχουν παγιθεύσει μέσα στά φανερά ἢ ἀθέατα συμφέροντα τούς «πολίτες». Οἱ πολίτες εἶναι ἐνταγμένοι μέσα στά συστήματα καί ἐπομένως **ὑπηρετοῦν τοὺς ἐκαστοτε κοινωνικούς σχεδιασμούς**. Ἐάν, ὑπάρχουν καί ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, αὐτοὶ δέν εἶναι οὔτε τό «ἄλλας τῆς γῆς», εἶναι ὁ εἰς βάθος σπóρος πού ἴσως βλαστήσει.

Συνεχίζει ὅμως ὁ ὁμιλητής λέγων: «Ὅπως προκύπτει ἀδιάστατα, δέν εἶναι νοητό σέ μιὰ κοινωνική καί πλουραλιστική δημοκρατία ὁ χειρισμός τῶν ὁμαδικῶν μέσων ἐπικοινωνίας νά δρῶσκει σέ δυναρμονία μέ τίς δομές καί τίς ἀξίες πού καθορίζουν τήν ἐν γένει

λειτουργία του πολιτεύματος». Ἀσφαλῶς καί ἔτσι πρέπει νά εἶναι. Πού ὅμως ὑπάρχει ἡ δυσαρμονία μέ τίς «ἀξίες»; Μήπως δυσαρμονία ἀποτελεῖ τό ὅτι τά μέσα μαζικῆς πληροφόρησης ἀνήκουν στά ἐξουσιαστικά κέντρα ἀποφάσεων; Μά ἀκριβῶς οἱ δομές καί οἱ «ἀξίες» πού πρέπει νά χωθοῦν μέσα στό κεφάλι τῶν πολιτῶν εἶναι αὐτές πού «τά μέσα μαζικῆς πληροφόρησης» προπαγανδίζουν μέ κάθε τρόπο. Ἄρα;

Καί ἀκόμη δέν εἶναι ἀναγκαῖο νά «παρέχουν μονόπλευρη πληροφόρηση, τροφοδοτώντας τίς εὐρύτερες μάζες μέ προϊόντα εὐτελοῦς ὑπο-κουλτούρας, ἀποχαυνώνοντας τίς ἀτομικές συνειδήσεις». Αὐτό γίνεται κατορθωτό καί μέ ἀντιπαραθέσεις, ἀρκεῖ ν' ἀντιπαράτιθενται προϊόντα ἐκ τοῦ ἐξουσιαστικοῦ εὐρύτατου χώρου. Ἐν ὀλίγοις εἶναι πολύ δύσκολο ὄχι νά προχωρεῖ κανεῖς σέ λύσεις, ἀλλά καί νά μπορεῖ νά κάνει ἔστω προτάσεις. Καί ὁ ἀκαδημαϊκός κ.Γ. Βλάχος αὐτό ἴσως προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει γνωρίζοντας καλά τά συμβαίνοντα.

Η.Α. Τσατσόμοιρος

**HANS-GEORG GADAMER, *Reason in the age of science*
(Ὁ λόγος στήν ἐποχή τῆς ἐπιστήμης)**

Τό σημαντικό αὐτό ἔργο τοῦ καθηγητοῦ Χάνς-Γκέοργκ Γκάνταμερ ὑπεραμύνεται τοῦ πρακτικοῦ λόγου καί τῆς ἐρμηνευτικῆς σάν τρόπων τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καί ἀντιτίθεται τόσο στόν ἐπιστημονισμό ὅσο καί στήν ἰδεολογική στράτευση τοῦ θεωροῦντος πνεύματος.

Στό Α' κεφάλαιο «Τό φιλοσοφικό στοιχεῖο στήν ἐπιστήμη κι ὁ ἐπιστημονικός χαρακτήρας τῆς φιλοσοφίας» ὁ σ. ὑποστηρίζει τήν ἀντίληψη ὅτι ἡ φιλοσοφία, παρά τίς διαφορές της ἀπό τίς θετικές ἐπιστήμες, ἐξακολουθεῖ ν' ἀπολαμβάνει μίαν ἐγγύτητα δεσμευτική πρός αὐτές, ἐγγύτητα πού τήν διαχωρίζει ἀπό τήν σφαῖρα τῆς κοσμοθεωρίας, βασιζόμενης στήν ὑποκειμενική ἔνδειξη (σ. 1), ἐνῶ τό μοντέλο τῆς ἐπιστήμης, πού χαρακτηρίζει τήν ἐποχή μας, θά πρέπει νά συγκρατήσῃ τήν προσπάθεια γιά τήν ἐνότητα τῆς γνώσης μέ τήν συγκρότηση ἀκραίων κατασκευῶν τοῦ φιλοσοφεῖν (σ. 20).

Στό Β' κεφάλαιο τοῦ ἔργου «Ἡ ἐγελειανή φιλοσοφία καί τά ἐπακόλουθά της μέχρι σήμερα» ἐπιχειρεῖ, μεταξύ ἄλλων, ἐπανεξέταση τῆς θέσης ὅτι ἡ ἐγελειανή κριτική τῆς καντιανῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας στηρίζεται στήν ἠθική αὐτο-βεβαίωση, ὅπως θεωρεῖ τή γνώση τοῦ χρέους ἀνεξάρτητα ἀπό ἐξωτερικούς ὅρους (φυσικούς καί ἱστορικούς), ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά τείνει ν' ἀμφισβητεῖ τήν ἀποψη, ὅτι ὁ πρακτικός λόγος ἀντλεῖ τή δύναμή του μόνο ἀπό τήν ἀδυναμία τοῦ ἐγώ νά ὑπεραμυνθεῖ τῆς σφοδρῆς δύναμης τῆς ἠθικῆς ἀξίωσης ἔναντι ἄλλων ἐκτιμήσεων (σ. 31).

Στό Γ' κεφάλαιο «Ἡ ἐγελειανή κληρονομιά» ὁ καθηγητής Γκάνταμερ διατείνεται ὅτι οἱ ἐγελειανές ὑποθέσεις, καί ἰδιαίτερα ἡ ἔννοια τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, εἶχαν ἐπίδραση σημαντική στόν Ντίλτεϋ, στόν νεοκαντιανισμό καί στήν φαινομενολογία (σ. 40), ἐνῶ ἡ πρόταση ὅτι «ἡ διαλεκτική πρέπει νά ἐπανορθωθεῖ στήν ἐρμηνευτική» δέν μπορεῖ ν' ἀντιστραφεῖ, ἐφ' ὅσον σάν διαλεκτική νοεῖται ἡ ἐκτυλισσόμενη μορφή τῆς φιλοσοφικῆς ἀποδείξεως καί ὄχι ἀπλῶς τό θεωρητικό στοιχεῖο πού μεταδιδάξει τόν ἐμπλεω ἔντασης χαρακτήρα της (σ. 57).

Στό Δ' κεφάλαιο «Τί εἶναι πράξη; Οἱ ὅροι τοῦ κοινωνικοῦ λόγου» διατείνεται, μεταξύ ἄλλων, ὅτι «δέν πράττομε μόνο στό μέτρο πού ἐπιδιώκουμε τήν πραγματοποίηση σχεδίων, ἐλεύθερα καί ὕστερα ἀπό περίσκεψη, ἀλλά ἡ πράξη ἀναφέρεται σέ ἄλλους ἀνθρώπους καί συμπεροσδιορίζεται στήν ἐπιτέλεσή της ἀπό τά κοινοτικά ἐνδιαφέροντα» (σ.

82). Πράξη είναι ή διαγωγή και ή δράση ἀλλήλεγγνα, ὁ ἀποφασιστικός δρος και ή βάση κάθε κοινωνικού λόγου, φθάνοντας σέ μιά ἀμφισβήτηση τῆς ἡρακλείτειας ρήσης ὅτι, ἐνῶ ὁ λόγος εἶναι κοινός σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐν τούτοις οἱ ἀνθρώποι πράττουν σάν νά διαπνέεται ὁ καθένας ἀπό τόν ἀτομικό λόγο (σ. 87).

Στό Ε' κεφάλαιο «Ἡ ἐρμηνευτική σάν πρακτική φιλοσοφία» ὁ σ. ὑποστηρίζει ὅτι ή ἐρμηνευτική ἀποτελεῖ θεωρητική διάθεση πρὸς τήν πράξη ἐρμηνείας και σέ σχέση μέ τήν ἐπεξηγούμενη στά κείμενα ἐμπειρία, ὅπως και τοὺς ἀπό κοινού ἐκτυλισσόμενους προσανατολισμούς μας γιά τόν κόσμο, ἐνῶ ὁ σύνδεσμος τῆς παγκόσμιας ἐπιθυμίας γιά γνώση και ή πρακτική ὀξυδέρκεια τελοῦν σέ σχέση ἀμοιβαιότητος (σ. 112), γιά νά συμπεράνει ὅτι, στό μέτρο πού ή συμβολή τῆς ἐρμηνευτικῆς συνίσταται στήν κατοχύρωση τοῦ συνδέσμου μας πρὸς τήν παράδοση σ' ἐνότητα ἀποτελεσματικῆ γιά τή ζωή, ή ἐρμηνευτική ἀποτελεῖ φιλοσοφία (σ. 137).

Στό τελευταῖο κεφάλαιο «Φιλοσοφία ή θεωρία τῆς ἐπιστήμης;» ὁ σ. διατείνεται ὅτι τόσο ή φιλοσοφική ἀπριοριστική θέση, ὅσο και ὁ λογικός ἐμπειρισμός ἐγείρουν τήν ἴδια παγκόσμια ἀξίωση γιά τή θεμελίωση τοῦ συνόλου τῆς δυνατῆς γνώσης, ἐνῶ ή ἐπιστήμη δέν παύει νά εἶναι ἐπιστήμη, ὅταν συνειδητοποιεῖ τά *humania* σάν λειτουργία ὀλοκλήρωσης, καθῶς ή θεωρία τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐπιτρέπει τήν συνειδητοποίηση τῶν ὁρίων τῆς. Πρόκειται γιά ἔργο εὐρυμάθειας και φιλοσοφικοῦ κύρους.

Μανώλης Μαρκάκης

ΣΗΦΗΣ Γ. ΚΟΛΛΙΑΣ, *Μεταστοιχειώση στοὺς χώρους*

Ὁ Σήφης Γ. Κόλλιας δέν ἔχει ἀνάγκη ἀσφαλῶς ἐπαινετικῶν λόγων γιά τό πολὺπλευρο ἔργο του. Γενικά ἴσως τό ἔργο αὐτό θά μπορούσε κανεῖς νά τό χαρακτηρίσει ὡς φωτισμένο ἀπό «χριστιανικές ἀξίες». Γι' αὐτό ἴσως και ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἀντί εἰσαγωγῆς στό ἕν λόγω ποιητικό ἔργο του δημοσιεύει «τὴν περισπούδαστη κριτική τοῦ διεθνοῦς φήμης διανοομένου κ. Γκαστόν Ἀνρύ Ὁφρέρ γιά τὴν μνημειώδη ἔκδοση τῆς *Θρησκευτικῆς Ἀνθολογίας του*». Ὁ διεθνούς, λοιπόν, φήμης κ. Γκαστόν Ἀνρύ Ὁφρέρ γράφει γιά τόν κ. Σήφη Γ. Κόλλια: «Καταπληκτική φνσιογνωμία αὐτὴ τοῦ κ. Σήφη Γ. Κόλλια: Ποιητῆς, πεζογράφου, διανοητῆς, φιλόσοφου, ὁμηγῆς, κριτικός. Χριστιανὸς ἑτοιμος γιά διαλέξεις, πού ἐναποθέτει τὴν σφραγίδα τῆς ἐντιμῆς προσωπικότητός του, τῶν ἰδανικῶν τοῦ δυνατοῦ πνεύματός του...».

Ποιητῆς, λοιπόν, ἐδῶ σ' αὐτό του τό ἔργο, ὁ Σήφης Κόλλιας και Χριστιανός, προσπαθεῖ νά μεταστοιχειώσῃ, δηλαδή νά μεταβάλλῃ, ἕνα στοιχεῖο, πού μπορεί νά εἶναι ἕνα ἀπλούστατο συστατικό τοῦ φυσικοῦ κόσμου ή τοῦ λόγου ή θεμελιώδεις ἀρχές ή παράγοντας κοινωνικῆς ή πολιτικῆς δράσεως, σ' ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, πού νά μπορεί νά ἐπιδράσει στοὺς χώρους τῆς ἀγωνίας, στοὺς χώρους δηλαδή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

«Φωτισμένος – συνεχίζει ὁ κ. Γκαστόν Ὁφρέρ – ἀπ' τίς καθαρές ἀκτίνες τῶν πλεόν μεγάλων ἠθικῶν και πνευματικῶν ἀξιών, τίς ὁποῖες ὁ σύγχρονος κόσμος ἐκ θαθέων ἐπιθυμεῖ νά τίς λεηλατήσει, νά τίς ἐκμηδενίσει. Ὁμιλεῖ γιά τὴν Ἀγάπη, τὴν Ἀλήθεια, τὴν Δικαιοσύνη, τὴν Ἐλευθερία, τὴν Εὐσπλαχνία, τὴν Ἀδελφότητα...». Ἀσφαλῶς ὁ συγγραφεὺς προτάσσοντας τὴ γνώμη τοῦ διδάκτορος τῆς Διεθνούς Ἀκαδημίας Γλωσσῶν και Λογοτεχνίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν κ. *Aufrege* γιά τό ἔργο του, θεωρεῖ ὅτι πράγματι οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ ἀποδίδουν τό *ἰδιαίτερο στοιχεῖο* τοῦ ἔργου του. Μέ τὴν ἐπιβαλλόμενη προσοχή ξεκίνησα τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Σήφη Κόλλια.

Κατ' ἀρχήν θά συμφωνήσω μέ τόν συγγραφέα, πού θέλει ἡ ποίηση ἡ ἀληθινή νά εἶναι ἡ μεγάλη Ἀλήθεια, ὁ διαιώνιος ἀγώνας γιά τόν ἐξανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου, πού αὐτή καί μόνον αὐτή μάχεται τήν φθορά, ἀγωνίζεται γιά τήν ἐλευθερία, ἀρνείται τήν ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου στά εἰδῶλα, ἀποκαλύπτει τίς ἐσωτερικές μας δυνάμεις, νοσηματίζει τόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου, σπάζει τά φράγματα τῆς ἡττοπάθειας καί «συμπληρώνει» τήν ἀνεπαρκῆ γνώση. Σκέπτομαι ὅμως: Ἄν πράγματι ἡ ποίηση – ἡ ἀληθινή – ἔκανε τόσα καλά, τότε δυό πράγματα μπορεῖ νά συμβαίνουν στόν κόσμον μας, πού **συνεχίζει τήν ἐντροπία του**: ἡ ὅτι ποίηση ἀληθινή δέν ὑπάρχει ἡ ὅτι (ἂν ὑπάρχει) δέν ἔχει τίς ἱκανότητες αὐτές πού νομίζουμε ὅτι ἔχει. Βεβαίως ἡ πρώτη ἀποψη θίγει τοὺς ἀληθινούς ποιητές καί γι' αὐτό, ἐπειδὴ θεωρῶ ὅτι ὑπάρχει ἀληθινή ποίηση, νομίζω ὅτι ἄλλοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς «κοινωνικῆς ἐντροπίας»: καί βεβαίως καί στήν ποίηση, πού ὄντας μὴ ἀληθινή κατὰ τό μεγαλύτερό της ποσοστό, ἴσως δέ ἀκόμη καί συνεργός στο ἔργο τῆς «κοινωνικῆς ἐντροπίας», παίρνει ἔτσιθελικά τό ρόλο τοῦ κριτοῦ, κατὰ τό λαϊκό «φωναίνει ὁ κλέφτης γιά νά φοβηθεῖ ὁ νοικοκύρης»... Βεβαίως δέν θά πρέπει νά καθήσουμε «στό σκαμνί» τήν **ἀληθινή ποίηση**, ἀλλά μᾶλλον θά πρέπει νά θέσουμε τό ἐρώτημα στοὺς ποιητές, πού, ἐνῶ ἔχουν ἐνώπιόν τους μιά κοινωνία πρὸς βαδίζει πρὸς τήν ὀριστική ὑποδούλωσή τους, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νά αἰσθάνονται καλά στή θέση τους συνεχίζοντας τό ἴδιο παλαιό «τροπάριο».

H.A.T.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

Δ.Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱερὰ Ἀναθήματα (ποίησις)*, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 54.

Γνωστός καί ἀξιος ποιητής ὁ Δ. Παναγόπουλος 25 δύσκολους ἀναβαθμούς ἀνεβαίνει ἱστορώντας «τῶν οὐρανῶν τό τάμα». Καί στά χέρια του «κοντύλι ὁ λόγος... τό πνεῦμα». Καί μ' ἀναβρυστικῆς καρδιάς τό νάμα θά κελαρύσει «... ὠραῖον/ἀληθινόν, ὦ Ἀγαθέ, σέ βλέπω τώρα ἐμπρός μου/ἀγαπημένο, ἀμάτιαστο σάν τή μορφή τοῦ ἡλιου/ πέρα ἀπό τ' ἀνοιγμα τῆς γῆς καί τῆς θάλασσας βλέπω/ὡσάν νησιού νά ὑψώνεται κορφή, φωτοχυμένη!..» Ἐξοχή καί δύσκολη ποίηση: δύσκολη σέ σύλληψη, σέ ἀπόδοση. Καθόλου ἀκαμπτος καί ἀρυτίδωτος ὁ λόγος του ἀναπηδαίει πάντοτε μέ φωσφορίζοντες ἀναπαυμούς καί ἡγεῖ καί κροτεῖ μέ λύρας σκοπὸ καί μέ ρυθμὸ κιθάρας. Καί στίλβει περισσότερο ὡς εἰναι διανθισμένος μέ τά ἐξόπλια μιᾶς ἄλλης πεμπουσίας τῆς Ἑλληνικῆς ποιητικῆς γραφῆς, τά περιλάλητα: τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Σέ ἀπέρητο δεκαπεντασύλλαβο δομένα τά λυρικά του ξεσπάσματα δέν μένουν ἀκαμπτα καί ψυχρά κείμενα, ἀλλά μετουσιώνονται σέ ἑλκυστικά καί καλοῦντα εὐφρόσυνα μηνύματα: (Βαθαίνει ἐντός μου ὁ Θεός κι ἡ γνώση του σάν ἥλιος/πού στό γλαυκὸ τοῦ πέλαγου θυθάει μέρα

κῦμα/καί πάμφωτη τήν ὄψη του τήν πανωραία δείχνει...!). Ἐνας οὐσιώδης λόγος, χυμώδης, σοδαρός καί ὑπεύθυνος, δοσμένος μέ τὴ χάρι ἐνός χαμογέλιου. Ὡραία ἡ ποιητικὴ προσφορά τοῦ Δ.Π. Στοχαστὴς καί προβληματιζόμενος, ἀλλά καί εὐήκοος ἀποδέκτης, παρέχει τό δικό του τρόπο ἀποδόσεως πού ἀνατέμνει, ἐμβαθύνει, διδάσκει ὅμως συγχρόνως καί τέρει καί τραγουδάει, «... τοῦ Ἀγαπημένου ἕνα σκοπὸ μέ τὴ θοὴ τοῦ ἀέρα...». Εἶθε κι ἄλλοι σοδαροί, ἀρυτίδωτοι καί ἀκαμπτοι, σ' αὐτὴ τὴν εὐλυγισία κι ὁμορφιά νά μᾶς δώσουν τίς ἀνάλογες γραφές τους. Ἐνας σημαντικὸς ποιητὴς ὁ Δ.Π., τοῦ ὁποίου τό ἔργο πρέπει νά κοιταχτεῖ ἀπὸ τό σύνολο τῶν δημοσιεύσεών του (12 ἀπὸ τό 1967 μέχρι σήμερα). – **Κ.Π.Μ.**

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, *Τὰ στόματα τῆς νύχτας (ποίησις)*, Ἀθήνα 1985, σελ. 76.

Καταμεσίς στόν ἥλιο πού τὴν τύφλωσε, «μέ τό ἐνδότερο βλέμμα τῆς» κοιτάζει κι ἀποδίδει τοὺς λυρικούς τῆς τόνους ἡ Β.Π. Κι αὐτό, μαζὶ μέ κάποια δόση ὑπερρεαλισμοῦ, κάνουν ὥστε ἡ γραφὴ τῆς νά χρειάζεται καί ἐκ τῶν ἐνδον ἀνάγνωσις, θεώρησης, καθὼς καί κάποια ἀποκρυπτογράφηση, πράγματα ὅχι πάντα εὐκόλα, ἀπ'

δπου όμως τελικά μιὰ ποίηση μεστή καί άδρή άναδύεται. Καί ή φωνή της, «τῆς άγγελουκρουσίας» πλῆκτηρο, δονεί τίς χορδές τῆς λύρας της «χοϊκή/ζεστή/ρευστή/σάρκα εὐωδιάζει/ήδονή/δύνη καί αίμα». Κι άπ' τήν καρδιά της, πού μοιάζει «λαβωμένο χελιδόνι, βορά/στήν πείνα τῶν βαρβάρων», πλούσιο τό φτερό άπομένει μέ τόν Πήγασο νά συμπτέεται καί νά εὐφραίνει. Μιά μικρή σημείωση μόνο: λέξεις σάν «τούς χώνω»... «ρόγδι», ενώ είναι θέβαιο πώς τίποτα δέν μποροῦν νά άφαιρέσουν άπό μιὰ ώραία ποίηση, είναι όμως έξ ίσου θέβαιο πώς άδόκιμες ή όντιστοιχητικές τίποτα δέν προσθέτουν. Τότε όμως γιατί νά χρησιμοποιούνται; – **Κ.Π.Μ.**

ΚΩΣΤΗΣ ΚΟΚΟΡΟΒΙΤΣ, 5 *Μελετήματα*, Μαυρίδης 1986.

Είναι ολόφανερο πώς τά μελετήματα του τότε αϊτού είναι καρπός μιās πολύχρονης οϊκείωσης του κ. Κ.Κ. μέ τούς παραδοσιακούς μας ποιητές, πού τόσο μελέτησε καί άγάπησε. Άν έξαιρέσουμε τό πρώτο του μελέτημα, πού άναφέρεται στην γυναίκα, πού τόσα καί ό ίδιος έγραψε γι' αὐτήν καί τόσο τήν ύμνησε, τά υπόλοιπα περιστρέφονται γύρω άπό τούς αγαπημένους του ποιητές: τό Λ. Μαβίλη, Μ. Μαλακάση, Άγγελος Σικελιανό καί Κ. Παλαμά. Είναι, θάλεγα, συνόψεις τών ως τώρα άποτιμήσεων του έργου τους, γραμμένων άπό ένα φίλο καί θαυμαστή τους. Άλλά τό κύριο χάρισμα τών κειμένων αὐτῶν δέν είναι τόσο ή σωστή τοποθέτηση καί τελική (άν τουτο είναι δυνατό) αξιολόγηση τῆς προσφοράς τους, όσο τό γλαφυρό καί μεστό γράψιμο. Μέ καθαρότητα καί απλότητα ό Κ.Κ. αναλύει, περιγράφει καί έξηγεί τό έργο τους καί διεισδύει στό βάθος τῆς έντονης προσωπικότητάς τους. Γλαφυρό ύφος, στρωτό κι άνετο γράψιμο δείχνουν κι έδω τόν χρονολόγο. Καί ταυτόχρονα τόν ευαίσθητο καί όξυδερκή κριτικό. – **Ε.Γ.Ρ.**

ΣΤΑΣΙΑ ΣΤΡΟΥΖΑ-ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ, *Ή κυρά τῆς Σμύρνης* (μυθιστόρημα), Άθήνα 1986, σελ. 154.

Τάμα στην προσφυγοπούλα μητέρα της όνομάζει ή συγγραφεύς τό έργο της. Άρτιο καί μέ ευαισθησία γραμμένο συγκινεί τόν άναγνώστη δίνοντάς του εικόνες άπό τή ζωή στην Ίωνία καί άπό τό δράμα τῆς προσφυγιάς. Νοιώθοντας πάντοτε συγκίνηση καί πόνο, όταν διαβάω γιά τήν Ίωνία (τήν Έλλάδα τῆς Έλλάδας), κι άς μήν κρατοῦν άπό κεί οί ρίζες μου, συγχαίρω

ολόψυχα τή συγγραφέα γιά τήν εκπλήρωση του τάματός της αὐτού καί γιά τήν προσφορά της στην έξουσα σχέση μέ τίς άλησμόνητες πατρίδες λογοτεχνίας μας. – **Ε.Ε.Μ.**

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΑΛΕΞ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ, *Στήν έρημο τῆς ζωῆς* (ποιήματα), Άθήνα 1986.

Ποιήματα γραμμένα μέ άγνότητα καί αὐθορμητισμό. / «... Κατάφερα τό κλάμα/νά τό μετατρέψω/σέ τραγούδι/κι έτσι έξησα»/ Είναι αξιοθαύμαστη ή προσπάθεια τῆς ποιήτριας, πού πραγματικά έκανε τραγούδια τούς πόνους της, καί μάλιστα πολλά τραγούδια (151 στό διδλίό της αὐτό, πού είναι τό δέκατο έβδομο στή σειρά άπό τά έκδοθέντα διδλία της). – **Ε.Ε.Μ.**

ΝΙΚΟΣ Β. ΛΑΔΑΣ, *Άστροθατεί* (ποιήματα), Άθήνα 1986. Πρόλογος, επιλογή καί επιμέλεια Γιάννη Πατίλη.

«Μās τόν κρύβουν μέ λύσσα τῆς Έλλάδας τόν πίνακα/ μέ τίς πινελιές άπό άμόλυντο αίμα». Ή έκδοση περιλαμβάνει ποιήματα άπό τό άνέκδοτο έργο του ποιητή Νίκου Λαδά, πού έφυγε πρόωρα άπό τή ζωή άφήνοντας παρά τό νεαρό τῆς ήλικίας του, 26 ετών, αξιόλογο δημιουργία. / «Άνάμεσα σέ μένα καί τό μηδέν/ ύπάρχει/ένα μισοτελειωμένο ποίημα». Είναι μιὰ ακόμα προσφορά τών γονέων του (μετά τίς «Προσφορές» 1980 καί 1982 καί «Χάι Κάι» 1983) τόσο στή μνήμη του παιδιού τους όσο καί στή νεοελληνική λογοτεχνία. – **Ε.Ε.Μ.**

ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΟΝΑΣ, *Είδωλοσκοπιο* (ποιήματα), Άθήνα 1984.

«Τά πουλιά δέν ξέρουν τ' όνομά τους/μήτε τόν κυνηγό πού τά σκοτώνει». Επιμελημένη έκδοση 18 ποιημάτων του γνωστού ποιητή μέ εικόνες του Ν.Γ. Πεντζίκη. Ίδιαίτερη ή γεύση τών μικρών επιγραμματικών ποιημάτων του Π.Χ. – **Ε.Ε.Μ.**

ΧΡΗΣΤΟΣ Ι. ΤΡΑΓΕΛΗΣ, *Παλιά Έπαγγέλματα τῆς Καλλονῆς Λέσβου* (λαογραφικό μελέτημα), Άθήνα 1986, σελ. 272.

Έξαιρετική συστηματική μελέτη γιά τά παλιά επαγγέλματα πού έξάλειψε ή σύγχρονη τεχνολογία. Ό σ. παρέχει πλήθος πληροφοριών μέ βαθειά γνώση του αντικειμένου του. Σωστή ή ιδέα του νά διανθίσει τήν έργασία του μέ προσωπικές του αναμνήσεις γιά συγκεκριμένα πρό-

σωπα και καταστάσεις. Μελέτημα που ενδιαφέρει γενικώτερα τη λαογραφική επιστήμη. – Δ.Ι.Α.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΘΩΜΑΔΑΚΗΣ, *Οί παλιοί καλοί γειτόνοι (διηγήματα)*, Αθήνα 1986, σελ. 208.

Συλλογή διηγημάτων σπαρταριστής ζωντανίας, με αφθονες σκαμπρόζικες πινελιές, γραμμένων στην εκπληκτικών δυνατοτήτων παλιά κρητική διάλεκτο, που δυστυχώς έχει κι αυτή αρχίσει να εξαλείφεται ως όμιλουμένη γλώσσα. Αφθονες λαογραφικές πληροφορίες. Ένα, με τον τίτλο «Άνεμος και άνεμουλάκι», αφήνει σύζυλο τον αναγνώστη με την άγρια δραματικότητα του, που όμως, καθώς εκτυπώσεται σέ θαυμαστή έναρμόνιση με τη παραδοσιακή κρητική είρωνα και σατιρική διάθεση, εκτονώνει και καθησυχάζει. Συγχαρητήρια στον συγγραφέα της ωραίας συλλογής. – Δ.Ι.Α.

ΑΝΤΙΟΠΗ ΜΑΝΙΑΤΗ: «Οί αταξίες σου κι εγώ» (μυθιστόρημα), Αθήνα 1985.

Μιά ιστορία πειστική, ανάλαφρα γραμμένη, με σωστή ψυχολογία των ήρώων, που φιλοδοξούν νάναι αντιπροσωπευτικοί της εποχής μας. Αυτό που γοητεύει στο διβλίο της Α.Μ. είναι το ανάλαφρο, το ευχάριστο και φυσικό γράψιμο. Δέ μās κούρασε να την διαβάσουμε, παρ' όλο που μερικές φορές ήταν κάπως περισσότερο αισιόδοξη ή άλλου, προσπάθησε να εξωραΐσει καταστάσεις, που κάθε άλλο παρά είναι ευχάριστες. – Ε.Γ.Ρ.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΟΣΧΟΣ, *Παραισθήσεις (ποιήματα)*, Αθήνα 1986, σελ. 35.

Μότο της συλλογής: «Είναι διψασμένος... ένα μέρος του έαυτού του βλέπει τά πάντα... τό άλλο μέρος δέν παρατηρεί τίποτα, δέν μπορεί νά πιεί...» (άπό τίς *Παραβολές και Παράδοξα του Φράντς Κάφκα*). Τίτλος του έργου: *Παραισθήσεις*. Ουσία: μά, νομίζω ή ίδια: Παραισθήσεις. – Κ.Π.Μ.

ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΖΑΚΗΣ, *Υπεραφθονίες (ποίηση)*, «Ομβρός», Αθήνα 1986, σελ. 45.

Τά παράδοξα και τά χαλεπά μās μεγαλούπολης, πές, του κόσμου όλου. «Όνειρα συσκευασμένα...», πακεταρισμένα, τυποποιημένα, τρομοκρατία, ναρκωτικά, πείνα: «Ένα κομμάτι ανθρώπου, για νά χορτάσει ό κόσμος...» τον «πολι-

τισμό, (πού) γράφει με δάκρυα κι αίμα την Ιστορία της γής» κι άλλα πολλά. Όμως, σχισμάδα απ' όπου περνάει φώς ελπίδας, θά μιλήσει και για «τό δρόμο με τίς άκακίες...» και τελειώνοντας τη συλλογή του θά πεί άκόμα: «Τώρα πού μπορώ νά βλέπω άμυγδαλιές άνθισμένες, / συλλογιέμαι πώς ή άνοιξη έγινε άπέραντη...». Σαρκαστής και ανατόμος, προβληματιζόμενος ό Τ.Μ. με άδρό λόγο και λιτή γραφή, προσφέρει την δρασή του στο κοίταγμα των δσων σημειρώνών της κοινωνίας μας. – Κ.Π.Μ.

ΜΑΡΙΑ Σ. ΑΤΑΚΤΙΔΟΥ, *Τό παράθυρο (ποιήματα)*, Θεσσαλονίκη 1986.

«Βύθισα τό βλέμμα της ψυχής μου / στο λιβάδι της άνυπαρξίας / Ακίνητη πεταλούδα τη γύρη / των άόρατων λουλουδιών / απομυζάω!». Λυρική και καλογραμμένη ή ποίηση της Μ.Α. Μέσα στά 42 ποιήματα του διβλίου της υπάρχουν ποιήματα με προβληματισμό, άλλα με ωραίες εικόνες και άλλα με έντονο τό θρησκευτικό συναίσθημα. – Ε.Ε.Μ.

ΕΙΡΗΝΗ ΜΕΣΣΙΟΥ-ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Σκόρπια φύλλα (ποιήματα)*, Αθήνα 1985.

44 ποιήματα παραδοσιακά και ελεύθερου στίχου. «Έρχεται κάποια στιγμή στη ζωή σου, πού αισθάνεσαι άκαταμάχητη την επιθυμία νά φιάξεις κάτι... – Είναι για νά εξισορροπήσω μιά ψυχική μου ανάγκη...», γράφει στον πρόλόγό της ή ποιήτρια. Και μεις τη συγχαίρουμε για την προσπάθειά της και για τό αίσθημα πού κλείνει ή ποίησή της, ανεξάρτητα άπό κάποιες άτέλειες στο στίχο. – Ε.Ε.Μ.

ΝΙΚΟΣ ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΟΣ, *Όνειρα άπό χώμα (ποιήματα)*, Αθήνα 1986.

«... Τά είδωλά μας γκρεμίστηκαν δλα! / Υπάρχει μόνο κενό / παντού κενό / Δέν έμεινε παρά νά κλαΐς τό δέιλι...». Λυρική και γεμάτη μελαγχολία ή ποίηση του Ν.Μ. Ωραίος και καλοδεμένος ό στίχος, έντονος όμως, σημάδι της εποχής μας, ό πεσσιμισμός. – Ε.Ε.Μ.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Οί κύκλοι των καιρών (ποιήματα)*, Αθήνα 1985.

Υπάρχουν άρκετά καλά σημεία στην ποίηση του Γ.Π., πού δέν ύστερεί σέ αίσθημα και προβληματισμό, χρειάζεται όμως περισσότερη προ-

σοχή στο δέσιμο τῶν στίχων, τόσο τοῦ παραδοσιακοῦ ὅσο καί τοῦ ἐλεύθερου στίχου του. – **Ε.Ε.Μ.**

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Δίανλοι (ποιήματα)*, Β' ἔκδοσις, Ἀθήνα 1986.

ἽΟ καιρός μέ προκαλεῖται μοναξιά μέ προτρέπει/θέλω νά γράψω στίχους/χάνω ὅμως τό ρυθμό/μέ τό «θασικά» καί «νά πούμε».../ Καί ὅμως δέ χάνει καθόλου τό ρυθμό καί τή λυρικότητά του καί μᾶς λέει ὅ,τι θέλει νά πει ὁ Γ.Σ. στά 46 ποιήματα τοῦ διδύλου του. – **Ε.Ε.Μ.**

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, *Ἐπιθαλάσσια (ποιήματα)*, Ἀθήνα 1986.

Στίχος ἐλεύθερος, καλοδεμένος, λυρικός καί ἀπόλυτα ἑναρμονισμένος μέ τόν τίτλο τοῦ βιβλίου. Διαβάζοντας ὅποιοδήποτε ἀπό τά 33 ποιήματα τῆς συλλογῆς τοῦ Γ.Π. νιώθεις πῶς βρίσκεισαι σέ κάποια ἀκτῆ, σέ κάποιο μουράγιο ἤ σέ ἕνα πλεούμενο, ἀκόμα καί ὅταν «τό κάδρο μέ τήν πλατεία θάλασσα/κρέμεται στόν τοῖχο λίγο στραβά/-ψεύτικη ἀντανάκλαση μιάς ζωῆς πού ἐκτείνεται/καί ἀναμοχλεύει τόν ἀπροσμέτρητο θυθό./». – **Ε.Ε.Μ.**

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, ἐπιστημονικό φιλοσοφικό ὄργανο τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας (ὑπεύθυνος καθηγητής Κωνσταντῖνος Βουδούρης), τ. 9, Σεπτ. 1986 • ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ, τρίμηνη ἔκδοσις παιδευτικοῦ προβληματισμοῦ τῆς ὁμώνυμης ἐπιστημονικῆς ἐνώσεως (ἐπιστοσία Κ.Ν. Παπανικολάου), τ. 39, Καλοκαίρι 1986 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαίο περιοδικό (ὑπεύθυνος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), τ. 177, Σεπτ. 1986 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδική ἔκδοσις γραμμάτων καί τεχνῶν (ἐκδότης Γ.Ν. Παπαγεωργίου), φ. 118, Αὐγ. 1986 • ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, τρίμηνη ἐπιθεώρηση λόγου καί τέχνης (ἐκδότης Κώστας Μιχ. Σταμάτης), τ. 11, Ἀπρ.-Μάιος-Ἰούν. 1986 • ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, διμηνιαίο περιοδικό (διευθυντής Μιχάλης Σταφυλάς), τ. 82 καί 83, Ἰουλ.-Αὐγ. καί Σεπτ.-Ὀκτ. 1986 • ΔΙΑΛΟΓΟΣ, περιοδική διεθνῆς ἔκδοσις (ὑπεύθυνος ἑλληνικῆς ἐκδόσεως Αἰμίλιος Μπουρατῖνος), τ. 50, (1986/Β') • ΠΑΜΜΕΓΑΣ, τριμηνιαῖον περιοδικόν μελέτης τοῦ κόσμου μέσω τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (ἐκδότης Κοσμάς Μιτ. Μαρκάτος), τ. ΚΑ'-ΚΒ', Ἰαν.-Ἰούν. 1986 • ΙΔΙΣΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικόν ἐλευθέρας σκέψεως (διευθυντής Κωστής Μελισσαρόπουλος), τ. 173 Ἰουλ.-Αὐγ. 1986 • ΧΡΟΝΙΚΑ, μηνιαίο ὄργανο τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ Συμβουλίου (ὑπεύθυνος Ἰωσήφ Λόβιγγερ), τ. 89, Σεπτ. 1986 • ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, τριμηνιαία ἔκδοσις τῆς «Ἐνώσεως Πνευματικῶν Δημιουργῶν Χανίων» (διευθύνεται ἀπό ἐπιτροπή), τ. 10, Μάρτ. 1986 • ΕΥΒΟΪΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, διμηνιαίο ἐντυπο (διευθυντής Κώστας Δημόπουλος), φ. 43, Σεπτ.-Ὀκτ. 1986 • ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΕΣΠΕΡΟ ΦΩΣ, μηνιαίο περιοδικό (ἐκδότης Νικόλας Ἀρ. Παπαδόπουλος), τ. 34-35, Ἰουλ.-Αὐγ. 1986 • ΟΛΥΜΠΟΣ, μηνιαία πνευματική ἐφημερίδα (διευθυντής συντάξεως Γ. Λιάπτης), τ. 8, Ἰουλ.-Αὐγ. 1986.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ 1986

Ὑπενθυμίζεται στούς ἐνδιαφερόμενους ὅτι ἡ προθεσμία γιά τήν ὑποβολή ποιημάτων στήν κρίση τοῦ 1986 γιά τήν Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως λήγει στίς 31 Ὀκτωβρίου.

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νά συμμετάσχουν μποροῦν νά ἀποστείλουν τρία (3) τό πολύ ἀνέκδοτα ποιήματά τους, μαζί μέ ἕνα σύντομο αὐτοβιογραφικό διατυπωμένο σέ α' πρόσωπο καί μιά δήλωσή τους ὅτι τά ποιήματα αὐτά δέν ἔχουν δημοσιευθεῖ καί δέν θά δημοσιευθοῦν μέχρι τέλους τοῦ 1986, στή διεύθυνση: **Δημ. Ι. Λάμπρου, Ἀχιλλέως – Μουσῶν 51, 175 62, Παλ. Φάληρο**, μέ τήν ἐνδειξη πάνω στό φάκελο «Γιά τήν Ἀνθολογία τοῦ ΔΑΥΛΟΥ».